

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

На правах рукопису

ЧАЙКА Ірина Анатоліївна

УДК 378.147(477):021.2

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА
В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник
Кравець Володимир Петрович
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України

Тернопіль – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1. Сутність, зміст та особливості інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу	15
1.2. Структура, функції та особистісні виміри інформаційного-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу	40
1.3. Стан розвитку інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки і готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами	55
Висновки до I розділу	83
РОЗДІЛ II. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ	
2.1. Педагогічна модель професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу	88
2.2. Критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки	107
2.3. Організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу	117
Висновки до II розділу	131

РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	136
3.1. Методика реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно- освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу.....	136
3.2. Результати експериментального дослідження та їх теоретична інтерпретація.....	161
Висновки до ІІІ розділу	173
ВИСНОВКИ.....	176
ДОДАТКИ.....	182
ЛІТЕРАТУРА	204

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах становлення глобального інформаційного суспільства значно посилюється значення інформації в підготовці майбутнього фахівця, яка стає основним ресурсом науково-технічного і соціально-економічного розвитку суспільства, суттєво впливає на модернізацію освіти. Електронна пошта, наукові теле- та відеоконференції, тематичні чати і наукові форуми, учительські мережеві товариства і засоби віртуального освітнього середовища – усе це важливі інструменти професійної і науково-дослідницької діяльності сучасного педагога.

Інформатизація і комп'ютеризація сучасного суспільства та освітньої галузі призводять до значного підвищення ролі наукових бібліотек як інформаційно-освітнього середовища (ІОС) з потужним освітньо-розвивальним потенціалом. Використання засобів пошуку та обробки інформації в усіх видах навчальної діяльності, формування загальнодоступних інформаційних ресурсів вимагає від вищої школи створення інформаційного середовища наукової бібліотеки, ураховуючи інноваційні освітні технології.

Бібліотека сучасного вищого навчального закладу (ВНЗ) має необхідний арсенал засобів для розробки системи взаємодії студентів як з традиційними бібліографічними картотеками і довідково-інформаційними фондами, так і зі складними інформаційно-пошуковими системами і мережевими інформаційними ресурсами.

Глибокі традиції вітчизняної і зарубіжної гуманістичної педагогіки, а також психології й акмеології, що пов'язують процеси навчання, виховання, особистісного розвитку з широким впливом соціального макро- і мікросередовища, насамперед сім'ї, дитячого і педагогічного колективів знайшли відображення у працях Ш. Амонашвілі, Р. Бернса, П. Блонського, Л. Божович, В. Давидова, Л. Занкова, Я. Коменського, В. Кравця, А. Маслоу,

І. Песталоцці, К. Роджерса, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Е. Фромма та ін.

Загальнодидактичні і технологічні аспекти викладання психолого-педагогічних дисциплін, використання інноваційних та інформаційних освітніх технологій вивчали А. Алексюк, С. Гончаренко, В. Лозова, О. Мороз, О. Пометун, Л. Романишина, О. Савченко, Г. Селевко, Г. Терещук, О. Янкович та ін.

Науково обґрунтовані моделі та різні аспекти освітнього середовища вищого навчального закладу досліджували А. Бондаревська, Л. Бельковець, Т. Ісаєва, А. Мазуренко, В. Слободчиков, І. Шалаєв. Важливим сучасним напрямом педагогічних досліджень є вивчення питань формування інформаційно-освітнього середовища ВНЗ (А. Амбросімов, Є. Зайцева, Є. Лобанова, М. Моїсеєнко, Л. Морська, С. Мякішев, С. Назаров та ін.)

Окремі аспекти проблеми інформаційної культури з позиції гуманізації освіти розкрито в працях Л. Альошина, Г. Воробйова, М. Вохришевої, Б. Гершунського, Р. Гуревича, А. Єршова, С. Каракозова, А. Ракітова, Е. Семенюк, А. Урсула, Ю. Шрейдера та ін.

Формуванню інформаційної компетентності в умовах використання інформаційно-бібліотечних технологій присвячені праці І. Геллер, Г. Діомідової, В. Лопатіної, В. Мінкіної, В. Скворцова та ін. Однак інформаційні технології автори розглядали як окремі методики конструювання окремих елементів освітнього процесу, які у навчанні студентів основ інформаційно-бібліографічних знань не враховують рівня їхньої підготовки в галузі інформаційних технологій, що має негативний вплив на результати навчання.

Вивченню проблеми формування інформаційно-освітнього середовища, його понятійно-категоріального апарату присвячено дослідження таких учених: В. Ясвіна (формування особистості в освітньому середовищі), А. Іванова (освітнє середовище як взаємодія субкультур), Н. Щуркової (освітнє середовище як фактор виховного впливу), В. Рубцова

(освітнє середовище як форма співробітництва суб'єктів навчання), Д. Іванова (освітнє середовище як продукт активності його суб'єктів), В. Бедерханової (освітнє середовище як фактор особистісно-професійного становлення).

Теоретичні аспекти розвитку бібліотек відображено у монографіях провідних українських бібліотекознавців В. Ільганаєвої, М. Слободяника, А. Чачко. У працях Н. Багрової, Т. Єрьоменко, І. Осипової, Н. Пасмор, М. Слободяника визначено стратегічні орієнтири та завдання інноваційного розвитку бібліотек ВНЗ. Аналіз результатів досліджень дає змогу констатувати, що в науковій літературі відсутні праці з проблем комплексного інформаційного забезпечення діяльності вузівської бібліотеки на всіх рівнях управління, реалізації її прогностичної функції в умовах реформування та інформатизації вищої освіти, створення інформаційно-освітнього середовища як фактора формування і вдосконалення навчальних і професійних компетенцій майбутнього фахівця. Це посилює актуальність комплексного дослідження цієї проблеми.

Інформатизація освітньої сфери неможлива без створення інформаційно-освітнього середовища, що забезпечуватиме можливість для самореалізації інтелектуально розвинутої особистості, що володіє необхідними професійними якостями. Тому в сучасних умовах формування і розвиток власного інформаційного освітнього середовища, що є складовою єдиного інформаційного освітнього простору, є одним з основних стратегічних завдань кожного ВНЗ. Таке середовище повинне стати фундаментом для організації інноваційного освітнього процесу.

Ознайомлення з висновками теоретичних напрацювань учених, практичним досвідом підготовки студентів у педагогічних ВНЗ до майбутньої професійної діяльності, з досвідом роботи наукових бібліотек дало змогу в контексті дослідження виявити низку зовнішніх і внутрішніх суперечностей, які об'єктивно мають місце у навчально-виховному процесі вищої школи, зокрема між:

– необхідністю удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів і відсутністю стандартів інформаційного забезпечення навчального процесу вищої педагогічної школи;

– освітньо-розвивальним потенціалом інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ і його слабким використанням як засобу ефективного навчання, самоосвіти та організації навчально-пізнавальної діяльності студентів;

– постійним зростанням обсягів та складності наукової, навчально-методичної інформації та обмеженістю часових і навчальних можливостей студентів для її опрацювання, що потребує реалізації інноваційних освітніх технологій.

Актуальність дослідження та відсутність наукових розвідок, у яких проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки розглядалася б системно для виявлення інноваційних технологій, зумовили вибір теми наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з тем: «Підготовка майбутнього вчителя до інноваційної діяльності в сучасній школі» (0111U0001321), «Інноваційна діяльність наукової бібліотеки вищого педагогічного навчального закладу із забезпечення інформаційних потреб студентів» (0111U001328). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 26 жовтня 2010 р.) і погоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 25 січня 2011 р.).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутнього педагога в інформаційно-освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Предмет дослідження: професійна підготовка майбутнього педагога в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови та експериментально перевірити їх вплив на вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу.

Завдання дослідження:

- на основі аналізу наукової літератури з'ясувати сутність, структуру та особливості інформаційно-освітнього середовища ВНЗ і наукової бібліотеки;
- конкретизувати критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки;
- обґрунтувати модель та організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки;
- розробити та експериментально перевірити методику реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять наукова теорія пізнання і теорія системного аналізу; філософські положення, що розкривають багатоаспектну природу діяльності людини; взаємозалежність між розвитком особистості і організацією її навчально-пізнавальної діяльності; взаємозумовленість педагогічних явищ і процесів; основні положення про єдність свідомості і діяльності (Л. Виготський, С. Рубінштейн та ін.); принципи і положення теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонт'єв, Н. Талізін та ін.); концепція

контекстного навчання (О. Вербицький); положення теорії взаємодії соціального та освітнього середовища (С. Щацький); положення психології навколишнього середовища про цілісну систему природних умов і людини (К. Pawlik, К. Н. Stapf); теорія функціональної єдності людського співтовариства і середовища (Duncan, Schnore); результати розробок педагогіки в контексті впливу навколишнього середовища на виховання людини (Г. Щедровицький); проблеми формування компетентності і готовності до професійної діяльності (С. Архангельський, В. Беспалько, А. Журавльов, Н. Кузьміна, М. Левіна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Сластьонін, В. Шадріков, А. Щербаков, Н. Яковлева та ін.); основи педагогічного моделювання (Л. Беляєва, В. Беспалько, В. Кларін, Г. Селевко, Є. Яковлев та ін.); інформаційна культура суспільства і фахівця (С. Антонова, Г. Воробйов, Б. Гершунський, А. Єршов, А. Ракітов, Ю. Шрейдер та ін.); бібліотека як педагогічна система (А. Айзенберг, Л. Астахова, М. Дворкіна, І. Моргенштерн, Ю. Столяров та ін.).

Методи дослідження:

– теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, проектування, класифікація, систематизація, моделювання) для визначення змісту основних понять, структури інформаційно-освітнього середовища ВНЗ і наукової бібліотеки, моделювання процесу його формування, обґрунтування організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки ВНЗ;

– емпіричні методи (анкетування, бесіда, опитування, спостереження, інтерв'ювання, узагальнення досвіду роботи, експеримент) для визначення рівнів готовності майбутніх учителів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки, обґрунтування методики реалізації організаційно-педагогічних умов, узагальнення результатів експерименту;

– статистичні методи обробки результатів дослідження для встановлення їх достовірності.

Основні етапи та дослідно-експериментальна база дослідження.

Дослідження проведено упродовж 2007-2012 років, воно містило три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі – *пошуково-підготовчому* (2007-2009 рр.) – проаналізовано філософську, психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми. Визначено сутність, зміст та особливості інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ, його структуру, функції і освітньо-розвивальний потенціал для удосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця. Сформульовано базово-теоретичні положення, визначено об'єкт, предмет, верифіковано мету і завдання дослідження. На основі порівняльного аналізу відомих концепцій і теорій визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження, стан розвитку ІОС наукової бібліотеки і готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

На другому етапі – *формульованому* (2009-2011 рр.) – на основі констатувального етапу конкретизовано критерії і показники, визначено рівні готовності. Розроблено й апробовано педагогічну модель удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ. Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ; здійснено аналіз проміжних результатів, контрольних зрізів. Упроваджено результати дослідження в практику роботи наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

На третьому етапі – *підсумково-узагальнювальному* (2011-2012 рр.) – зроблено системну обробку даних, зіставлено одержані експериментальні результати з метою дослідження, оформлено його результати, сформульовано основні висновки і рекомендації щодо впровадження результатів дослідження в практику роботи наукових бібліотек вищих

педагогічних закладів, визначено перспективи подальшого дослідження проблеми.

На констатувальному етапі дослідження (2008-2009 рр.) було опитано 350 студентів I-II курсів різних ВНЗ України: 210 студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка), 80 респондентів Волинського національного університету імені Лесі Українки і 60 – Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 46 викладачів і бібліотечних працівників названих вище ВНЗ. У формуальному експерименті взяли участь студенти інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. До експерименту були залучені студенти експериментальних (80 осіб) і контрольних груп (75 осіб).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– вперше обґрунтовано педагогічну модель удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу, що відображає структурно-функціональні взаємозв'язки між цілями підготовки, специфічними принципами (педагогічної доцільності використання потенціалу інформаційно-освітнього середовища, активності і самостійності, рефлексивності, інтерактивності, неперервності), факторами (семіотизація цифрових технологій, візуалізація мови та культури, збільшення обсягу інформації і темпів зміни її змісту, свобода вибору видів навчально-пізнавальної діяльності, її педагогічна підтримка), компонентами інформаційно-освітнього середовища, організаційно-педагогічними умовами, технологіями (інформаційна, інтегративна, комп'ютерна), етапами (пропедевтичний, базовий, рефлексивно-коригувальний), критеріями і показниками, результатом;

– вперше визначено та експериментально перевірено вплив організаційно-педагогічних умов на вдосконалення професійної підготовки

майбутнього педагога (забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами; організація аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента»; педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки вищого навчального закладу);

- вперше розроблено структуру інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу і наукової бібліотеки як її структурного підрозділу;

- конкретизовано критерії (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, процесуальний) і показники визначення компонентів (інтелектуальний, ціннісний, пізнавально-операційний) і рівнів (високий, середній, низький) готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки;

- з'ясовано сутність поняття «інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки»;

- набули подальшого розвитку положення про зміст, форми і методи підготовки майбутнього педагога в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки.

Практичне значення дослідження:

- розроблено методику реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки;

- розроблено програму спецкурсу «Інформаційна культура студента» за вимогами кредитно-модульної системи і навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю;

- розроблено тестові завдання для оцінювання знань студентів, методичні рекомендації з питань удосконалення професійної підготовки

майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки.

Дидактичні матеріали дисертаційного дослідження можна використовувати під час вивчення дисциплін «Вступ до педагогічної професії», «Основи наукових досліджень», «Інформаційна культура студента».

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1275-33/03 від 6.11.2012 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 10/60 від 9.11.2012 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/4537 від 07.11.2012 р.).

Вірогідність отриманих результатів забезпечена теоретичним обґрунтуванням вихідних положень; застосуванням комплексу методів, адекватних меті і завданням дослідження; аналізом наукових і навчально-методичних психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження; використанням методів математичної статистики для обробки експериментальних даних; тривалістю дослідно-експериментальної роботи; апробацією основних положень дисертації у процесі педагогічного експерименту; обговоренням результатів дослідження на науково-практичних конференціях і семінарах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та освіти: сучасний стан та шляхи розвитку» (Київ, 2010), «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи» (Київ – Переяслав-Хмельницький, 2011), «Актуальні питання теорії та практики неперервної ступеневої підготовки фахівців в системі вищої освіти» (Тернопіль, 2012); Міжнародній

Інтернет-конференції «Впровадження електронного навчання в освітній процес: концепції, проблеми, рішення» (Тернопіль, 2010); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Виховання студентської молоді в процесі професійної підготовки: сучасний стан, проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2012); всеукраїнських науково-практичних семінарах: «Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти» (Черкаси, 2008), «Науково-дослідна діяльність спеціальних бібліотек України – важлива складова розвитку сучасного бібліотекознавства» (Київ, 2009), «Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України» (Київ, 2012); щорічних звітних науково-практичних конференціях і семінарах кафедри педагогіки та гендерної рівності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено в 11 публікаціях (всі одноосібні), 5 статей – в наукових фахових виданнях; навчальний посібник і навчальна програма.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел з 296 найменувань. Повний обсяг дисертації викладено на 236 сторінках, з яких 181 сторінка основного тексту. Робота містить 5 таблиць, 11 рисунків, додатки на 22 сторінках.

РОЗДІЛ І.

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА
В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

1.1. Сутність, зміст та особливості інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу

У сучасних умовах теорія навчання еволюціонувала від жорсткого (регламентованого) навчання до більш відкритого навчального середовища, в центрі якого – суб'єкт освітнього процесу.

Сучасне суспільство ставить нові вимоги не тільки до рівня знань, але й до шляхів їх набуття й передачі, того місця, яке посідає людина в технологіях, що забезпечують перехід від формально-дисциплінарного до проблемно-активного типу навчання.

Розробка і впровадження нових сучасних методик, технологій і програм навчання повинні бути спрямовані насамперед на вільний розвиток особистості, формування в неї здатності до швидкої адаптації, до інтенсивних змін у сучасному світі, вирішення складних професійних завдань.

У соціальному замовленні сучасного суспільства передбачено формувати конкурентоспроможну особистість, орієнтовану на неперервний саморозвиток і самовдосконалення. Аналіз наукових джерел, присвячених саморозвиткові особистості студента, дає змогу виокремити з-поміж інших умов ефективності цього процесу – функціонування інформаційно-освітнього середовища.

Для професійної підготовки майбутнього фахівця і саморозвитку особистості студента створення інформаційно-освітнього середовища, що може забезпечувати особистісні виміри процесу професійного становлення, є одним з найбільш важливих питань його підготовки. Що більше і повніше студент використовуватиме освітньо-розвивальний потенціал освітнього середовища, то активніше відбуватиметься його саморозвиток.

Методологічну основу дослідження проблеми освітнього середовища становлять праці класиків вітчизняної і зарубіжної гуманістичної педагогіки Ш. Амонашвілі [13], Р. Бернса [38], В. Бехтерева [41], П. Блонського [42], Л. Божович [44], Л. Виготського [71; 72], В. Давидова [82], А. Деркача [85], Л. Занкова [101], І. Зімньої [105], Я. Коменського [136], Я. Корчака [143], В. Кременя [148], А. Маркової [164], А. Маслоу [166], В. Огнов'юка [183], Ж. Піаже [196], К. Роджерса [216], В. Сухомлинського [240], Н. Талізінної [241], К. Ушинського [250], В. Франкла [254], Е. Фромма [256] та ін., в яких процеси навчання, виховання, особистісного розвитку пов'язані з широким впливом соціального макро- і мікросередовища, насамперед, сім'ї, дитячого і педагогічного колективу, соціальних інституцій, також і бібліотеки.

Значення бібліотек освітянської галузі у формуванні єдиного науково-інформаційного простору нашої держави зростає в умовах переходу до суспільства знань, перетворення книгозбірень на центри накопичення, використання й розповсюдження інтелектуальних інформаційних ресурсів; вирішення завдань забезпечення інтегрування бібліотек у світову інформаційну інфраструктуру і посилення їхньої ролі в реалізації державної інформаційної та освітньої політики в інтересах сталого розвитку суспільства.

Теоретичні аспекти розвитку бібліотек відображені у монографіях провідних українських бібліотекознавців В. Ільганаєвої [113], М. Слободяника [235], А. Чачко [270]. В працях Н. Багрової [26-28], Т. Єрмоєнко [92], І. Осипової [185], Н. Пасмор [192], М. Слободяника [235], саме там визначено стратегічні орієнтири та завдання інноваційного розвитку бібліотек ВНЗ. Аналіз результатів досліджень дає змогу констатувати, що в науковій літературі відсутні праці з проблем комплексного інформаційного забезпечення діяльності вузівської бібліотеки на всіх рівнях управління, реалізації її прогностичної функції в умовах реформування та інформатизації вищої освіти, створення інформаційно-освітнього середовища як фактора формування і вдосконалення навчальних і професійних компетенцій

майбутнього фахівця. Ці аспекти посилюють актуальність комплексного дослідження цієї проблеми.

Для забезпечення потреб сучасного користувача, оперативного, вільного й необмеженого доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних, бібліотека, формуючи інформаційне поле, повинна освоювати і застосовувати сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій, активно впроваджувати їх у бібліотечні процеси.

Проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій у системі освіти досліджували багато вчених. Так, П. Сікорський [230, с. 34] виокремив шляхи застосування комп'ютерної техніки в освітній галузі:

- використання комп'ютерів для спрощення ведення діловодства, збереження баз даних, складання розкладу занять, ведення бухгалтерських справ тощо;
- комп'ютеризація навчальних закладів; організація вивчення комп'ютерних навчальних дисциплін засобами комп'ютерних технологій;
- використання комп'ютерів під час проведення лабораторних і практичних робіт, виконання графічних побудов;
- фрагментарне використання комп'ютерів під час читання лекцій, проведення семінарських занять (узагальнювальні таблиці, схеми, малюнки тощо);
- комп'ютеризація контрольних зрізів (індивідуалізація і автоматизація перевірки);
- розроблення електронних текстів лекцій, семінарських і практичних занять, поступовий перехід від механічного записування студентами лекційного матеріалу до організації його сприймання і осмислення на основі готових текстів;
- психолого-педагогічне обґрунтування суті комп'ютерних технологій навчання, особливостей їх застосування під час організації засвоєння навчальних дисциплін;

- напрацювання навчально-методичного програмного забезпечення для засвоєння знань, пріоритетне використання комп'ютерних технологій для поліпшення ефективності вивчення іноземних мов;
- психолого-педагогічне й технічне забезпечення застосування комп'ютерних технологій у дистанційному навчанні;
- комп'ютеризація бібліотечної справи, вільний пошук інформації за допомогою Інтернету.

Процес інформатизації освіти, на думку В. Шолоховича [276], забезпечує розвиток особистості учня, його мислення, підвищує рівень його креативності, формує вміння розробляти стратегію пошуку вирішення як навчальних, так і практичних завдань, прогнозувати результати реалізації прийнятих рішень на основі моделювання об'єктів, явищ, процесів, які вивчають, та взаємозв'язків між ними.

На думку І. Горлової [76], Н. Джинчарадзе [87], М. Жалдака [95], В. Самохвалової [222], система освіти повинна формувати інформаційну культуру особистості, спрямовану не тільки на отримання знань, умінь і досвіду спілкування з сучасними технічними засобами, але й на формування інформаційного світогляду, підготовку до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

В Україні, в умовах реформування і модернізації освіти, зростає необхідність розвитку інформаційних технологій, інформаційного простору, насичення його інформаційними ресурсами, зокрема з психолого-педагогічних питань та освіти, а також створення системи широкого і компетентного їх використання.

Проблеми використання інформаційних технологій у педагогічній освіті досліджували в таких аспектах:

- наукові основи технологій навчання з використанням нових інформаційних методик (В. Монахов [174; 175], Л. Панченко [188; 189], Л. Романишина [217]);

- теорії педагогічних систем та інноваційних процесів в освіті (В. Беспалько [39], Г. Бордовський [51], Ю. Дорошенко [66]);

- психолого-педагогічні засоби та особливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі школи і ВНЗ (Ю. Машбиць [168], Л. Морська [176], Є. Полат [201]).

Для будь-якого дослідження важливим завданням є визначення основних дефініцій, встановлення ієрархічних зв'язків між ними, виокремлення семантичного ряду основних понять.

У зв'язку з актуальністю теми охарактеризуємо основні поняття дослідження: «інформаційний простір», «інформаційна культура», «інформаційна діяльність», «інформаційно-освітні ресурси», «середовище людини», «інформаційне середовище», «освітнє середовище», «інформаційно-освітнє середовище», «віртуальне освітнє середовище», «освітньо-розвивальний потенціал інформаційно-освітнього середовища». Названі вище поняття взаємопов'язані між собою родовидовими відношеннями.

Питанню інформаційного простору присвячені праці зарубіжних та вітчизняних фахівців, зокрема Т. Берестової [35-37], В. Брижка [55], Ю. Жука [97; 98], Н. Задорожної [100], С. Зуєва [110], К. Коліна [135], В. Костюка [144], Б. Сизова [229], Ю. Трач [243], Я. Шрайберга [277; 278] та ін.

Визначення поняття «інформаційний простір» у сучасній законодавчій базі України відсутнє. У наукових працях, зокрема вищеназваних фахівців, є визначення цієї дефініції, хоча єдиного трактування немає. Найбільш оптимальним, на нашу думку, є визначення В. Брижка, що інформаційний простір (національний) – це інформаційне середовище, в якому здійснюються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, захисту й поширення інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, на яке поширюється юрисдикція держави [55].

Інформаційний простір можна розглядати безвідносно до конкретної особистості, а поняття «середовище» обов'язково містить о собі особистість. Інформаційний простір певною мірою формується стихійно, не враховуючи потреб конкретної людини, а інформаційно-освітнє середовище спеціально створюється нею. Важливою характеристикою ІОС є його спрямованість на створення педагогічних умов вирішення завдань навчання, виховання і розвитку студентів.

Термін «інформаційна культура» вперше з'явився у 70-х роках у публікаціях російських бібліографів К. Войханської [67], Б. Смірної [67], Е. Шапіро [272; 273] і ототожнювався з бібліотечно-інформаційною грамотністю, культурою читання, пропагандою бібліотечно-бібліографічних знань. Наприкінці 80-х років до вивчення проблем названого феномена долучилися суспільствознавці, філософи, фахівці в галузі філософії інформації і комп'ютерної техніки. Автором поняття вчені називають професора Московського історико-архівного інституту Г. Воробйова, який розумів його як «вміння використовувати інформаційний підхід для раціональної та ефективної організації інтелектуальної діяльності» [68].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» «інформаційну культуру» визначено як «знання та навички ефективного користування інформацією» [61, с. 504].

Дослідники Є. Александров [9], Є. Веліхов [62], В. Монахов [174] та ін. акцентували увагу винятково на інформації. Інформаційну культуру вони розуміли як *сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору й аналізу інформації, тобто все, що стосується інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб.*

У 90-х роках минулого століття Р. Абдєєв [1], В. Виноградов [65], А. Урсул [249] та ін. термін «інформаційна культура» почали використовувати у широкому науковому контексті. З філософських позицій інформаційна культура – *важливий компонент духовної культури суспільства в цілому, різних соціальних груп, окремої особистості.*

В. Виноградов і Л. Скворцов розглядають інформаційну культуру у двох аспектах. Інформаційна культура в широкому значенні – сукупність принципів і реальних механізмів, які забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання в загальний досвід людства. У вузькому значенні інформаційна культура – оптимальні способи роботи із знаками, даними, інформацією і надання їх користувачу для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації [65]. Тобто у першому разі можна говорити про інформаційну культуру суспільства, в іншому – про інформаційну культуру особистості.

Реалізація культурологічного підходу (Є. Бондаревська [48], М. Вохришева [70], І. Ісаєв [116], С. Каракозов [120], С. Кульневич [48], В. Сластьонін [232] та ін.) до інтерпретації інформаційної культури сприяла подоланню технократичного погляду щодо ролі людини в сучасному інформаційному суспільстві, поверненню до її сутнісної характеристики як вільної особистості, яка вміє самовизначатися, знаходиться у неперервному діалозі з собою, іншими особистостями, творами культури, природою, світом у цілому.

Л. Альошин визначає «культуру інформації» як «культуру смислу і тексту», акцентує увагу на якості інформації у контексті створення механізму її фільтрації і попередження дублювання, хаотичності, недостовірності, суб'єктивності для захисту особистості від інформаційних перевантажень, які можуть сформувати «синдром інформаційної втоми» [12].

У культурологічному контексті інформаційна культура тісно пов'язана з іншими видами культур: професійною, економічною, політичною, правовою, моральною, екологічною, релігійною та ін. та є їхньою складовою, наскрізним аспектом, який пронизує культуру в цілому.

Інформаційну культуру необхідно розглядати як важливу складову загальної культури особистості; як галузь культури, яка пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві і формуванням інформаційних якостей особистості; як інформаційний компонент людської культури узагалі.

У межах психолого-педагогічного підходу теоретичні і методичні проблеми інформаційної культури вивчали Н. Гендіна [75; 252], Є. Данільчук [83], Н. Зинов'єва [108], Ю. Зубов [109], Е. Семенюк [227], Г. Стародубова [252], А. Урсул [248], Ю. Шрейдер [280] та ін.

У педагогічних дослідженнях інформаційну культуру особистості найчастіше визначають як системне утворення в структурі загальної (базисної) культури. Ю. Барановський [30], С. Каракозов [120] та ін. в структурі інформаційної культури виокремлюють аксіологічну, світоглядну, правову, етичну, прогностичну, ергономічну складові, що відображають складність взаємодії особистості і інформаційного середовища. Інформаційна культура в їхньому визначенні – це не тільки оволодіння засобами інформаційної діяльності, але й загальне уявлення про інформаційні процеси, джерела тієї чи іншої інформації, систему морально-етичних і юридичних норм і значущість мотиваційних і ціннісно-сміслових орієнтацій у суспільстві.

У «Педагогічному словнику» зазначено: «інформаційна культура особистості – поняття, яке формується на стикові освіти і культури; застосовується для характеристики широти знань фахівця, межі яких названим поняттям не визначені, не зважаючи на важливість його для більш ефективного навчання і виховання» [131].

С. Каракозов характеризує інформаційну культуру як складову базисної культури особистості як системної характеристики людини, яка забезпечує їй можливість ефективно взаємодіяти з інформацією (отримувати, накопичувати, кодувати і переробляти, створювати якісно нову інформацію, передавати її, використовувати на практиці) і містить грамотність і

компетентність у розумінні інформаційних процесів і відношень, гуманістично орієнтовану інформаційну ціннісно-смыслову сферу (прагнення, світогляд, інтереси, ціннісні орієнтації), розвинуту інформаційну рефлексію, а також творчість в інформаційній поведінці і соціально-інформаційній активності [120].

Ю. Зубов визначає інформаційну культуру як «систематизовану сукупність знань, умінь, навичок, яка забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб» [109].

Н. Гендіна під інформаційною культурою особистості розуміє «важливий фактор успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві» [252, с. 32]. Автор наголошує на тому, що на сформованість інформаційної культури вказують результати самостійної інформаційної діяльності особистості.

Основою інформаційної культури, на думку Н. Джинчарадзе [87, с. 28], є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, а також досконале вміння орієнтуватися в сучасному світі інформації.

Таким чином, з позиції психолого-педагогічної науки можна визначити інформаційну культуру як імператив (вимогу, умову) усебічного і гармонійного розвитку особистості, як мету і результат вищої професійної (педагогічної) освіти, який забезпечує випускникам повноцінну життєдіяльність в інформаційному суспільстві.

Оскільки інформаційний компонент є основним у різних видах діяльності, то вміння оперувати інформацією є основною методологією людської діяльності в цілому та будь-яких її видів.

У зв'язку з цим, як зазначає Ю. Шрейдер [279], інформаційні знання є основним компонентом метазнань особистості, методологічною основою отримання будь-яких знань і здійснення будь-якої діяльності. Згідно з його

теорією розуміння будь-якої інформації неможливе без володіння метаінформацією (інформація про інформацію, про спосіб кодування інформації).

Таким чином, вивчення сутності інформаційної культури вимагає розгляду поняття «інформаційна діяльність», яка є складовою розумової праці. В. Коган і В. Уханов зазначають, що інформаційна діяльність є системотвірним фактором інформаційної культури, яка містить в собі «взаємодію суб'єктів, їх здібності, уміння і навички роботи з інформацією, наявність у них інформаційних потреб та інтересів ..., необхідного об'єму інформації ..., уміння використовувати найновішу інформаційну техніку» [129].

Інформаційна діяльність – це процес перетворення і пізнання особистістю інформаційного середовища, у ході якого вона стає діяльним суб'єктом, а процеси, явища інформаційного середовища є об'єктами цієї діяльності.

І. Андрєєва і Ю. Зубов вважають, що «інформаційна діяльність – це процес використання тезауруса (матеріалізованої в слові характеристики людського знання і розуміння світу): сприйняття понять, метафор, згортання і розгортання інформації, її систематизація, оцінка, інтерпретація, ретрансляція та ін.» [19].

Л. Буєва зазначає, що інформаційна діяльність є універсальною формою буття людини в інформаційному суспільстві, має інтегративний характер; це інноваційно-творча діяльність, яка має проєктувальний характер, у ній передбачено альтернативність і багатоваріантність рішень, швидкість їх пошуку; діяльність, що зорієнтована на загальнолюдські цінності, формування мобільності, адаптивності людини в нових інформаційних умовах, які швидко змінюються [57].

Л. Морська серед видів навчальної діяльності виокремлює інформаційну, під якою вона розуміє «пошук і вивчення нового матеріалу шляхом прочитання навчальних текстів, перегляду відеоматеріалів,

прослуховування звукових фрагментів, робота з довідковими інформаційними джерелами (словники, енциклопедії, ресурси мережі Інтернет)» [176, с. 66].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» визначено «інформаційні ресурси» як «сукупність документів в інформаційних системах» [61, с. 504].

Інформаційно-освітні ресурси – це стратегічні ресурси інформаційного простору, які є сукупністю науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної й інструктивної інформації, до якої забезпечений доступ користувачів, диференційований щодо ролі і місця учасника освітнього процесу, із забезпеченням можливості використання інформаційного ресурсу відповідно до особистісних інформаційних потреб користувача [229].

Людина для іншої людини є елементом навколишнього середовища, здійснюючи на неї вплив своїми відносинами і діями. Д. Маркович підкреслює, що «важливо вивчати не тільки вплив соціального середовища на поведінку людини, але й вплив поведінки людини на суспільне середовище» [165, с. 53].

На особливе значення соціальної спільноти як середовища людини вказує також В. Рубцов: «Ми говоримо і перебуваємо в людському середовищі, але для людини середовище – це не тільки навколишній світ. Для людини це той світ, що існує в його спілкуванні, взаємодії, взаємозв'язку, комунікації й інших процесах» [220]. Міжособистісні відносини можуть виявлятися через відносини взаємної терпимості і співробітництва, придушення і підпорядкування або ж турботи і підтримки. У будь-якому разі особистість буде знаходитися в різному соціальному середовищі, відповідно по-різному буде протікати і процес її розвитку і становлення. Таким чином, середовище людини – це «соціофізичне середовище» [54], оскільки «практично неможливо розрізнити суто фізичне і соціальне середовище» [161, с. 72]. Узагальнюючи основні характеристики

середовища, можна стверджувати, що середовище людини – це її природне і соціальне оточення, що характеризується комплексом «впливів та умов формування особистості...., а також можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному оточенні» [159, с. 14].

Незважаючи на часте використання поняття «середовище», воно не має чіткого й однозначного визначення.

В англійській мові поняття «середовище» (environment) означає оточення. Зазвичай під цим поняттям розуміють:

- 1) сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму, наприклад, географічне середовище;
- 2) соціально-побутові умови життя людини, наприклад, соціальне середовище [61, с. 1309].

Окрім цього, в науковій літературі виокремлюють філософський, соціологічний і психологічний підходи до визначення змісту поняття «середовище».

З позицій філософії середовище – це частина буття стосовно суб'єкта, в якому він існує і на що впливає. Отже, середовищем не можна назвати частину буття, що не впливає на індивіда.

У соціологічному підході ураховують для характеристики поняття «середовище» соціальний простір як простір взаємодії індивідів.

Психологічна характеристика поняття «середовище» розкривається через розгляд психологічної категорії спілкування як комунікативно-регулювального процесу, який забезпечує не тільки передачу цінностей, а й регулювання їх засвоєння, взаємодії суб'єкта із суб'єктом [133].

Т. Менг, узагальнюючи положення про взаємовідносини середовища та особистості, вважає:

- середовище органічно входить у життєдіяльність людини і є важливим фактором регуляції її поведінки;
- особистість пов'язана з будь-яким компонентом середовища через процеси пристосування до нього і його перетворення;

- процес взаємодії особистості і середовища має двосторонній характер;
- ступінь сформованості образу середовища у свідомості людини визначає тип її поведінки [170].

З позицій педагогічної теорії середовище – це не тільки сукупність умов, що оточують людину і взаємодіють з нею як з організмом і особистістю, але й фактор розвитку, формування і соціалізації особистості.

Діалектика взаємодії середовища та особистості свідчить про те, що зміни особистості можуть відбуватися повільніше від зміни середовища і навпаки. Це створює суперечності, що стосуються взаємодії внутрішнього і зовнішнього середовища.

Видовим поняттям «середовище» є «інформаційне середовище» («інформація про предметну ділянку, яка не зафіксована явно в інформаційній системі, але застосовується користувачем» [61, с. 1309]), яке на думку О. Ракітіної В. Лискової, є «зовнішнім щодо індивіда інформаційним оточенням, сукупністю умов, в яких безпосередньо протікає діяльність індивіда» [211].

Поряд з терміном «середовище» використовують цілу низку термінів, зокрема таких, як «середовище людини», «середовище людей», «людське середовище», «навколишнє середовище», «життєве середовище», «людське оточення» та ін. «Найчастіше під навколишнім середовищем людини мають на увазі ту або іншу сукупність умов і впливів, що оточують людину» [165, с. 41]. У системі «людина – середовище» людина («суб'єкт», «організм») займає центральне місце. Як відзначає Г. Щедровицький, у взаємостосунках організму із середовищем «два члени відносин уже не рівноправні»; суб'єкт є первинним і визначальним; середовище формується стосовно нього, як таке, що має ту або іншу значущість для організму [282, с. 106]. Середовище людини охоплює комплекс природних (фізичних, хімічних, біологічних) і соціальних факторів, що можуть впливати прямо або побічно, миттєво або довгочасно на життя і діяльність людей. У Європейському економічному

співтоваристві, наприклад, термін «оточення» (середовище) використовують у значенні сукупності елементів, які становлять простір і умови життя людини. Що більше і повніше особистість використовує потенціал середовища, то більш успішно здійснюється її вільний і активний саморозвиток: «людина одночасно є продуктом і творцем свого середовища, що дає їй фізичну основу для життя й уможлиблює інтелектуальний, моральний, суспільний і духовний розвиток» (вступ до Стокгольмської декларації, прийнятої на Конференції Об'єднаних Націй у 1972 р.) [239].

Зазвичай виокремлюють три основні типи середовищ:

- середовища, зорієнтовані на надання знань;
- середовища, орієнтовані на самостійну діяльність з набуття знань;
- мішані середовища.

Перший тип середовищ пов'язаний з апаратно-програмною моделлю окремої галузі знання, в яку вбудовується певна методика чи методики навчання. У створенні таких середовищ активно використовують когнітивний підхід, в основі якого – опора на внутрішню структуру людського знання, на системно-структурні властивості предмета, що його вивчають.

Такі середовища можуть бути як «відкритими», наприклад, коли програмні оболонки дають можливість викладачеві замінити або ввести новий зміст, так і «закритими». Зовнішні інформаційні ресурси (розподілені бази даних, віртуальні бібліотеки, електронні навчальні посібники тощо) можуть бути залучені до процесу навчання, а їх використовують зазвичай в організаційному контексті, як доповнення до змісту основного курсу.

Другий тип середовищ, урахувуючи, що навчання є органічною похідною структури взаємодії, спирається на процеси, які є в основі формування тієї чи іншої навички. Джерело такого підходу – праці Л. Виготського та його послідовників, які визначали навчання як активний процес, в якому суб'єкт є «конструктором» знань, а процес їх конструювання базується на його поточних і минулих знаннях [71].

У закордонних дослідженнях упродовж останніх двох десятиків років освітні середовища переважно розглядають з погляду їхнього діяльнісного, конструктивістського характеру, а розуміння середовища базується на концепції набуття знань в процесі вирішення змістових завдань, розроблених у межах конструктивістської когнітології. Згідно з такою позицією, навчання в ІОС є активним процесом, спрямованим на здобуття, конструювання знання, а не на його відтворення. Навчання в такому трактуванні виконує роль підтримки конструктивних зусиль суб'єкта із здобуття знань та умінь [16; 17].

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що за останні роки відбувається нівелювання відмінностей між зазначеними вище типами середовищ, і формуються середовища, які інтегрують обидва підходи, тобто середовища, які є джерелом навчально-методичного знання в конкретній галузі і одночасно високо структурованим середовищем для організації різних форм самостійної роботи. Такі середовища відкриті як для викладача, так і для студента, забезпечують можливість доповнювати зміст і вносити в нього корективи, а також представляти результати своєї навчальної діяльності в такому середовищі. Комунікаційні процеси в такому середовищі забезпечують дидактичну, методичну і організаційну складові навчання і є центральним елементом навчального процесу.

Г. Щедровицький підкреслював перспективи розвитку нової теоретичної бази педагогіки в контексті розгляду людини у взаємодії з навколишнім середовищем. Для реалізації такого підходу необхідно охарактеризувати спосіб життя і функціонування людини стосовно середовища її існування. Суть взаємодії людини, як «внутрішнього елемента», і середовища як «зовнішнього елемента» полягає у тому, що «внутрішній елемент, організм, «поглинає» і переробляє структуру і матерію зовнішнього елемента, середовища; можна сказати, що організм паразитує на середовищі, що її структурні і матеріальні особливості є необхідною умовою існування його як організму з визначеною структурою» [282, с. 303].

Г. Щедровицький наголошує на тому, що в такому методологічному підході основним об'єктом аналізу стає функціонування або поведінка людини, а всі інші властивості уже повинні впливати з цього [282, с. 303].

Оскільки лабораторна психологія не може дати повного уявлення щодо поведінки людини «у реальному світі» та врахувати всі фактори, що визначають її дії в природних умовах (К. Pawlik, К. Н. Stapf [294]), в 60-х роках ХХ в. сформувалася нова галузь психологічної науки – психологія навколишнього середовища (Environmental Psychology), основним методологічним принципом якої став розгляд середовища і людини, яка взаємодіє з ним, як єдиної цілісної системи.

Центральними поняттями психології навколишнього середовища стали: «середовище», «простір», «поведінка», а найважливішими характеристиками наукового пошуку – широкий міждисциплінарний підхід; дослідження середовища безпосереднього оточення людини, обмеженого і керованого її діями; характеристика людини як невід'ємної частини досліджуваної ситуації (Г. Прошанський [295]).

Для нашого дослідження необхідно конкретизувати зміст понять «середовище виховання» і «педагогічне середовище».

Середовище виховання як більш широке поняття відображає сукупність природних і соціально-побутових умов, в яких протікає життєдіяльність дитини і становлення її як особистості.

Педагогічне середовище більш вузьке за змістом поняття – це система умов виховання та організації життєдіяльності дітей, спрямована на формування їх відносин до світу, людей і один одного [131, с. 142].

Поняття «освітнє середовище» відображає особливості середовища освітньої установи, наприклад, ВНЗ, але акцентує увагу на педагогічній, а не управлінській діяльності [202]. На думку В. Козирева, освітнє середовище, як компонент соціокультурного явища, вміщує в собі всю сукупність умов, в яких здійснюється становлення, розвиток і освіта людини [133].

У педагогічній літературі поняття «освітнє середовище» співіснує з такими поняттями, як «навчальне середовище», «середовище освітньої установи», «розвивальне середовище», «комунікативне середовище». І. Поліщук у своєму дослідженні [202] пропонує як основу для розмежування змісту цих понять використовувати особливості і характер процесу, що лежить в їх основі: процес розвитку, навчання, виховання, цілісного педагогічного процесу і т. ін.

Таким чином, ураховуючи вищезазначене, ми зможемо з'ясувати специфіку поняття «інформаційно-освітнє середовище ВНЗ» та його відмінності від інших понятійно-термінологічних визначень середовищ.

У психології розвитку [72] особливий інтерес має вивчення взаємодії особистості, що розвивається, із середовищем освіти (освітнього середовища). Окрім цього, освітнє середовище охоплює освітні процеси, які являють собою сукупність індивідуальних форм розвитку та освітніх можливостей, що дає змогу, по-перше, побачити їх як простір можливостей і виборів, що входять у більш широке соціальне середовище, по-друге, подолати двосторонній характер (викладач – студент) педагогічної діяльності. В освітньому середовищі взаємодіють різні фактори, умови, зв'язки суб'єктів освіти, що визначають характер освітніх процесів у цілому. На думку В. Сластьоніна і Г. Чижаквої, «структурними одиницями освітнього середовища є: просторово-предметне оточення; суб'єктне оточення (соціальні спільності, субкультура, полівікові групи тощо); психологічні фактори (особливості взаємодії суб'єктів, характер і спрямованість діяльності, стиль викладання, стиль спілкування і т.д.)» [232, с. 143].

Залежно від сполучення компонентів освітнього середовища, рівня їх розвитку та ступеня узгодженості визначають різні варіанти реалізації його виховного потенціалу. Таким чином, одним з найважливіших завдань вищої школи стає організація таких взаємозв'язків суб'єктів навчання та освітнього

середовища, що оптимально впливають на їхній індивідуальний розвиток, сприяють професійному становленню.

У зв'язку з цим зростає роль інформаційно-освітнього середовища (ІОС), яке може змоделювати і зреалізувати наукова бібліотека ВНЗ. Її можливості можуть забезпечити тісний взаємозв'язок між суб'єктом і середовищем.

Різноманітне і структурно складне освітнє середовище надає суб'єктам великий комплекс розвивальних можливостей, актуалізуючи їхній прояв самостійності і вільної активності.

Організація зв'язку різних функціональних зон просторово-предметного освітнього середовища створює можливість його суб'єктам розвивати пізнавальні можливості, формувати системність знань, забезпечувати ефективність самоосвіти і професійної підготовки.

В. Ясвін під освітнім середовищем розуміє «систему впливів і умов формування особистості за визначеним зразком, а також можливості для її розвитку, що акумулюються в соціальному і просторово-предметному оточенні» [291, с. 14]. Дослідник характеризує освітнє середовище як об'єкт психолого-педагогічного проектування і вважає, що середовище має розвивальний ефект, коли забезпечує комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу. На думку автора, середовище містить у собі три структурних компоненти, що можуть бути спроектовані: просторово-предметний, соціальний і психодидактичний.

У дослідженнях А. Іванова використовується поняття «культурне середовище», під яким він розуміє «простір позитивної взаємодії субкультур його суб'єктів (учнів, педагогів і батьків) у процесі здійснення ними діяльності, що відображає ідеї і цінності сучасної культурної парадигми освіти і спрямованої на зміну соціальності й індивідуальності людини на шляху її самовдосконалення» [111, с. 16]. Автор тісно пов'язує рівень розвитку культурного середовища освітньої установи зі сформованим культурним середовищем регіону – тією конкретною атмосферою й умовами,

що або сприяють, або стримують (в умовних межах) розвиток культурних середовищ конкретних освітніх установ.

Середовище освітньої установи, як вважає Н. Щуркова, повинне мати виховний характер. Автор розглядає його як сукупність навколишніх обставин людин, що «впливають на її особистісний розвиток і сприяють її входженню в сучасну культуру» [285, с. 357]. В іншій своїй роботі вона умовно поділяє виховне середовище на предметно-просторове, поведінкове, пов'язане із конкретними подіями, й інформаційне культурне оточення [284, с. 17–24]. До того ж, розглядаючи предметно-просторове оточення, Н. Щуркова підкреслює, що воно стає фактором виховання лише тоді, коли воно має «людський» характер, коли за предметами є стосунки, коли за речами прослідковуються інтереси, коли матеріальні засоби є умовою найкращого самовідчуття кожного члена колективу.

В. Рубцов пропонує комунікативно-орієнтовану модель освітнього середовища, розглядаючи її як форму співробітництва (комунікативної взаємодії), що створює особливі види спільності між учнями і педагогами, що забезпечує передачу необхідних для функціонування в цій спільності норм життєдіяльності, урахувуючи способи, знання, уміння і навички навчальної і комунікативної діяльності [220].

Освітнє середовище в дослідженнях Д. Іванова – «це насамперед продукт активності її суб'єктів. Що більш зрілими, самостійними, креативними будуть учасники освітнього процесу, то більшим розвивальним потенціалом буде володіти це середовище. Ми можемо спостерігати своєрідну циклічність процесу розвитку: особистісні властивості індивідів впливають на рівень розвитку освітнього середовища, рівень розвитку середовища обумовлює патерни розвитку її суб'єктів» [112, с. 168].

У сучасних умовах інформатизації освітнього процесу виникає необхідність розглянути поняття «віртуальне освітнє середовище». Віртуальне освітнє середовище – сукупність суб'єктів навчання, інформаційного змісту і комунікаційних можливостей локальних,

корпоративних і глобальних комп'ютерних мереж, які формують і використовують з освітніми цілями всі учасники освітнього процесу [59, с. 84].

У віртуальному освітньому середовищі шкіл та університетів повністю зреалізують потенційні можливості перебудови системи освіти.

Віртуальне освітнє середовище створюють і розвивають для ефективної комунікації всіх учасників освітнього процесу. Відсутність у фахівця компетенцій володіння сучасними технологіями апріорі обмежує його професійні можливості, унеможлиблює використання ним прогресивних тенденцій в галузі освіти. Освітнє середовище повинно задовольняти потреби особистості в успішній соціальній адаптації, професійному становленні.

У світовій практиці елементи віртуального освітнього середовища використовують вчителі та викладачі в дистанційному навчанні для узагальнення і обміну досвідом, в очному навчанні студентів (D. Jeffrey [293], M. Kaszap [293], G. Lemire [293], A. Senteni [296], A. Taurisson [296], А. Андреев [16; 17], В. Тихоміров [242], І. Холодкова [258], А. Хуторської [259] та ін.).

Таким чином, використання віртуального освітнього середовища в підготовці педагогічних кадрів є новою моделлю неперервного підвищення кваліфікації, яка спирається на функціональну ефективність технологій інформації і комунікації, формує культуру і формується на основі культури навчання, що охоплює як діяльність студента, так і діяльність викладача.

Інноваційні технології, які використовуються в віртуальному освітньому середовищі, забезпечують можливість групам студентів і окремим студентам спілкуватися з викладачем і між собою на будь-якій відстані один від одного. Такі сучасні засоби комунікації доповнюють комп'ютерними навчальними програмами, які заміняють друковані тексти, аудіо- та відеоплівки.

Як визначає А. Уваров, віртуальне освітнє середовище є «відкритою навчальною архітектурою» з динамічними цілями, змістом, методами і

організаційними формами, складається з комунікаційного, інформаційного і фізичного простору. Технології інформації і комунікації повинні забезпечувати ефективну інтерактивну взаємодію студентів і викладача, містити оптимальні функції управління процесом навчання, мати дружній інтерфейс і підтримувати різні дидактичні компоненти [245].

Серед технологій, які використовують як технологічні компоненти віртуального освітнього середовища, можна назвати такі: електронна пошта, інтернет-конференції, списки-розсилки, веб-форуми, чати, веб-чати, електронні журнали, електронні бібліотеки, служба миттєвої пошти (Instant Messenger, ISQ), веб-сайти та ін.

Усі програмні засоби становлять основу віртуального освітнього середовища, в якому учасники педагогічного процесу можуть здійснювати комунікацію.

Необхідно зазначити, що кожен технічний засіб навчання має сильні та слабкі технологічні сторони, тому гнучка комбінація їх або врівноважений баланс (друкованої, аудіо-, телевізійної, комп'ютерної чи електронної) – найкращий засіб використання.

Синхронність зв'язку, використання вербальних і невербальних елементів, можливість варіювання мови спілкування, передачі особистісних почуттів та емоцій є ознаками ефективної комунікаційної технології в ІОС.

Параметрами віртуального освітнього середовища, які забезпечують ефективність комунікації, є:

- наявність зворотного зв'язку (рівень інтерактивності);
- розмаїття можливостей для відповідних відгуків різних за характером;
- мовне розмаїття (засоби висловлювання);
- персональна спрямованість.

Водночас, незважаючи на залежність ефективності комунікації від типу технології, їх вибір насамперед залежить від таких критеріїв, як доступність

технології, її вартість, наявність навичок користування нею в учасників освітнього процесу тощо.

За останні роки на базі відомих технологій інтернет-сервісів створено платформи на основі таких систем, як Moodle, WebCT, Elearning Server, LearningSpace та ін., які стають компонентами ІОС. Їх вмотивований вибір визначає успішність навчання.

Об'єднання ІОС навчальних закладів і центрів в Інтернеті може забезпечити можливість сформувати відкрите єдине ІОС, вирішувати навчальні завдання на заняттях, під час самостійної роботи за межами навчального закладу. Студенти можуть завчасно переглядати навчальні плани, знайомитися із змістом курсів, порівнювати свої знання з вимогами освітньо-кваліфікаційних характеристик для того, щоби під час занять було достатньо часу для обміну ідеями, обговорення різних позицій та поглядів.

Таким чином, у технологічному розумінні, віртуальне освітнє середовище – інформаційний простір взаємодії учасників навчального процесу, яке створено технологіями інформації і комунікації, містить комплекс комп'ютерних засобів і технологій, забезпечує можливість управління змістом освітнього середовища і комунікацією учасників.

У віртуальному освітньому середовищі змінюється роль викладача в педагогічному процесі, розширено його функції через приєднання до педагогічних технічних, адміністративних, етичних функцій.

У своєму дослідженні ми використовуємо поняття «інформаційно-освітнє середовище» як розвивальне, навчальне і виховне середовище. Ураховуючи це, не будь-яке середовище освітньої установи є освітнім, воно є таким тільки тоді, коли виконує свої основні завдання, тобто сприяє навчанню, вихованню і розвитку особистості студента. При цьому не можна не погодитися з позицією В. Бедерханової, на думку якої виховний потенціал освітнього середовища ВНЗ реалізується лише тоді, коли він має гуманістичний характер, обумовлений «наявністю рефлексивно-інноваційного середовища в освітній системі; спільним проектуванням

освітнього процесу всіма його учасниками; особистісно-орієнтованим підходом в організації навчального процесу; атмосферою освітньої установи, що характеризується довірливістю, відкритістю, спільною діяльністю студентів і викладачів, співтворчістю; об'єктивізацією у педагогічному співтоваристві особистісних цінностей і смислів; наявністю зворотного зв'язку про стан, розвиток, труднощі і проблеми усіх членів освітнього процесу; організацією особистого досвіду життя і роботи самих учасників освітнього процесу в умовах свободи і відповідальності, «проживання в гуманістичній парадигмі» (збори, клуби, секції, організація відпочинку, проведення навчальних семінарів); відкритістю освітньої системи, включенням в аналіз її діяльності суспільної експертизи як засобу гуманітарної підтримки» [32].

Науково обґрунтовані моделі і різні аспекти освітнього середовища вищого навчального закладу досліджували А. Бондаревська [47], В. Левін [158], В. Панов [187], В. Слободчиков [234] та ін. Зокрема, А. Бондаревська культурно-освітній простір ВНЗ розглядала як середовище професійно-особистісного саморозвитку студентів [47].

В. Слободчиков розширює поняття «освітнього середовища» до поняття «культурно-освітнього середовища», тобто освіти він розглядає в контексті загального культурного розвитку [234].

Інформатизація освітньої сфери неможлива без створення інформаційно-освітнього середовища (ІОС), що забезпечує можливість для самореалізації інтелектуально розвинутої особистості, що володіє необхідними професійними якостями. Тому в сучасних умовах формувати і розвивати власне інформаційне освітнє середовище, що є складовою єдиного інформаційного освітнього простору, є одним з основних стратегічних завдань кожного ВНЗ. Таке середовище повинне стати фундаментом для організації сучасного освітнього процесу.

Існують різні підходи до визначення інформаційно-освітнього середовища навчального закладу і проблем його організації. У різних джерелах інформаційно-освітнім середовищем називають:

- соціально-психологічну реальність, у якій створено психолого-педагогічні умови, що забезпечують пізнавальну діяльність і доступ до інформаційних освітніх ресурсів на основі сучасних інформаційних технологій [147; 287];

- культурно-освітнє середовище, в якому основним носієм освітньої інформації є електронний ресурс [80];

- багатокomпонентний комплекс освітніх ресурсів і технологій, що забезпечують інформатизацію й автоматизацію освітньої діяльності навчального закладу [24];

- педагогічну систему нового рівня, що містить її матеріально-технічне, фінансово-економічне, нормативно-правове і маркетингове забезпечення [15];

- засіб керування процесом інформатизації в освіті [154];

- програмно-телекомунікаційну систему, спрямовану на організацію навчального процесу єдиними технологічними засобами і його інформаційну підтримку [139];

- відкриту систему, що поєднує інтелектуальні, культурні, програмно-методичні, організаційні і технічні ресурси [102];

- інформаційно-комунікаційне предметне середовище, що забезпечує комп'ютерну підтримку процесу навчання [154];

- систему, що поєднує інформаційне, технічне, навчально-методичне забезпечення, нерозривно пов'язане із суб'єктом освітнього процесу [34; 114];

- єдиний інформаційно-освітній простір, що поєднує інформацію, як на традиційних носіях, так і електронних; комп'ютерно-телекомунікаційні навчально-методичні комплекси і технології взаємодії; дидактичні засоби [186].

ІОС ВНЗ – це програмно-телекомунікаційне середовище, яке забезпечує єдиними технологічними засобами інформаційну підтримку й організацію навчального процесу, наукові дослідження, професійне консультування студентів та викладачів університету [4].

Таким чином, інформаційно-освітнє середовище визначається з одного боку, як програмно-технічний комплекс, а з іншого – як педагогічна система. Отже, під час розробки ІОС повинні вирішуватися не тільки інформаційно-програмно-технічні, але і психолого-педагогічні проблеми.

Узявши за основу ознаки, наведені Г. Беляєвим, можна сформулювати типологічні ознаки інформаційно-освітнього середовища [34]:

1. Інформаційно-освітнє середовище будь-якого рівня є складним за структурою системним об'єктом.

2. Цілісність інформаційно-освітнього середовища є синонімом досягнення системного ефекту, під яким розуміють реалізацію комплексних цільових установок навчання й виховання під час практичної реалізації професійно-особистісної моделі випускника освітньої установи.

3. Інформаційно-освітнє середовище є не тільки умовою, але й засобом навчання й виховання.

Таким чином, в нашому розумінні *інформаційно-освітнє середовище – це системне утворення, що охоплює соціальний, психодидактичний, просторово-предметний і рефлексивно-поведінковий компоненти, і забезпечує формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.*

Інформаційне середовище, створене засобами нових інформаційних технологій, є складовою середовища навчання. Ми розглядаємо ІОС з погляду вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя в нових умовах освіти, де використовуються можливості нових інформаційних технологій, що забезпечують ефективну організацію індивідуальної і колективної роботи викладача і студентів, а також інтеграцію різних форм і

стратегій засвоєння знань з предмета, розвиток самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

В інформаційно-освітньому середовищі виявляється новий тип системи взаємодії «людина – інформація», в якій можна виокремити шість основних процесів: прийом інформації, оцінка і переробка інформації, формування нової інформації, виклад інформації, прийняття рішень, реалізація інформації за практичними діями.

ІОС має високий педагогічний потенціал в підготовці майбутнього вчителя до професійної діяльності: орієнтація на інновації, потреби учня, вчителя нового типу, індивідуальну траєкторію навчання; навчання в середовищі навчання; реалізація антропоцентричного індивідуального підходу до навчання; неперервний рух від простого до складного.

1.2. Структура, функції та особистісні виміри інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу

У дослідженнях М. Башмакова [31], С. Панюкової [190], С. Позднякова [31], Є. Полат [201], Н. Резніка [31], А. Тряпціної [244] та ін. висвітлено питання формування ІОС. Науковці по-різному розуміють сутність і структуру середовища. Проте в усіх дослідженнях компоненти ІОС умовно поділено на дві категорії: суб'єкти й об'єкти. Суб'єктами освітнього процесу є студенти і викладачі. Об'єктами – матеріальна база, засоби навчання й інструменти навчальної діяльності, методики, сфера управління педагогічним процесом, способи комунікації (організаційно-управлінський, роз'яснювально-мотиваційний, поведінковий, технічний, емоційний). Об'єкти як носії інформації перетворюються в процесі навчальної діяльності суб'єктів в їх якості – світогляд, систему цінностей, переконання, компетенції і т.п.

У науковій літературі мають місце й інші (функціональні) підходи до визначення змісту компонентів ІОС (А. Кузнецов [151; 152], І. Роберт [214], Є. Смірнов [151] та ін.), в яких виокремлюють: суб'єктів середовища, джерела навчальної інформації, інструменти навчальної діяльності і засоби комунікацій, а також наповнення (навчальний і методичний зміст) ІОС.

Зміст і можливості компонентів ІОС суттєво розширює використання інформаційно-комунікаційних технологій. Так, серед джерел навчальної інформації можна назвати бази даних і інформаційно-довідкові системи, електронні підручники й енциклопедії, ресурси Інтернету і т.ін. Серед засобів навчальної діяльності виокремлюють комп'ютерні тренажери, що контролюють програми, серед засобів комунікацій – локальні комп'ютерні мережі або Інтернет.

Зазначимо, що ІОС – це не тільки суб'єкти й об'єкти (засоби навчання й інструменти діяльності – «інструментальні оболонки середовища»), але і їхня змістова основа, так званий «контент» («content»). Саме воно є найважливішим чинником ефективності будь-якого електронного ресурсу. Однак аналіз літератури, дисертаційних робіт свідчить, що, досліджуючи інформаційне освітнє середовище, майже всі автори [17; 60; 64; 68; 69; 73; 98; 182; 230 та ін.] зосереджуються на інструментах, засобах діяльності і комунікацій, джерелах інформації, тобто на операційному («гарматному», як зазначав академік А. Єршов [93]) компонентів, і майже ніхто не аналізує змістового наповнення. До того ж, не враховують необхідності досягнення принципово нових освітніх результатів. Як наслідок, нове середовище підвищує ефективність старих методик і педагогічних технологій і орієнтоване на традиційні освітні результати (С. Зенкіна [104]).

Перш ніж здійснити структурно-змістовий аналіз інформаційно-освітнього середовища, доцільно звернутися до еколого-психологічних досліджень структури середовища життєдіяльності людини.

На думку Є. Клімова [123], структура середовища існування і розвитку людини охоплює такі складові: соціально-контактну, інформаційну,

соматичну, предметну. Кожний з названих вище компонентів конкретизується в елементах.

Так, *соціально-контактна* складова середовища містить:

- 1) особистий приклад близького кола людей, їхню культуру, досвід, спосіб життя, діяльність, поведінку, взаємини (співробітництво, взаємодопомога, панування);
- 2) установи, організації, групи і їхніх представників, з якими людина реально взаємодіє;
- 3) «склад» групи і колективів, з якими контактує людина (наявність «лідерів», «зірок», «слабких», «знедолених» тощо), реальне місце окремої людини в структурі групи, входження її в інші групи й угруповання, рівень захищеності у цьому колективі від різного роду зазіхань.

Інформаційна складова середовища відображає:

- 1) правила внутрішнього розпорядку, статут навчального закладу, установи, закони держави;
- 2) «неписані закони», традиції цього співтовариства, фактично прийняті норми ставлення до людей, їхніх думок;
- 3) правила особистої і суспільної безпеки (наприклад, у надзвичайних ситуаціях, на дорозі тощо);
- 4) засоби наочності, реклами, будь-які ідеї, виражені в тій або іншій формі;
- 5) вимоги, накази, поради, побажання, доручення, повідомлення, наклеп і т. ін., тобто персонально адресовані впливи.

Соматична складова середовища – це власне тіло і його стани.

Предметна складова середовища містить:

- 1) матеріальні умови життя, навчання, роботи, побуту (житло, одяг, предмети харчування, власності тощо);
- 2) фізико-хімічні, біологічні, гігієнічні умови (мікроклімат, чистота повітря і т. д.).

О. Дункан і Л. Шноре (Duncan, Schnore [292]), розробляючи теорію *функціональної єдності* людського співтовариства і середовища, виокремлюють чотири компоненти:

- 1) населення, або популяція (P);
- 2) навколишнє середовище (Environment – E);
- 3) технологія (у широкому трактуванні), що містить як упредметнені засоби взаємодії із середовищем, так і культуру в цілому (T);
- 4) соціальна організація (O).

В. Левін, розвиваючи теорію функціональної єдності людського співтовариства і середовища, пропонує здійснювати аналіз взаємодії особистості й освітнього середовища на основі такої чотирикомпонентної моделі:

- 1) суб'єкти освітнього процесу (P);
- 2) соціальний компонент освітнього середовища (O);
- 3) просторово-предметний компонент освітнього середовища (E);
- 4) технологічний (психодидактичний) компонент освітнього середовища (T) [159].

Досліджуючи особливості освітнього середовища, його структуру, Г. Ковальов виокремлює з погляду психологічного аналізу такі компоненти:

- 1) фізичне оточення;
- 2) людські фактори;
- 3) програму навчання [127].

Фізичне оточення, наприклад, охоплює: архітектуру будинку, ступінь відкритості-закритості конструкцій дизайну, розмір і просторову структуру класних та інших приміщень у будинку, легкість їхньої просторової трансформації, якщо в цьому виникає необхідність, можливість і широту просторових переміщень у них суб'єктів і т. ін.

Окрім цього, Г. Ковальов і Ю. Абрамова [126] обґрунтували принципи організації просторової структури освітнього середовища:

- 1) різноманітності й складності середовища;

- 2) взаємозв'язку різних функціональних зон;
- 3) гнучкості й керованості середовища;
- 4) середовища як носія символічного повідомлення;
- 5) індивідуалізації (персоналізації) середовища;
- 6) автономності (відповідності життєвим проявам) середовища.

У такому середовищі суб'єкти можуть не тільки віднаходити, але й конструювати предмети своєї моторної, сенсорної, маніпулятивно-пізнавальної, ігрової й художньої активності.

Людські фактори, на думку Г. Ковальова, містять: просторову і соціальну щільність суб'єктів навчально-виховного процесу, ступінь скупченості (краудинга) і його вплив на соціальну поведінку, особистісні властивості й успішність учнів, зміну персонального і міжособистісного простору залежно від умов конкретної організації, розподіл статусів і ролей, статево-вікові і національні особливості учнів і вчителів і т. ін. [127].

В основі «програми навчання» – діяльнісна структура, стиль викладання і характер соціально-психологічного контролю, кооперативні або ж конкурентні форми навчання, зміст програм навчання (їх традиційність, консерватизм або гнучкість) тощо [127].

Гуманітарний аспект аналізу основних фізичних параметрів середовища став предметом дослідження С. Братченка, який аналізує розміри «життєвих просторів», їх комфортність, розмаїтість, екологічність, наявність «притулку від надмірної сенсорної стимуляції» і зон рекреації, ступінь акустичної і візуальної агресивності (наприклад, агресивними візуальними полями є голі стіни, глухі забори і перегородки, монотонне оформлення, стандартизованість і безбарвність архітектури і т. ін.) [53].

Подібні погляди на структуру освітнього середовища відображено в експериментальних дослідженнях Н. Авдєєва і Г. Степанова, які до умов життєдіяльності дитини в дитячій установі відносять:

- 1) характер взаємодії між учителями й учнями;
- 2) відповідність освітньо-виховного процесу сучасним програмам;

3) якість предметно-просторового середовища розвитку [7].

Інформаційно-освітнє середовище як педагогічна система повинне будуватися на основі традиційної, будучи її логічним продовженням і розвитком. ІОС ми визначаємо як педагогічну систему, що поєднує в собі інформаційні освітні ресурси, комп'ютерні засоби навчання, засоби управління освітнім процесом, педагогічні прийоми, методи і технології, спрямовані на формування інтелектуально-розвинутої соціально-активної творчої особистості, що володіє необхідним рівнем професійних знань, умінь і навичок.

У процесі розвитку «відкритої» освіти актуальними постають питання створення та підтримки її методичної та технологічної бази – інформаційно-освітнього середовища (ІОС) вищого навчального закладу.

Аналіз наукової літератури [12; 15; 32; 34; 47; 52; 69; 102; 103; 104; 170; 200; 202; 221 та ін.] свідчить, що основною метою функціонування ІОС є створення умов підвищення якості освіти, її доступності, забезпечення ефективності освітнього процесу і конкурентоспроможності ВНЗ. Окрім того, ІОС реалізовує не тільки освітню функцію, але й забезпечує трансфер знань з іншими ВНЗ та організаціями.

Таким чином, інформаційно-освітнє середовище навчального закладу ми розуміємо як сукупність матеріальних факторів освітнього процесу і міжособистісних відносин, що встановлюють суб'єкти навчання в процесі своєї взаємодії (рис. 1.1). Суб'єкти освітнього процесу у вищому навчальному закладі – це студенти і викладачі, адміністративно-управлінський персонал – організують і створюють інформаційно-освітнє середовище, здійснюють на нього постійний вплив у процесі функціонування, але й середовище, як ціле та як окремі його елементи, впливає на кожного суб'єкта освітнього процесу.

Основними суб'єктами інформаційно-освітнього середовища університету є викладачі і студенти, методисти, працівники психологічних

служб, бібліотекарі. Саме їх взаємовідношення, взаємовпливи, взаємодії створюють неповторне інформаційно-освітнє середовище університету.

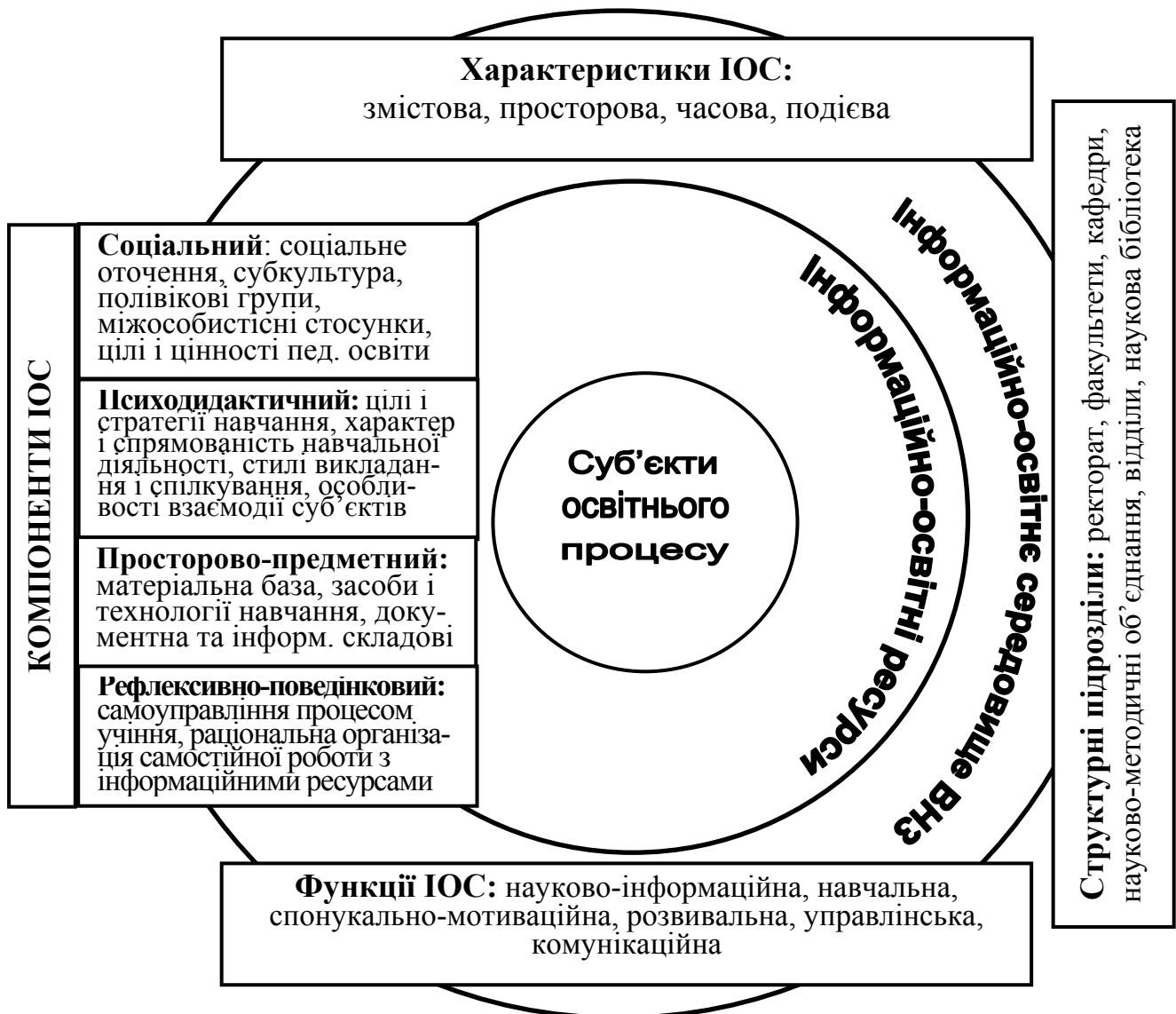

Рис. 1.1. Структура інформаційно-освітнього середовища ВНЗ

Університетське середовище не виникає саме по собі. Тут потрібні зусилля і професорів, і викладачів, і самих студентів. Саме вони повинні піклуватися про організацію життєдіяльності вищого навчального закладу, що має спиратися на традиції, звичаї, які передають з покоління в покоління, і бути динамічною і насиченою подіями (навчальними, науковими, творчими), що сприяють професійному й особистісному розвитку кожного з учасників процесу.

Особлива роль у створенні такого освітнього гуманістичного середовища належить викладачеві. Ще Л. Виготський підкреслював, що педагог, який «неспроможний у безпосередньому впливі на учня, всесильний при опосередкованому впливі на нього через соціальне середовище» [71]. На думку Л. Виготського, освітнє середовище – це основний важіль виховання, і зміст діяльності педагога зводиться до керування цим важелем. При цьому необхідно пам'ятати, що педагог виступає у виховному процесі в подвійній ролі: «з одного боку, організатором і керівником соціального виховного середовища, а з іншого боку – частиною цього середовища». Унаслідок цих міркувань Л. Виготський сформулював важливий методологічний висновок: «Ми приходимо до наступної формули виховного процесу: виховання здійснюється через власний досвід учня, що цілком визначається середовищем, і роль учителя при цьому зводиться до його організації і регулювання» [71, с. 7].

Роль викладача полягає в допомозі, педагогічній підтримці, пораді. При цьому вимоги до особистості викладача незмірно зростають, тому що саме він є носієм визначених цінностей, норм культури, зразків поведінки. Викладач обов'язково впливає на студентів, але цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Усе залежить від стилю спілкування викладача, від того, наскільки він демократичний або авторитарний у спілкуванні зі студентами, від його ставлення до науки, яку він викладає, від того, наскільки він людина творча або навпаки. Викладач може спонукати до пізнання, наукової діяльності, підтримати ініціативу і прояв творчості у своїх студентах, а може навпаки – заформалізувати спілкування, вимагати неосмислення, а заучування матеріалу, орієнтуючись на механічну пам'ять студентів.

Якщо викладач ставить перед собою виховне завдання, то його роль як джерела інформації зменшується, зате стає більш значною в розвитку особистісних якостей, формуванні світогляду студентів; більше уваги

приділяється й індивідуальній роботі, спрямованій на оволодіння навичками самоосвіти.

Викладач залучає студентів до наукової творчості. А наука володіє величезним виховним потенціалом. М. Пирогов писав: «Наука потрібна не для придбання інформації ... У ній криється – іноді глибоко і тому для поверхневого знання непомітно – інший важливий елемент – виховний. Хто не зуміє ним скористатися, той ще не знає усіх властивостей науки і випускає з рук своїх такий важіль, яким можна підняти великі ваги» [197, с. 10]. Науково-дослідна діяльність студентів сприяє самостійному осмисленню, аналізу і систематизації знань, виробленню цілісного уявлення про досліджуваний предмет. У процесі наукової діяльності у взаємодії з викладачем студенти порушують цікаві питання, задумуються над їх вирішенням, що сприяє розвитку творчого мислення, допомагає їм краще зрозуміти себе і свої можливості, розкрити свій творчий потенціал. Важливо відзначити, що заняття науковою діяльністю має індивідуальний характер, і саме в цьому виді діяльності можливе врахування інтересів, потреб і особливостей кожного студента.

Освітнє середовище становить діалектичну єдність своїх просторово-предметних і соціальних компонентів, тісно пов'язаних між собою і взаємообумовлених. В освітньому середовищі кожен суб'єкт освітнього процесу здійснює свою діяльність, використовуючи просторово-предметні елементи цього середовища в контексті сформованих соціальних відносин. Таким чином, якість освітнього середовища визначається як якістю просторово-предметного змісту цього середовища і якістю соціальних відносин у такому середовищі, так і якістю зв'язків між просторово-предметним і соціальним компонентами цього середовища (В. Ясвін [291]).

До структурних компонентів ІОС ВНЗ належать також психодидактичний (цілі і стратегії навчання, характер і спрямованість самостійної навчальної діяльності, стилі викладання і спілкування, особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу) і рефлексивно-

поведінковий (самоуправління процесом учіння, раціональна організація самостійної роботи з інформаційними ресурсами).

Окрім цього, ІОС характеризується змістовою, просторовою, часовою та подієвою багатомірністю, яка є ознакою його розвитку [78].

У змістовій багатомірності ІОС передбачено основну роль змісту освіти в розвитку особистості і ґрунтується на методологічних позиціях філософії, логіки, психології щодо механізмів роботи свідомості, її спрямованості. Для характеристики змістової багатомірності ІОС зміст є важливим тільки за умови, якщо цей матеріал входить у мислительну діяльність, перетворюючись у предмет спрямованості свідомості.

За такого підходу змістом освіти є форми різних типів діяльності, які забезпечують засвоєння навчального матеріалу.

Просторова багатомірність ІОС полягає у тому, що освітній простір сучасного ВНЗ виходить за межі аудиторій і містить віртуальний простір Інтернету, освітні і культурні інформаційні ресурси закладів різних типів.

Часова багатомірність визначається тривалістю навчання студента в освітній установі, інформаційним насиченням навчання за роками, гармонійним проживанням в кожному з періодів навчання.

Подієва багатомірність характеризується насиченістю ІОС: рефлексивним фоном ІОС, різними технологіями роботи з інформацією, організацією самостійної роботи, участю в різних формах навчання і самонавчання.

Інформаційно-освітнє середовище ВНЗ умовно зазвичай реалізовує такі функції: *науково-інформаційну, навчальну, спонукально-мотиваційну, розвивальну, управлінську, комунікаційну*. Взаємодія між ними забезпечує формування інформаційної культури в усіх суб'єктів середовища.

Науково-інформаційна функція реалізовується через наукову діяльність студентів і викладачів, розрізняється за конкретними видами, утворює наукове інформаційне середовище ВНЗ. Для студентів наукова робота – це олімпіади, курсові, дипломні, магістерські, конкурсні роботи, написання

статей, участь у конференціях. Для викладачів – це написання наукових праць, участь у конференціях, семінарах, підготовка методичних, навчальних посібників і монографій. Керівництво науковою роботою здійснює науково-дослідна частина (НДЧ) вищого навчального закладу. Це означає, що наукове інформаційне середовище існує у системах викладач – НДЧ та студент – НДЧ. Документно-інформаційні потоки у формі інформаційних бюлетенів, наказів, наукових звітів, інших науково-дослідних документів йдуть від студента або викладача до науково-дослідної частини і навпаки. Наукова робота студентів охоплює діяльність викладачів як наукових керівників і консультантів. Спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій, аспірантура, професорсько-викладацький склад також входять до складу наукового інформаційного середовища. Тут формується значна частина наукової інформації у формі монографій, дисертацій, збірників наукових праць, наукових журналів тощо.

Навчальна функція реалізовується через організацію навчального процесу, розробку індивідуальних планів роботи викладачів, робочих навчальних планів, розкладів занять, наказів про рух студентів, робочих програм практики тощо.

Спонукально-мотиваційна функція спрямована на формування світоглядних позицій, морально-етичних і ціннісних орієнтирів, виховання професійних якостей викладачів і студентів. Вона реалізується через взаємодію суб'єктів освітнього процесу, його зміст, загальну організацію навчання.

Розвивальна функція, окрім формування знань і вмінь, спрямована на розвиток усіх психічних процесів, критичного мислення, волі, емоцій, навчальних інтересів і здібностей.

Управлінська функція забезпечує взаємозв'язок між кафедрами, деканатами і ректоратом за різними видами діяльності: фінансовою, кадровою, планово-економічною, господарською, соціальною, міжнародною тощо.

Комунікаційна функція реалізується через організацію взаємодії суб'єктів освітнього процесу, обмін навчальною і науковою інформацією, стилі спілкування.

Основні функції між собою взаємопов'язані і реалізуються комплексом дидактичних цілей, змістом діяльності основних суб'єктів освітнього процесу, різноманітністю технологій професійної підготовки.

Основними складовими ІОС є кафедри університету, науково-методичні об'єднання, структурні підрозділи університету (факультети, інститути, відділи), а також наукова бібліотека.

Оскільки основним структурним елементом, який забезпечує освітні послуги, є кафедра, то основним елементом ІОС є віртуальне представництво кафедри (інформаційні бази та програмний комплекс, які забезпечують підтримку навчального процесу за дисциплінами кафедри через корпоративну мережу університету).

Основу методичного забезпечення ІОС становить навчально-методичний комплекс (НМК). По кожному НМК повинні бути чітко сформульовані конкретні цілі вивчення навчального матеріалу з дисципліни, опис структури курсу, його основного змісту, відповідних наукових методів, перелік рекомендованих навчальних підручників, посібників, монографій, визначені міжпредметні зв'язки з конкретними посиланнями на теоретико-практичні курси або навчальні модулі, знання яких необхідна для засвоєння цього курсу. Кожен НМК повинен містити теоретичні, практичні знання і засоби їх діагностики. Знання теоретичного модулю є орієнтирами для виконання практичних завдань, а методи діагностики знань стосуються як теоретичного курсу, так і практичних завдань.

Названі вище складові ІОС університету мають свої технологічні особливості і спрямовані на розв'язання дидактичних завдань.

Здійснюючи аналіз дидактичних, технологічних і педагогічних параметрів ІОС ВНЗ, можна зазначити, що це багаторівнева і багатофункціональна система, яка швидко розвивається і об'єднує:

- інноваційні і традиційні технології, специфічні для взаємодії учасників освітнього процесу в межах відкритої моделі індивідуальної освіти;
- інформаційні ресурси: бази даних і знань, бібліотеки, електронні навчальні матеріали тощо;
- сучасні програмні засоби: програмні оболонки, засоби електронної комунікації.

На основі використання ІОС здійснюється неперервна освіта – процес і результат взаємодії суб'єктів і об'єктів освіти, який супроводжується створенням і розширенням освітнього середовища, специфіку якого визначають саме ці суб'єкти і об'єкти.

Існування ІОС за межами комунікації суб'єктів і об'єктів навчання неможливе [59, с. 79]. Іншими словами, ІОС створюється тільки тими суб'єктами і об'єктами, які беруть участь в освітньому процесі, а не аудиторіями, навчальними посібниками або технічними засобами. Це підкреслює гуманітарну природу освіти.

Для ефективної організації професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ необхідно визначити його структуру і функції, характер функціонування і освітньо-розвивальний потенціал. Узагальнюючи результати наукових досліджень і практики підготовки фахівців, ми визначили структуру інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки (див. рис. 1.2).

Система ІОС наукової бібліотеки спрямована на забезпечення інтегративного технологічного циклу обробки документних масивів в інформаційно-пошукових системах суб'єктами освітнього процесу, використання освітньо-розвивального потенціалу ІОС. Внутрішня організація ІОС наукової бібліотеки охоплює її підрозділи (науково-методичний, каталогізації та наукової обробки документів, науково-інформаційного забезпечення та автоматизації, фондозбереження, обслуговування), психодидактичні фактори (цілі і стратегії навчання,

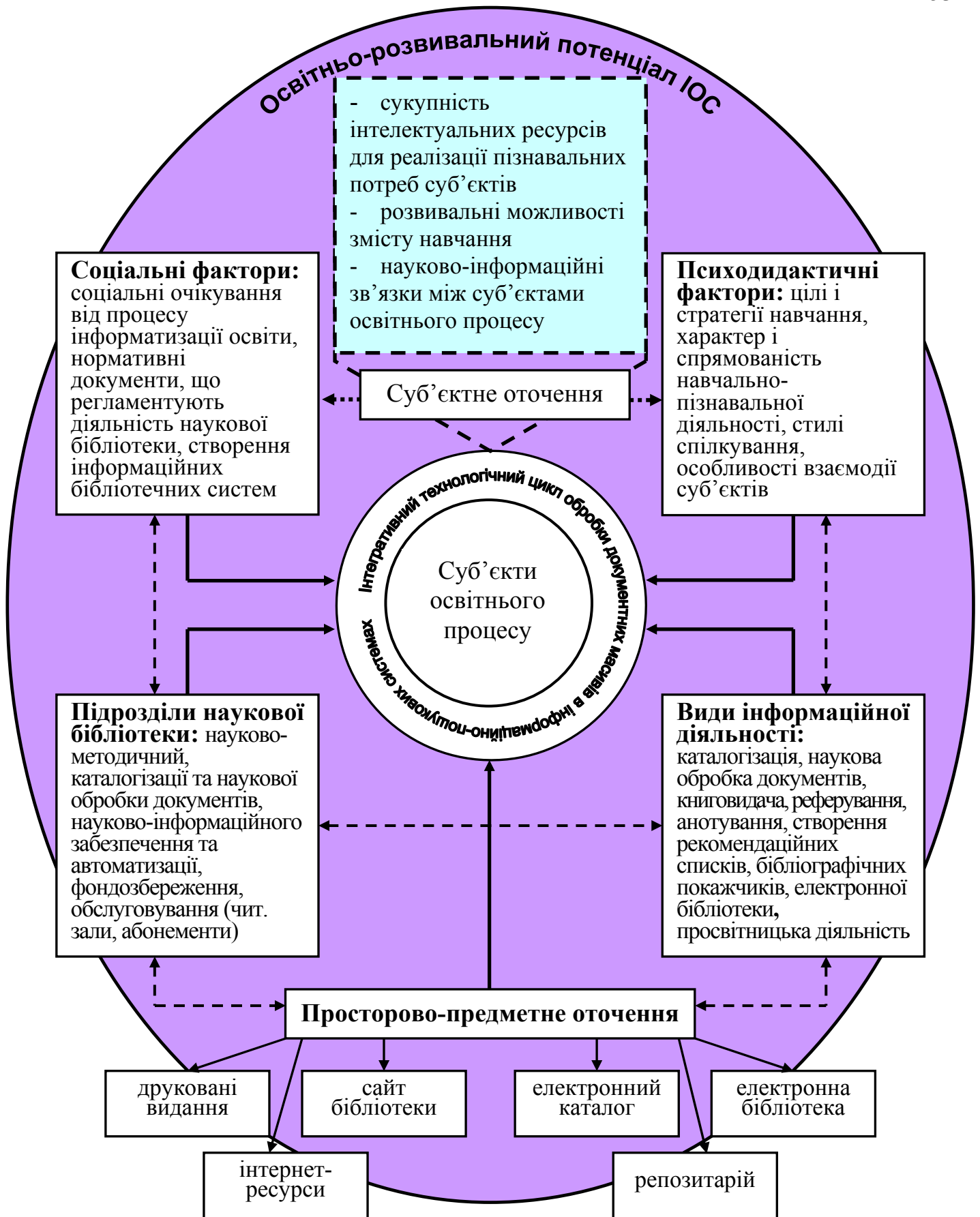

Рис. 1.2. Структура інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки

характер і спрямованість навчально-пізнавальної діяльності, стилі спілкування, особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу), соціальні фактори (соціальні очікування від процесу інформатизації, нормативні документи, що регламентують діяльність наукової бібліотеки, створення автоматизованих інформаційних бібліотечних систем), просторово-предметне оточення (друковані видання, інтернет-ресурси, електронний каталог, електронна бібліотека, репозитарій, сайт бібліотеки), суб'єктне оточення (студенти, викладачі, керівники підрозділів, наукові і бібліотечні працівники). У структурі ІОС наукової бібліотеки є такі види інформаційної діяльності: каталогізація, наукова обробка документів, книговидача, реферування, анотування, створення рекомендаційних списків, бібліографічних покажчиків, електронної бібліотеки, просвітницька діяльність.

Між виокремленими складовими існують структурно-функціональні взаємозв'язки, підпорядковані основним цілям діяльності навчального закладу, наукової бібліотеки. Так, соціальні очікування від процесу інформатизації освіти, створення автоматизованих інформаційних бібліотечних систем зумовлюють пошук інноваційних стратегій навчання, змінюють характер навчально-пізнавальної діяльності студентів. З іншого боку, розширення просторово-предметного оточення сприяє співпраці і взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, вдосконалює всі види інформаційної діяльності.

У нашому дослідженні інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки спрямоване на таке:

- удосконалення професійних знань, умінь і навичок;
- формування інформаційної культури майбутніх фахівців;
- реалізацію творчого потенціалу і розвиток особистості;
- розвиток сучасного наукового і професійного світогляду;
- формування професійної самосвідомості.

У процесі формування інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки вирішується комплекс навчально-методичних, психолого-педагогічних, організаційних, технічних і технологічних, програмних, соціально-економічних, нормативних і ергономічних проблем, тісно пов'язаних між собою, спрямованих на розвиток креативної особистості.

Незважаючи на важливе значення у професійному розвитку педагога інформаційно-освітнього середовища, ми усвідомлюємо, що студент – це активна діяльна особистість, а не пасивний об'єкт зовнішніх впливів, тому формування майбутнього вчителя в ІОС наукової бібліотеки тісно пов'язане з вихованням його професійної самосвідомості і самовдосконалення.

ІОС наукової бібліотеки ВНЗ педагогічного профілю забезпечує включення майбутніх фахівців у творчу професійну діяльність, формування у них здатності до трансформації власної діяльності відповідно до змін інформаційно-освітнього і професійного середовища. ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ – це складна організаційно-педагогічна система із специфічним змістом, структурними компонентами, причиново-наслідковими зв'язками. Ця система підпорядковується загальній логіці формування особистості майбутнього вчителя, реалізує навчальну, виховну та управлінську функції.

1.3. Стан розвитку інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки і готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами

Для визначення стану розвитку ІОС і готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами було проаналізовано державні та нормативні документи в галузі освіти, проведено анкетування, інтерв'ювання, тестування, спостереження, бесіди зі студентами, викладачами ВНЗ, працівниками наукових бібліотек.

На першому етапі було здійснено вивчення нормативних документів,

що регламентують діяльність наукової бібліотеки в цілому і формування ІОС зокрема.

Формування інформаційного простору потребує цілеспрямованої державної політики. В Україні підготовлено документи, які певною мірою сприяють формуванню її інформаційного простору. Найвагоміші з них Закони України: «Про інформацію» (1992) [203], «Про Національну програму інформатизації» (1998) [204]. В «Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007) [205] зазначено, що ступінь створення інформаційного суспільства в Україні, порівняно зі світовими тенденціями, недостатній, незважаючи на створення нормативно-правової бази інформатизації, достатньо сформований ринок інформаційних технологій і послуг, заходи, що спрямовані на захист інформації та забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах застосування комп'ютерної техніки. Визначено, що на сучасному етапі пріоритетним напрямом розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині в ширшому використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для створення інформації і знань, впровадження ІКТ у діяльність бібліотек, архівів, музеїв. Також рекомендовано здійснювати інформаційну політику на основі бібліотек різних типів і видів, які, як соціальний інститут, цілком відповідні характеристикам демократичного суспільства. Більшість сучасних бібліотек України тепер діють як поліфункціональні центри, а саме: наукові, освітні, культурно-просвітницькі, Інтернет-центри, інтелект-центри, центри правової, ділової, науково-освітньої інформації тощо. В умовах створення суспільства знань, інформаційного простору формується нова парадигма діяльності бібліотек, якій притаманні розвиток системи електронних наукових публікацій, зростання обсягу каталогів і баз даних, наукових архівів, сайтів і порталів; поширеність і загальнодоступність інформації, можливість шукати і знаходити її, структурувати й аналізувати. Через це підвищується роль і значення бібліотек, на їхню діяльність активно впливає використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Національна доктрина розвитку освіти визначає інформаційні технології пріоритетним розвитком галузі, закладає основи інформатизації освітньої системи, в якій буде впроваджено дистанційне навчання, комп'ютеризовано бібліотечну справу, навчання буде здійснюватися за індивідуальними модульними програмами різних рівнів складності і електронними підручниками [177, с. 2].

У Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» зазначено, що важливими соціальними інституціями, що забезпечують зберігання, накопичення та доступ до інформації, є бібліотеки, архівні установи та музеї, які виконують також суспільно-комунікативну функцію як базові елементи культурної, наукової, освітньої та інформаційної інфраструктури [139].

В Україні функціонує понад 40 тис. бібліотек різного підпорядкування і форм власності. Більша частина книжкових фондів у бібліотеках фізично зношена та застаріла, щорічне поповнення фондів становить лише 1,6 відсотка (норма відповідно до міжнародних стандартів – 10 відсотків). Середня кількість комп'ютерів на одну публічну бібліотеку становить 0,3 відсотка, доступ до Інтернету надають 2,5 відсотка загальної кількості публічних бібліотек, з них 0,8 відсотка мають власний веб-сайт.

У розробленій Програмі з'ясовано основні причини незадовільного рівня діяльності бібліотек:

- низький рівень комп'ютеризації бібліотек та архівних установ, з одного боку, і значна трудоємність процесів переведення в електронну форму бібліотечних та архівних фондів – з іншого;
- стрімке збільшення загального обсягу електронних інформаційних ресурсів, коли відсутня загальнодержавна система їх накопичення, зберігання та використання для задоволення інформаційних потреб суспільства;

- відсутність єдиної форми електронного бібліографічного опису друкованих видань, єдиного державного реєстру електронних бібліотечних та архівних ресурсів;

- невизначеність на законодавчому рівні питань щодо статусу електронних інформаційних ресурсів, розміщених в Інтернеті; статусу електронних видань, що не мають друкованих аналогів, механізму їх передачі на постійне зберігання до бібліотек і забезпечення доступу до них; обов'язкової передачі до бібліотек електронних копій тиражованих видань; відсутність єдиної інформаційної інфраструктури, яка охоплює бібліотеки та архівні установи.

Результати аналізу світового і вітчизняного досвіду свідчать про необхідність державної підтримки щодо створення інформаційних бібліотечних систем.

У Державній програмі запропоновано два варіанти розв'язання означених вище проблем.

У першому варіанті, який потребує значних фінансових витрат, передбачено централізоване зберігання електронних бібліотечних ресурсів, що забезпечить спрощення процедур обробки та доступу до інформації, створить більш широкі можливості для адміністрування електронних бібліотечних ресурсів та їх захисту.

У другому варіанті не потрібно значних фінансових витрат і передбачено поетапне створення розподіленої системи зберігання електронних бібліотечних ресурсів на основі єдиного центру каталогізації з відповідними довідково-пошуковими засобами, що забезпечить систематизацію бібліографічних, архівних описів і депозитарію електронних бібліотечних ресурсів.

Державна програма «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» та проект «Рівний доступ до якісної освіти» в Україні спрямовані на створення інформаційно-ресурсного освітнього середовища. Реалізація цих проектів повинна була забезпечити досягнення

таких стратегічних цілей, як створення цілісної системи неперервної професійної освіти на принципах мережевої організації, забезпечення рівного доступу всіх учасників навчально-виховного процесу до освітніх ресурсів, створення умов для системного впровадження та активного використання всіма учасниками освітньої галузі у власній педагогічній діяльності інформаційних і комунікаційних технологій, модернізація структури і змісту підвищення кваліфікації педагогічних працівників і управлінських кадрів в сучасних умовах. Особлива увага у процесі розбудови освітнього інформаційного середовища приділяється розвитку наукових бібліотек.

Необхідно зазначити, що розвиток і вдосконалення діяльності бібліотек освітянської мережі МОНМС України і НАПН України різних типів як сучасних інформаційних центрів – ефективний спосіб не тільки для реформування та модернізації освіти в Україні, а й для створення ними галузевого сегмента з психолого-педагогічних питань й освіти, який є важливою складовою інформаційного простору нашої держави, надання доступу до нього.

Ураховуючи зростання ролі і значення освітянських бібліотек, зокрема бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, як важливої складової в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти та підготовки фахівців, Колегія Міністерства освіти і науки України у листопаді 2007 р. ухвалила рішення щодо активізації формування інформаційних ресурсів у книгозбірнях ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного профілю.

Рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол № 14/1-19) від 22.11.2007 визначено необхідність покращення матеріально-технічної бази бібліотек, їх оснащення та комплектування книжковим фондом, створення належних умов для студентів і викладачів щодо доступу та користування бібліотечним фондом [119]. Документом передбачено створення спеціалізованих бібліотечних комп'ютерних мереж з виходом їх до Інтернету. У рішенні колегії зацентровано увагу на необхідності з 2008-

2009 навчального року внести до навчальних планів ВНЗ дисципліну «Інформаційна культура студента» як варіативну частину галузевого стандарту вищої освіти. Це правильний крок, адже розвиток педагогічної науки і освіти в суспільстві знань пов'язаний з освітянськими бібліотеками, основною метою яких є інформаційна підтримка навчально-виховного процесу в закладах освіти, де вони діють, і від їхньої роботи залежить якість та зміст навчальних і наукових досліджень.

У контексті вимог, що їх відображено в державних документах і законодавчих актах про вищу освіту, перед ВНЗ постають такі завдання:

- забезпечити інтеграцію освіти, науки і виробництва в межах регіону через використання результатів наукових досліджень у навчальному і виробничому процесах, установити тісні зв'язки між освітніми, науковими установами, підприємствами й інноваційними організаціями;

- створити єдине інформаційне середовище для забезпечення освітньої, наукової й інноваційної діяльності;

- реалізувати на базі університету єдину систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників і фахівців освітніх установ і організацій;

- сформувати структуру інноваційної діяльності (технопарки, інноваційно-технологічні центри, консалтингові центри і т. ін.);

- створити сучасну лабораторну й експериментальну базу для підготовки фахівців з нових напрямів і спеціальностей;

- виробити рекомендації для вирішення актуальних проблем соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку регіону;

- організувати взаємодію з регіональними органами влади, установами, підприємствами, розвивати зв'язки під час вирішення проблем в галузі освіти, науки й інноваційної діяльності;

- розвивати міжнародні зв'язки під час підготовки і перепідготовки фахівців, виконання спільних наукових і інноваційних проектів.

При цьому повинно створюватися особливе середовище партнерських відносин між освітніми установами регіону, формуватися єдиний освітній простір, у якому від ступеня координованості зв'язків залежатиме успішна соціальна мобільність учнів і студентів, жителів регіону загалом і, як наслідок, якість їхнього життя.

Необхідно визначити особливості ІОС, які становлять його освітньо-розвивальний потенціал.

Термін «потенціал» (від латинського *potentia* – сила) не має єдиного і однозначного визначення.

У сучасних довідкових виданнях і словниках «потенціал» використовують у таких значеннях: як ступінь потужності стосовно чогось, або як сукупність засобів, необхідних для чого-небудь [288]; як позначення сукупності запасів, заощаджень і джерел, що є в наявності, і які можуть бути використані для досягнення певної мети [208]; як наявність певних можливостей окремої особи, суспільства, держави в якій-небудь галузі [115].

Під освітньо-розвивальним потенціалом ІОС ми розуміємо сукупність засобів, необхідних для раціонального вирішення навчальних і педагогічних проблем, сукупність ресурсів для реалізації пізнавальних потреб суб'єктів освітнього процесу, їх інформаційну взаємодію.

Освітньо-розвивальний потенціал ІОС є компонентом соціальної структури загалом, яка містить соціальні відносини, механізми комунікації, матеріально-технічне забезпечення, інформацію, кадри, структурні форми та ін.

У зв'язку з цим з'ясовано, що освітньо-розвивальний потенціал ІОС означає: інтелектуалізацію процесів засвоєння знань в усіх зв'язках і залежностях, розвиток альтернативного мислення, прогнозування результатів розв'язання задач на основі моделювання дослідницьких проблемних завдань, реальні можливості (реалізовані чи нереалізовані) змісту навчання; обсяг інтелектуальних ресурсів, включених або не включених у навчальну діяльність; форми суспільних взаємин між суб'єктами освітнього процесу

через налагодження науково-інформаційних зв'язків, що виникають між ними; інтелектуальні здібності суспільства з використання ресурсів і створення соціального інтелекту.

До особливостей ІОС, які становлять його освітньо-розвивальний потенціал, належить орієнтація на інновації як принцип, що забезпечує мобільність, відповідність вимогам часу (інноваційний розвиток освіти і застосування на всіх його рівнях інформаційних і комунікаційних технологій вимагає від майбутнього вчителя набуття спеціальних навичок для професійної роботи в нових умовах). В інноваційній системі освіти головним стає суб'єкт навчання, який намагається вибудувати свою траєкторію навчання в межах теперішньої моделі освіти, використовуючи засоби ІОС. Найважливішою функцією викладача є професійна педагогічна підтримка суб'єкта навчання, яка орієнтує його на вирішення навчально-виховних завдань.

ІОС передбачає суб'єкт-суб'єктну комунікацію викладача і студента, що вимагає більш активної (у порівнянні з традиційним навчанням) та інтенсивної взаємодії між ними. Зробити взаємодію активною, відкритою, суб'єкт-суб'єктною можливо через застосування комунікаційних технологій ІОС. Однак, використовуючи їх, викладач має докладати додаткових і спеціальних зусиль і підвищити кваліфікацію.

ІОС будується на основі інтеграції очних і віртуальних технологій і забезпечує орієнтацію на реалізацію антропоцентричного індивідуального підходу у процесі навчання.

Ключовим фактором реалізації індивідуального підходу в освіті є особистість майбутнього педагога. Нам імпонує позиція Н. Нечаєва, який підкреслює примітивність трактування неперервної освіти як процесу постійного навчання, він розглядає його насамперед як процес розвитку особистості: «... система неперервної освіти повинна розглядатися як процес і результат розгортання конкретно-історичних потреб людини в освітніх

послугах. Саме вони забезпечують реалізацію життєвих планів особистості, що розвивається, і поступальний розвиток самого суспільства» [178].

Подібних поглядів дотримується М. Кларін. Особливості запропонованого ним підходу полягають в розробці шляхів здійснення освітніх послуг, в межах яких освітня діяльність входить до цілісного світу особистості, стає засобом її самореалізації [121, с. 129-131].

Однак, як свідчить аналіз реального стану розвитку наукових бібліотек ВНЗ, потребує суттєвого вдосконалення діяльність книгозбірень освітянської мережі, які, на жаль, через об'єктивні і суб'єктивні причини недостатньо залучаються до створення інформаційно-освітнього простору держави та сукупного інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань. Аналіз комп'ютеризації бібліотек мережі (педагогічних і навчально-педагогічних бібліотек різних видів і типів, наукових установ НАПН України, бібліотек ВНЗ I–IV рівнів акредитації педагогічного й інженерно-педагогічного профілів), проведений ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р. дав змогу зробити такі висновки: 32 ВНЗ, 22 бібліотеки вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів забезпечують роботу електронних каталогів (ЕК) (автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС) «УФД-Бібліотека», «ІРБІС») та окремі бібліотеки мають комп'ютери. Дві науково-педагогічні бібліотеки – Миколаївська та Львівська – комп'ютеризовані, мають локальні мережі, АБІС «ІРБІС». Бібліотеки наукових установ НАПН України, крім ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського та бібліотеки ЦППО НАПН України, – не комп'ютеризовані.

Педагогічна наука і практика потребують якнайшвидшого вирішення зазначених проблем, про що свідчить низка факторів:

– освітянські бібліотеки майже не комплектуються науковими виданнями (первинними) зарубіжних країн і не повною мірою такими ж науковими вітчизняними виданнями. Щодо однієї з вагомих складових інформаційного ресурсу – реферативних документів, то більшість

педагогічних бібліотек навіть не передплачує УРЖ «Джерело»;

- незважаючи на низку заходів на різних рівнях для організації доступу до світових електронних ресурсів (європейський проект INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених нових незалежних держав» видавництв EBSCO, Springer, Elsevier та ін.), більшість українських учених-педагогів не знає про можливість одержання такої інформації;

- у мережі освітянських бібліотек не проводиться системна робота щодо формування об'єднаного інформаційного галузевого ресурсу з психолого-педагогічних питань як вагової складової суспільства знань, інформаційного простору держави;

- у бібліотеках мережі системно не примножується вторинна інформація з науково-педагогічних питань, а саме бібліографічна, реферативна, аналітична.

Для подолання означених проблем необхідно вміло впроваджувати інновації: застосовувати на практиці досягнення розвитку бібліотечної справи, широко використовувати стратегічне планування, маркетинг та проектну роботу, відповідати суспільним освітянським потребам.

Інформаційною базою НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка є:

- документна складова (друковані видання та видання на електронних носіях інформації);

- інформаційна складова (повнотекстові електронні бази даних (БД), електронний каталог (ЕК), web-сайт бібліотеки, інформаційно-аналітичні ресурси когнітивного типу: метадані, інформаційно-пошукові тезауруси, лексикографічна, фактографічна, проблемно-орієнтована БД тощо).

Так, документний фонд НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка на 30.12.2010 року становить 639856 одиниць зберігання на традиційних та електронних носіях інформації. Фонд багатогалузевий, 50% якого – фахові видання, 4% – рідкісні та цінні видання XVIII-XX ст. У фонді зберігаються енциклопедії, довідники, словники, монографії, підручники та посібники, навчально-методичні матеріали, результати наукових досліджень з актуальних педагогічних і

психологічних питань. Широко представлено також праці з філософії, історії, мовознавства та літературознавства, художня література та ін. Щорічні надходження до бібліотечного фонду – близько 4–6 тис. документів.

Інформаційна складова представлена у двох основних аспектах: як інформатизація бібліотеки, створення автоматизованого бібліотечного комплексу (АБК), автоматизованих робочих місць (АРМ) і як системна організація метаінформації – відомостей про первинні документи, їх місцезнаходження задля оперативного доступу користувачів до локальних, регіональних, національних і світових інформаційних ресурсів профільного змісту через мережі Інтернет.

Основним завданням експериментальної роботи щодо удосконалення інформаційного складника вузівської бібліотеки стала організація комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, створення ЕК, підвищення інформативності бібліотечного web-сайту – сучасних засобів організації, пошуку й доступу до профільної інформації; створення й використання документографічної (бібліографічної та реферативної) БД.

Упроваджуючи сучасні інформаційні технології, НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка перетворюється на центр інформаційної інфраструктури університету, осередок самоосвіти студентів та викладачів, який забезпечує інформаційні потреби користувачів через формування інформаційного простору та своєчасне доведення інформації до користувачів.

Бібліотека використовує інтегрований технологічний цикл, що містить послідовність наукомістких процесів комп'ютерної обробки документних масивів (бібліографування, реферування, підготовка аналітичних матеріалів, проведення статистичних досліджень), створює та використовує нові інформаційні продукти. Для вирішення цих завдань створено локальну бібліотечну мережу з сучасними комп'ютерами (76 шт.) і можливістю виходу в Internet з кожного комп'ютера мережі; упроваджено автоматизовану бібліотечну інформаційну систему (АБІС) «УФД/Бібліотека»; розроблено сайт бібліотеки (з можливістю пошуку в ЕК бібліотеки).

Упровадження в роботу бібліотеки інформаційних технологій, а також створення власних електронних ресурсів почалося ще в 2001 р. на основі бібліотечної системи УФД/Бібліотека. З того часу бібліотека пройшла всі стандартні етапи автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів. Поступово впроваджувалися різні модулі системи: після освоєння модулю «Каталогізація» та створення електронного каталогу було введено модуль «Книговидача». Дотепер повністю автоматизовані всі технологічні процеси в відділах наукової обробки документів, науково-бібліографічному відділі та на абонементних навчальній, науковій і художній літературі. За допомогою системи УФД/Бібліотека здійснюється обробка нових надходжень літератури, створення бібліографічного запису і бібліографічного опису, обробка надходжень періодичних видань, ретроконверсія бібліотечного фонду, списання літератури із електронного каталогу, роздрукування карток для всіх видів каталогів і картотек, книжкових формулярів, книг інвентарного і сумарного обліку.

Процес ретроконверсії бібліотечних фондів тривалий і потребує значних затрат часу. Але без вирішення цієї ключової проблеми електронний каталог (ЕК) залишається неповним.

Динаміку наповнення ЕК бібліографічними описами зображено на рис. 1.3.

Структура записів у базу даних електронного каталогу відображає набір полів (даних), що визначені чинними національними і міждержавними стандартами, ураховує сформовані стереотипи роботи з опублікованими документами бібліотекарів і читачів. Засоби пошуку документів значно полегшують роботу користувача під час формування пошукових запитів.

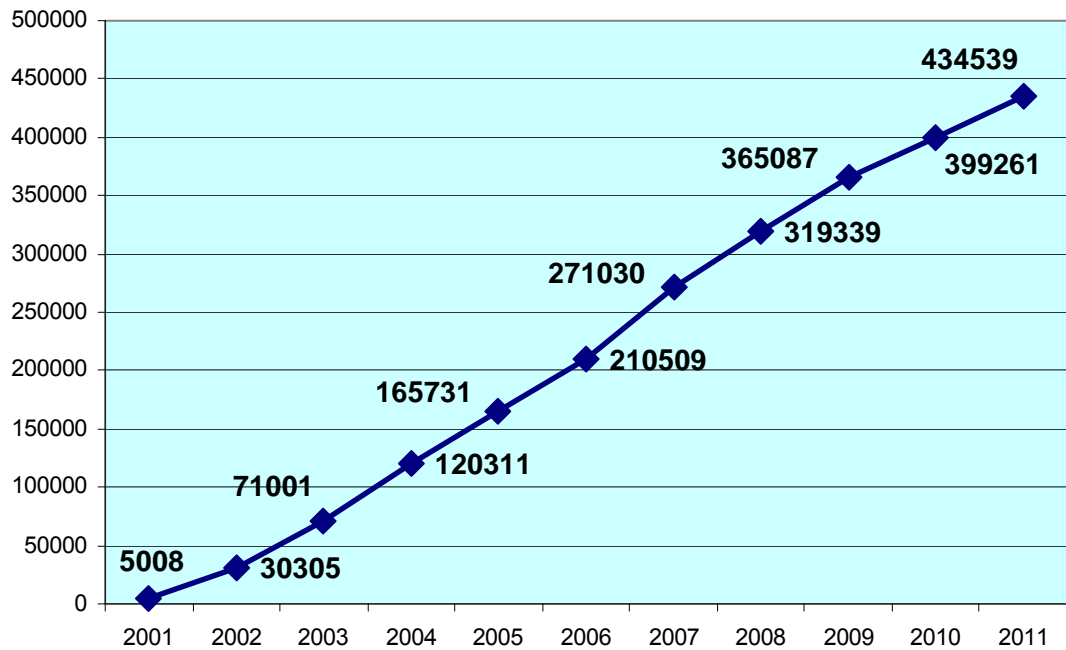

Рис. 1.3. Динаміка формування електронного каталогу бібліографічних записів

Про необхідність та ефективність електронного каталогу свідчать такі дані (рис. 1.4): у 2005 році було 23565 запитів читачів, у 2006 р. – 54600, а у 2011 році більше 131630 запитів.

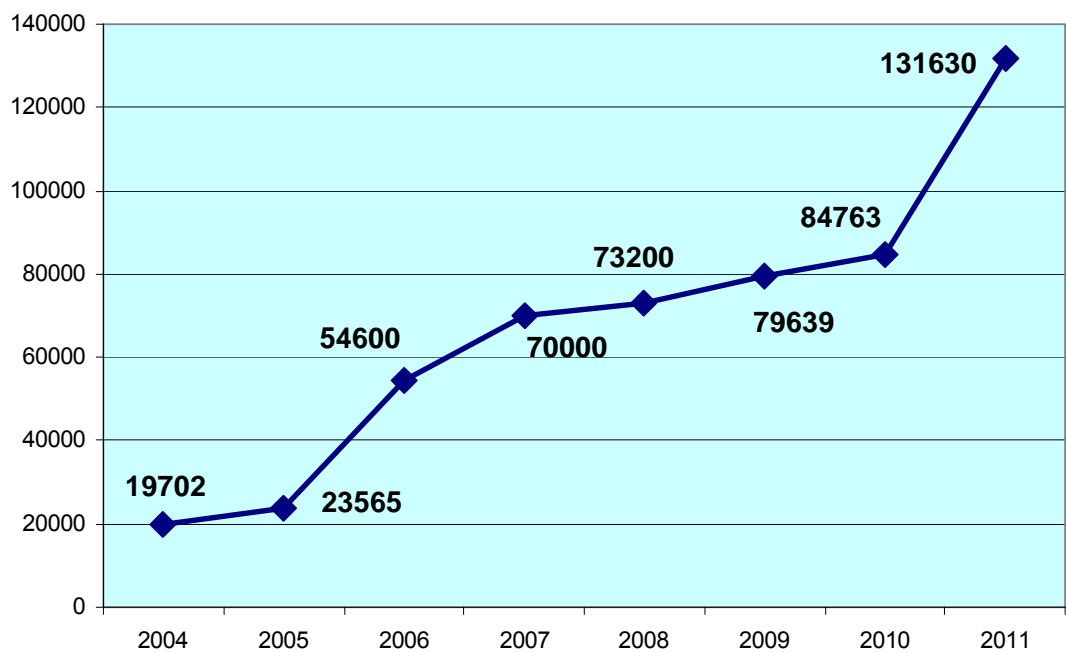

Рис. 1.4. Кількість звернень читачів до електронного каталогу друкованих видань

Важливим етапом комп'ютеризації та автоматизації бібліотеки стало запровадження з 1.09.2006 р. видачі навчальної літератури на абонементі через електронний формуляр.

Усі дані про студентів і працівників університету конвертуються в базу користувачів бібліотеки з бази даних «1С: Підприємство». Бібліотечною системою створюється електронний формуляр. Отримання літератури читач підтверджує введенням індивідуального пін-коду, який створює собі під час першого відвідування бібліотеки. Для ідентифікації студентів використовується студентський квиток, штрих-код з якого генерується в електронний формуляр читача. Електронний формуляр містить загальну інформацію про читача (дату народження, інформацію про факультет і курс для студентів чи про підрозділ і посаду для викладачів і співробітників, адресу, номери телефонів) і локальну (його статус, блокування і його причини, примітки). Окрім того, електронний формуляр містить усю інформацію про транзакції, які здійснює користувач: одержання документів (у т. ч. у читальних залах), історію видач та повернень. Для контролю за термінами видачі та іншими порушеннями правил Бібліотеки є опція блокування (вручну бібліотекарем). Блокування здійснюються за такі порушення правил користування: порушення термінів користування літературою, брутальна поведінка, псування бібліотечного майна.

Тепер усі працівники університету, студенти I-V курсів денної і заочної форми навчання обслуговуються на абонементі і в читальних залах через електронний формуляр.

Кількість виданих через електронний формуляр документів зросла у 51,2 рази: з 7749 примірників (2006 р.) до 397329 примірників у 2011 р. (див. рис. 1.5). Це становить 66% від загальної книговидачі.

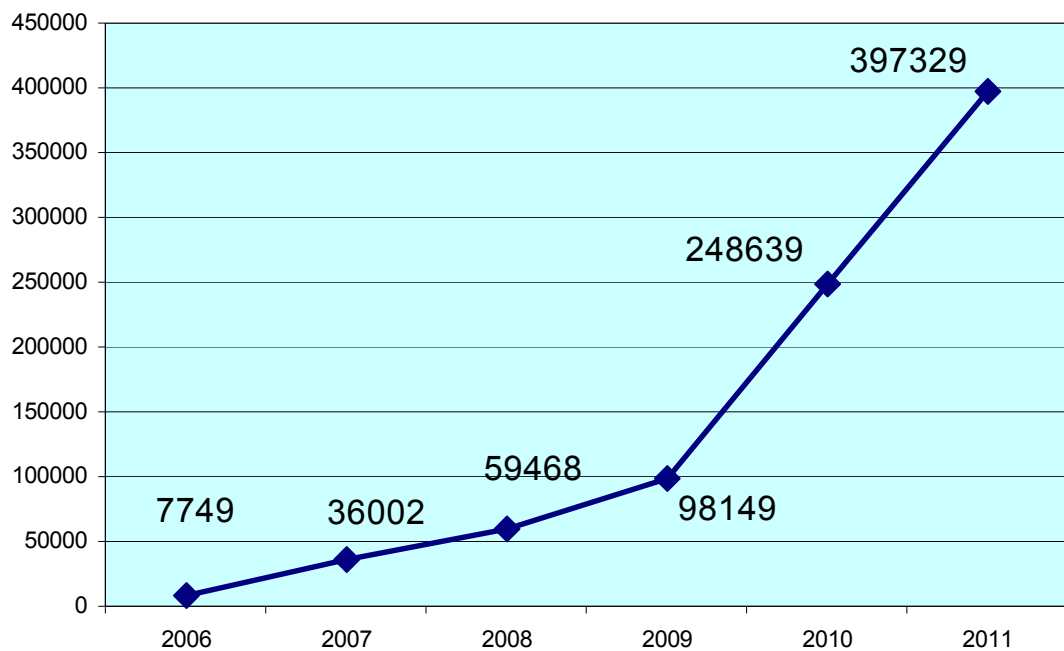

Рис.1.5 Кількість документів, виданих читачам через електронний формуляр

Упровадження автоматизованих технологій в процесі обслуговування читачів дало новий поштовх у вдосконаленні роботи з боржниками. Так, під час автоматизованої книговидачі зникла необхідність у традиційних читацьких і книжкових формулярах. На абонементях немає потреби здійснювати роботу з переводними і поточними наказами, що дало змогу економити час. В автоматизованій системі реалізувався режим роботи зі списками боржників, що формуються по факультетах, спеціальностях, групах. Ця інформація відображає кількість книг, які не повернуті вчасно в бібліотеку. Це дає можливість оперативно працювати з такою категорією читачів.

На основі звітів щодо користувачів появилася змога укласти списки студентів і працівників за певними критеріями, контролювати терміни видачі та заборгованості. Статистичні звіти формували цілісне уявлення про кількість користувачів, книговидач за певний період роботи бібліотеки. Їх можна легко редагувати, роздрукувати у будь-який момент, коли є потреба.

Повноцінному інформаційному забезпеченню фахових потреб читачів Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка документами, що мають підвищений попит, сприяло й створення електронної (цифрової) бібліотеки з повнотекстовими базами даних. Її основою стала наявність відповідних технічних і програмних засобів. Інформаційні джерела формування повнотекстових баз даних містять: електронні версії видань працівників університету; скановану на замовлення кафедр навчальну, наукову та художню літературу; запозичені електронні документи із відкритого доступу Інтернет; іміджеве розташування у бібліотеці ліцензованих CD-дисків; електронні копії кандидатських і докторських дисертацій, які були захищені у спеціалізованих вчених радах університету; електронні документи з інших бібліотек відповідно до договорів про співпрацю.

АБІС «УФД/Бібліотека» забезпечує можливість доступу до повнотекстової інформації, якщо така є в наявності. При вводі в електронний каталог в записах відмічають, що документ має повнотекстовий варіант і прописують місце його знаходження (електронну адресу). Користувач, відібравши книгу, мав можливість скористатися повнотекстовим файлом. Для того, щоби забезпечити збереження авторського права, доступ до повнотекстових баз відкритий лише з внутрішніх *ip*-адрес. Для цього було створено окремий електронний каталог повнотекстових документів.

На рис. 1.6 представлено динаміку наповнення повнотекстової електронної бази даних.

Фонд електронних підручників і посібників містить навчальної літератури – 1299 назв, наукової і науково-популярної – 644, художньої – 477 та ін. Серед них є 487 праць викладачів ТНПУ ім. В.Гнатюка.

Відкрито доступ через мережу Internet до повнотекстових варіантів Наукових записок Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (240 випусків, 11 серій, видання з 1998 року).

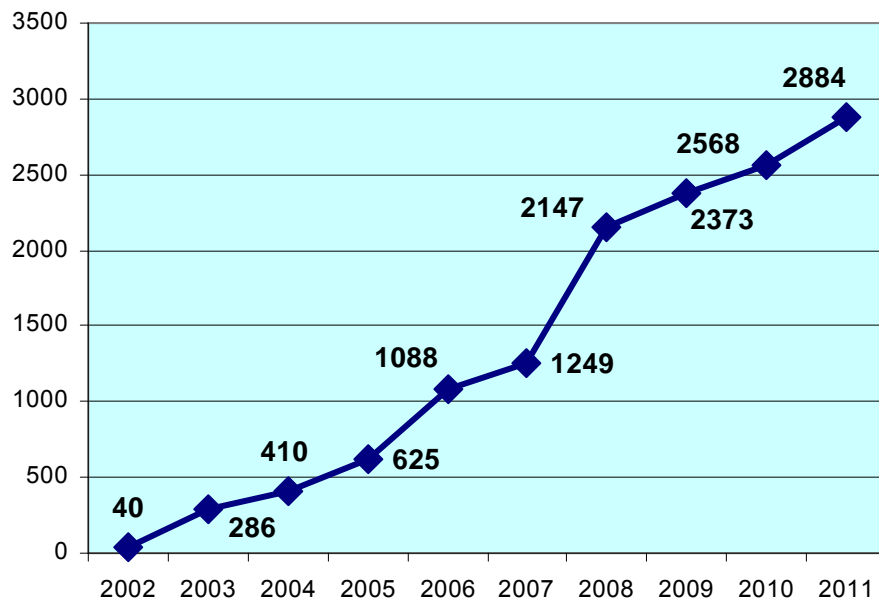

Рис.1.6. Кількість підручників, посібників, наукових записок, творів художньої літератури в електронній бібліотеці

На сучасному етапі створення web-сайтів бібліотек є одним із пріоритетних завдань. Це може забезпечити доступ користувачам як свого навчального закладу, так й інших, до фондів власного навчального закладу, так і до фондів інших установ України і світу. Саме активно використовуваний, багато разів відвідуваний web-сайт є своєрідним «обличчям» бібліотеки і дає змогу активно формувати ІОС, реалізувати безліч завдань з популяризації і рекламування бібліотеки в міжнародному інформаційному співтоваристві.

Сайт бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка функціонує з 2003 року і має розгорнуту структуру з великою кількістю сторінок. Сайт бібліотеки відображає таку інформацію:

- історію бібліотеки, правила користування і режим роботи, довідковий апарат бібліотеки і роботу з ним тощо;
- алгоритм пошуку документів за електронним каталогом (станом на 1 січня 2012 р. становить 434539 записів, оперативність оновлення інформації – в режимі он-лайн);

- електронні версії наукових записок університету (240 випусків);
- списки нових надходжень літератури, які оновлюються щоквартально;
- список періодичних видань, які отримує бібліотека в поточному році;
- посилання на сайти бібліотек світу, пошукові системи, електронні газети і журнали України, закордонні електронні журнали та бази даних серед яких: (LISTA-Library, Information Science & Technology Abstracts – професійна база даних для бібліотечних та інформаційних працівників);
- посилання на каталоги основних видавництв України;
- список документів обмінного фонду.

Для активізації довідково-бібліографічного обслуговування читачів на сайті почала діяти сторінка віртуальної довідки (надано 233 довідки протягом 2009-2011 років), почав формуватися електронний фонд рекомендованих списків літератури.

Таким чином, реалізація вимог наукових принципів функціонування технологічних систем, організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки вчителя забезпечує розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій організації роботи бібліотеки педагогічного університету як фактора формування освітнього середовища, суттєво впливає на модернізацію інформаційної інфраструктури ВНЗ, нарощування інформаційних ресурсів, удосконалює бібліотечно-інформаційну сферу як середовище накопичення, синтезування та формування ресурсної бази і підвищення ефективності використання електронної інформації.

В умовах жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг, одним з основних показників якості освіти є конкурентоспроможність знань і компетенцій майбутніх фахівців на ринку праці, їх готовність використовувати освітньо-розвивальний потенціал ІОС для самоосвіти і вдосконалення професійної діяльності, здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність.

Серед компетенцій, що становлять основу готовності, майбутній фахівець в період активного формування інформаційного суспільства та суспільства знань повинен володіти:

- здатністю до навчання;
- навичками пошуку інформації;
- умінням аналізувати інформацію та виділяти ключові позиції;
- здатністю генерувати нові знання;
- глибокими знаннями предметної галузі;
- здатністю приймати рішення та відповідати за них;
- інформаційно-комунікаційними технологіями.

На думку Т. Колесникової [134], із семи компетенцій – чотири базуються на безпосередній спроможності бібліотек ВНЗ активно брати участь, а можливо, інколи і очолити процеси їх формування. Наприклад, це стосується організації процесу навчання для формування інформаційної культури студентів. В умовах, коли пріоритетним стає знання про інформацію, що потребує орієнтацій в інформаційних ресурсах, їх оцінки та аналізу, організації доступу до них, держава саме на бібліотеки поклала завдання навчити користувачів основних правил пошуку і збору інформації, реферування літератури, способів організації особистих картотек і досьє, методів аналізу змісту і структури документального потоку.

Для визначення рівня готовності майбутніх педагогів здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в умовах ІОС наукової бібліотеки було проведено констатувальний зріз. У ході дослідження (2008-2009 рр.) було опитано 350 студентів I-II курсів різних ВНЗ України: 210 студентів ТНПУ ім. В. Гнатюка), 80 респондентів Волинського національного університету ім. Л. Українки і 60 – Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Окрім цього, було опитано 46 викладачів і бібліотечних працівників названих вище ВНЗ.

Освітня практика свідчить, що викладачі інформаційних технологій, які досліджують проблеми інформатизації діяльності ВНЗ, не розглядають

сучасну локальну мережу наукової бібліотеки, її освітньо-розвивальний потенціал як складову локальної комп'ютерної мережі університету, що призводить до слабкого використання надбань бібліотеки, обмеження доступу до інформаційних джерел, збіднює навчально-пізнавальну діяльність студентів.

Результати емпіричних досліджень (педагогічні спостереження, анкетування, інтерв'ювання, аналіз результатів виконання завдань) свідчать, що традиційна практика навчання у ВНЗ характеризується слабким розвитком освітніх комунікацій.

На думку майбутніх педагогів (62%), спілкування викладача зі студентами достатньо обмежене в часі і має формально-рольовий характер під час групових занять, здачі модулів, швидких консультацій, відпрацювань, складання заліків та екзаменів.

81% студентів може нарахувати лише окремі епізоди реального діалогу і співпраці з викладачем в режимі обміну думок, позицій, набутого досвіду. Мова йде про формальний характер спілкування і взаємодії, за якого викладач виконує роль живого ретранслятора інформації, що викладає новий матеріал, пояснює, інформує, наводить приклади, вимагає уваги і дисципліни тощо. Тобто навчання обмежується трьома основними ланками: виклад матеріалу, закріплення і контроль.

Студентам I-II курсів була запропонована анкета, яка містила 20 запитань (див. Додаток А).

На запитання «Які фактори найбільш вагомо впливають на успішність навчальної діяльності?» ми одержали такі дані:

- особистісні якості (цілеспрямованість, працелюбність, допитливість) – 25%;
- педагогічна майстерність викладача – 32%;
- матеріально-технічне забезпечення навчального процесу (дидактичні матеріали, комп'ютер) – 12%;
- сформованість умінь працювати з комп'ютером, електронними

ресурсами – 21%;

- чітка самоорганізація навчальної діяльності – 19%;
- забезпеченість науковою і навчально-методичною літературою – 15%;
- соціальні мотиви – 31%;
- матеріальне забезпечення (стипендія) – 30%.

Аналіз результатів анкетування і бесід зі студентами дав змогу ранжувати фактори, які найбільш вагомо впливають на успішність навчання (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Ранжування основних факторів, які найбільш вагомо, на думку студентів, впливають на успішність навчальної діяльності

№ п/п	Фактори	Рангове місце
1.	Особистісні якості (цілеспрямованість, працелюбність, допитливість)	IV
2.	Педагогічна майстерність викладача	I
3.	Матеріально-технічне забезпечення навчального процесу	VIII
4.	Сформованість умінь працювати з комп'ютером, електронними ресурсами	V
5.	Чітка самоорганізація навчальної діяльності	VI
6.	Забезпеченість науковою і навчально-методичною літературою	VII
7.	Соціальні мотиви	II
8.	Матеріальне забезпечення (стипендія)	III

На думку студентів, найбільш вагомими факторами, що впливають на результати навчання, є підготовленість і педагогічна майстерність викладача, як він знає свій фах, уміє створювати доброзичливу і ділову атмосферу на

заняттях. Важливе значення для багатьох респондентів мають соціальні мотиви, що знаходяться часто за межами навчальної діяльності. Це, насамперед, мотиви обов'язку і відповідальності перед батьками, викладачами і суспільством. Для багатьох студентів велике значення має матеріальне забезпечення як вузькоособистісний мотив, в основі якого лежить прагнення одержати матеріальну винагороду.

Для сучасних студентів сформованість умінь працювати з комп'ютером та електронними ресурсами є вагомим чинником успішності навчання. Особливо про це зазначають студенти, що проживають в сільській місцевості.

Як свідчить аналіз анкетування і бесід, багато факторів успішності навчання пов'язані із соціальними характеристиками (матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, забезпеченість наукової та навчально-методичною літературою, соціальні мотиви), професійними особливостями викладача (педагогічна майстерність) і психологічними особливостями студента (особистісні якості: цілеспрямованість, працелюбність, допитливість, уміння працювати з комп'ютером та електронними ресурсами).

На запитання анкети «За яких умов у Вас виникає потреба використовувати комп'ютер у навчанні?» одержано такі результати: 34% студентів вважає, що потреба використовувати комп'ютер зумовлена насамперед необхідністю написання індивідуальних навчально-дослідних завдань, курсових і дипломних робіт; для 31% респондентів використання комп'ютера спрощує підготовку до семінарських і практичних занять; розширення світогляду стимулює використовувати комп'ютер у навчанні 24% студентів; 21% респондентів використовує комп'ютер для формування нових знань, а 18% – для уточнення окремих визначень, положень, унаочнення висновків; для 15% студентів важливим мотивом, що спонукає використовувати комп'ютер у навчанні, є прагнення одержати схвалення, бажання бути першим, самовдосконалюватися.

На запитання анкети «У чому виявляється відсутність у студента

уміння застосовувати інформаційні і комп'ютерні технології у навчанні?» одержано дані про те, що до таких виявів належать: неуспішність навчання (42%), пасивність і безініціативність (30%), великі затрати часу на підготовку до занять (45%), слабка здатність до самореалізації навчальної діяльності (21%).

Відповіді на запитання анкети «Чи вмієте Ви працювати з програмним забезпеченням загального чи спеціального призначення?» свідчать про те, що більшість студентів не знають і не вміють працювати з програмним забезпеченням спеціального призначення (65%), 71% студентів вміє працювати з програмним забезпеченням загального призначення.

На запитання «Скільки часу в тиждень (приблизно) Ви затрачаєте на пошук необхідної навчальної чи наукової літератури?» майже 83% користувачів зазначали, що це приблизно становить 1,5-3 години і залежить від змісту самої інформації, її складності та обсягу. Найбільші затрати часу спостерігаються під час пошуку інформації в картковому каталозі.

Відповіді студентів на запитання «Як часто Ви знайомитеся з новинками літератури?» свідчать, що лише 1% систематично ознайомлюється з новинками літератури, 26 % опитаних роблять це досить часто. Більшість же респондентів (72%) лише інколи вивчають асортимент нових надходжень. 1% студентів зазначив, що ніколи не цікавляться книжними новинками. Це свідчить про те, що читачі несистематично працюють з науково-методичною літературою, не цікавляться перспективами розвитку наукових галузей.

На запитання анкети «Чи вмієте Ви організувати свою самостійну роботу з навчально-методичною літературою?» студенти достатньо високо оцінюють власний досвід самостійної роботи. 67% високо оцінює власний досвід самостійної роботи з літературою, хоча зовнішнє спостереження, бесіди, виконання завдань на раціональне читання дали змогу з'ясувати, що в багатьох з них низька техніка читання, несформовані уміння виокремлювати головне, визначати основні положення у змісті навчального матеріалу.

Відповіді учасників анкет на запитання «Чи спонукають викладачі до самостійної роботи з першоджерелами?» розмежувалися таким чином: спонукають до читання – 52% опитаних, інколи – 40%, а 8% зазначили, що викладачі не наголошують на необхідності постійного опрацювання інноваційної літератури, не спонукають до пошуку новинок науково-методичної літератури, не ставлять навчальних завдань, зміст яких передбачає анотації, рецензії, обговорення інноваційної педагогічної літератури.

Як засвідчують результати нашого дослідження, серед типових труднощів, що трапляються під час роботи з науковою і навчально-методичною літературою студенти називають невміння скласти план (53%), виокремити основні ідеї, ключові слова (84%), швидко та раціонально читати (96%), невміння узагальнювати і систематизовувати матеріал (79%).

Студенти I-II курсів за основними компонентами інформаційної культури (оптимальні способи роботи із даними, інформацією для вирішення теоретичних і практичних завдань) оцінили власний рівень її сформованості таким чином: високий рівень – 20%, середній – 67%, низький – 13%.

На думку студентів і викладачів, до основних проблем формування інформаційної культури як мети і результату професійної підготовки в ІОС наукової бібліотеки належать: 1) відсутність стандартів інформаційного забезпечення навчального процесу; 2) нерозробленість критеріїв оцінки якості інформаційної культури; 3) недостатня захищеність інформації у ВНЗ, у тому числі слабкий захист авторських прав викладачів; 4) відсутність інформаційного забезпечення з позицій конкурентних переваг ВНЗ, можливостей інформаційної культури у формуванні іміджу ВНЗ тощо.

На основі результатів дослідження ми зробили висновки про те, що знання і вміння з інформаційної культури тісно пов'язані з вивченням усіх навчальних дисциплін; усі вчителі, викладачі повинні формувати навички роботи з інформацією. Проте їхня професійна підготовка часто не зорієнтована на формування інформаційної культури учнів та студентів.

На запитання «Чи задовольняє бібліотека ваші пізнавальні інтереси?», учасники дослідження відповіли так:

- повністю – 15%;
- частково – 80%;
- не задовольняє – 5%.

Аналіз відповідей свідчить, що бібліотека в основному задовольняє пізнавальні інтереси студентства. Про це констатують 95% опитаних.

На запитання «Якими формами бібліотечно-інформаційних послуг бібліотеки Ви найчастіше користуєтесь у своїй роботі?» майже 34% користувачів зазначили, що отримують консультаційну допомогу з пошуку та вибору джерел інформації. 26% респондентів зазначили, що їм необхідні консультації з підготовки бібліографічних списків до курсових, дипломних чи магістерських робіт.

Відповіді студентів на запитання «Чи потребуєте Ви допомоги бібліотекаря-консультанта під час користування каталогами?» свідчать, що таких студентів є 41%. Це вимагає подальшої роботи з удосконалення обслуговування читачів, в тому числі і в залі каталогів.

На запитання «Чи задовольняє Ваші інформаційні потреби фонд бібліотеки?», учасники дослідження відповіли таким чином:

- задовольняє – 301 особа (86%);
- не задовольняє – 49 осіб (14%).

Результати відповідей свідчать, що бібліотека в основному задовольняє інформаційні потреби студентства. Серед тих респондентів, яких не задовольняє ресурс бібліотеки, половина студентів належить до категорії, яка має підвищені пізнавальні потреби на рівні пошуку інформації в наукових монографіях, дослідженнях зарубіжних учених, всесвітніх реферативних виданнях.

Неочікувані результати було виявлено після аналізу відповідей на запитання «Чи користуєтесь Ви послугами Сайту бібліотеки?». Встановлено, що – 234 респонденти (67%) постійно користується Сайтом бібліотеки, 7 осіб

(2%) – інколи. На жаль, майже третина опитаних (109 осіб – 31%) не знали про його існування і можливості. Можна зробити такий висновок, що потрібно організувати і проводити постійні зустрічі з популяризації сайту бібліотеки, його можливостей.

Як свідчать відповіді на запитання «Яку інформацію з сайту бібліотеки Ви використовуєте?», 277 респондентів (79%) користуються електронним каталогом для підбору необхідної літератури, 88 осіб (25%) користуються послугами електронної довідки для знаходження необхідних джерел. 127 респондентів (36%) читали літературу в електронній бібліотеці.

На запитання анкети «Що є позитивного, на Вашу думку, в роботі вузівської наукової бібліотеки?» було отримано такі відповіді:

- можливість завжди одержати інформацію, пов'язану з навчанням;
- наявність новітніх пошукових систем, які забезпечують швидке знаходження необхідної інформації;
- тиша та приємна атмосфера в читальних залах;
- можливість доступу до мережі Інтернет як в залі електронних ресурсів, так і за допомогою Wi-Fi-технологій в будь-якому місці університету, у тому числі – читальних залах бібліотеки.

272 студенти (78%) зазначили, що для набуття навичок роботи з інформаційними ресурсами як електронними, так і паперовими, доцільно вивчати курс «Інформаційна культура студента».

На запитання анкети «Яких умінь і навичок роботи з інформаційними ресурсами Ви хотіли би набути?» 205 студентів (59%) зазначили, що вони хочуть навчитися оформляти результати самостійної навчальної і науково-дослідної діяльності, 166 респонденти (47%) хочуть оволодіти раціональними прийомами і способами самостійного пошуку інформації і систематизації даних; 71 (20%) – навчитися оформляти список джерел.

На думку більшості студентів (57%), до професійних якостей, якими повинен володіти випускник ВНЗ, належать не тільки сформованість знань, умінь і навичок, особистісних характеристик, але й уміння швидко та

оперативно знаходити, аналізувати і синтезувати необхідну інформацію, що стосується ефективної організації навчальної і професійної діяльності.

За результатами констатувального зрізу було встановлено, що у студентів молодших курсів різних ВНЗ домінує середній рівень сформованості умінь здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами (52%). Високий рівень сформованості цього феномена було виявлено лише у 9% студентів. Студентів з низьким рівнем сформованості відповідних умінь виявилось 39%.

У процесі дослідження з'ясовано, що майже у 60% студентів I курсу низький рівень словникового запасу, загальної ерудиції, що часто негативно впливає на усвідомлення змісту лекційного матеріалу і текстів лекційного матеріалу, який вони читають у процесі самостійної роботи. Крім цього, майже 100% студентів виявляють достатній рівень умінь відтворювати готові знання, але відчують серйозні труднощі під час створення конспекту лекцій, складання плану відповіді, формулювання висновків.

Результати констатувального зрізу свідчать, що уміння здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами у процесі традиційного навчання більшою мірою формується стихійно і не відповідає вимогам до процесу професійної підготовки майбутнього педагога.

У процесі емпіричного дослідження респондентам було запропоновано висловити свої побажання та пропозиції щодо поліпшення роботи бібліотеки. Більшість побажань стосується питань інформатизації бібліотеки – придбання комп'ютерної техніки, розширення електронного обслуговування читачів у всіх структурних підрозділах бібліотеки, створення більш зручної пошукової системи, поліпшення оперативності обслуговування.

Учасники анкетування висловили конкретні зауваження і побажання адміністрації та працівникам бібліотеки щодо організації бібліотечно-інформаційної діяльності:

- недостатня кількість навчальної і методичної літератури;
- створення більш комфортних умов роботи в читальних залах (температурний режим, освітлення, наявність комп'ютерної техніки для роботи);
- організація занять для оволодіння раціональними прийомами і способами самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних;
- проведення занять з технології підготовки й оформлення результатів самостійної навчальної і науково-дослідної діяльності;
- організація культурно-освітніх заходів.

Більшість опитаних (54%) бажає бачити наукову бібліотеку як «гібридну» з інтегрованими інформаційними ресурсами на традиційних та електронних носіях. Таке бачення майбутнього бібліотеки повністю збігається з пріоритетними напрямками розвитку наукової бібліотеки.

У процесі дослідження респондентам пропонувалося висловити свої побажання та пропозиції щодо поліпшення роботи бібліотеки. Більшість побажань стосувалася питань інформатизації бібліотеки – придбання комп'ютерної техніки, розширення електронного обслуговування читачів у всіх структурних підрозділах бібліотеки, створення більш зручної пошукової системи, поліпшення оперативності обслуговування.

Учасники усного і письмового опитування висловили конкретні зауваження і побажання адміністрації та працівникам бібліотеки щодо організації бібліотечно-інформаційної діяльності:

- недостатня кількість професійної і методичної літератури;
- недостатній рівень культури спілкування бібліотекарів;
- недостатня кількість літератури в цифровому форматі.

Отже, аналіз результатів дослідження дав змогу отримати об'єктивну інформацію щодо бібліотечно-інформаційної діяльності наукових бібліотек різних ВНЗ України.

Висновки до I розділу

1. Проблема вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки є актуальною і малодослідженою. Незважаючи на її соціальну значущість, залишається нерозв'язаною суперечність між значним освітньо-розвивальним потенціалом ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ і його слабким використанням як засобу ефективного навчання, самоосвіти та організації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Для розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки визріли необхідні соціально-педагогічні передумови (розуміння ІОС як фактора розвитку особистості і формування професійної компетентності; усвідомлення необхідності взаємодії суб'єктів освітнього процесу не тільки з традиційними, але й з інноваційними інформаційно-пошуковими системами і ресурсами; реалізація ідей суб'єктності в процесі формування самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами).

2. Результати аналізу наукової літератури свідчать про недостатню розробку теоретичних основ проблеми професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки, що позначилося на різних підходах до тлумачення основних понять дослідження, зокрема «інформаційна культура», «інформаційно-освітнє середовище», «інформаційна діяльність», «віртуальне освітнє середовище» та ін. У нашому розумінні, інформаційно-освітнє середовище – це системне утворення, що охоплює соціальний, психодидактичний, просторово-предметний і рефлексивно-поведінковий компоненти, забезпечує формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

ІОС має значний педагогічний потенціал для підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності: орієнтація на інновації, потреби учня, індивідуальну траєкторію навчання; навчання в середовищі навчання; реалізація антропоцентричного індивідуального підходу до навчання; неперервний рух від простого до складного.

3. На основі результатів аналізу наукової літератури розроблено модель структури ІОС ВНЗ, що відображає взаємозв'язки між суб'єктами освітнього процесу, структурними підрозділами, просторово-предметними, соціальними, психодидактичними і рефлексивно-поведінковими компонентами середовища. ІОС характеризується також змістовою, просторовою, часовою та подієвою багатомірністю, яка є ознакою його розвитку. Інформаційно-освітнє середовище реалізовує науково-інформаційну, навчальну, спонукально-мотиваційну, розвивальну, управлінську та комунікаційну функції. Взаємодія між ними забезпечує формування у всіх суб'єктів середовища інформаційної культури. Складовими ІОС є кафедри університету, науково-методичні об'єднання, структурні підрозділи університету (факультети, інститути, відділи), а також наукова бібліотека.

4. Узагальнюючи результати наукових досліджень і практики підготовки фахівців, визначено структуру ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ, яка охоплює її підрозділи, психодидактичні фактори (цілі і стратегії навчання, характер і спрямованість навчально-пізнавальної діяльності, стилі спілкування, особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу), соціальні фактори (соціальні очікування від процесу інформатизації, нормативні документи, створення автоматизованих інформаційних бібліотечних систем), просторово-предметне оточення (друковані видання, інтернет-ресурси, електронний каталог, електронна бібліотека, репозитарій, сайт бібліотеки), суб'єктне оточення (студенти, викладачі, керівники підрозділів, наукові і бібліотечні працівники). До структури ІОС наукової бібліотеки входять такі види інформаційної діяльності: каталогізація, наукова обробка документів, книговидача, реферування, анування, створення рекомендаційних списків, бібліографічних покажчиків, електронної бібліотеки, просвітницька діяльність.

5. Для визначення стану розвитку ІОС і готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами проаналізовано державні та нормативні документи в галузі освіти, проведено анкетування, інтерв'ювання, тестування, спостереження, бесіди зі студентами, викладачами ВНЗ, працівниками наукових бібліотек.

Серед основних проблем розвитку ІОС наукової бібліотеки виділено такі:

- освітянські бібліотеки майже не комплектуються науковими виданнями (первинними) зарубіжних країн і не повною мірою такими ж науковими вітчизняними виданнями;

- незважаючи на низку заходів на різних рівнях для організації доступу до світових електронних ресурсів (європейський проект INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених нових незалежних держав» видавництв EBSCO, Springer, Elsevier та ін.), більшість українських учених-педагогів не знає про можливість одержання такої інформації;

- у мережі освітянських бібліотек не проводиться системна робота щодо формування об'єднаного інформаційного галузевого ресурсу з психолого-педагогічних питань як вагової складової суспільства знань, інформаційного простору держави.

6. Результати емпіричних досліджень (педагогічні спостереження, анкетування, інтерв'ювання, аналіз результатів виконання завдань) свідчать, що традиційна практика навчання у ВНЗ характеризується слабким розвитком освітніх комунікацій.

На думку студентів і викладачів, до основних проблем формування інформаційної культури як мети і результату професійної підготовки в ІОС наукової бібліотеки належать: 1) відсутність стандартів інформаційного забезпечення навчального процесу; 2) нерозробленість критеріїв оцінки якості інформаційної культури; 3) недостатня захищеність інформації у ВНЗ, у тому числі слабкий захист авторських прав викладачів; 4) відсутність

інформаційного забезпечення з позицій конкурентних переваг ВНЗ, можливостей інформаційної культури у формуванні іміджу ВНЗ тощо.

За результатами констатувального зрізу було встановлено, що у студентів молодших курсів різних ВНЗ домінує середній рівень сформованості умінь здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами (52%). Високий рівень сформованості цього феномена було виявлено лише у 9% студентів. Студентів з низьким рівнем сформованості відповідних умінь виявилось 39%.

Результати констатувального зрізу свідчать, що уміння здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами у процесі традиційного навчання більшою мірою формується стихійно і не відповідає вимогам до процесу професійної підготовки майбутнього педагога.

Зміст I розділу відображено в таких публікаціях:

1. Чайка І. А. Електронні ресурси бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / І. А. Чайка // Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Черкаси, 20–22 жовтня 2008 р. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників ; [редкол.: П. І. Рогова (голова) та ін.] – К., 2008. – С. 103–109. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/cherkacy08.pdf>

2. Чайка І. А. Інформаційні і комп'ютерні технології як фактор розвитку бібліотеки педагогічного університету [Електронний ресурс] / І. А. Чайка // Науково-дослідна діяльність спеціальних бібліотек України – важлива складова розвитку сучасного бібліотекознавства : матеріали всеукраїнського наук.-практ. семінару, м. Київ, листопад 2009 р. / Держ.

наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2009. – С. 181–190. – Режим доступу: http://www.dnrb.gov.ua/research_activity/personal_lib_products.

3. Чайка І. А. Комп'ютерні технології організації роботи бібліотеки як фактор формування інформаційно-освітнього середовища педагогічного університету / Ірина Чайка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / голов. ред. Г. Терещук. – Тернопіль, 2011. – № 1. – С. 216–221.

4. Чайка І. А. Принципи реалізації потенціалу інформаційно-освітнього середовища ВНЗ в контексті особистісних вимірів підготовки майбутніх педагогів / І. А. Чайка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород, 2012. – Вип. 24. – С. 194–197.

РОЗДІЛ II.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

2.1. Педагогічна модель професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу

Основою глобальних змін сучасного суспільства є формування єдиного інформаційного простору на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). У системі соціальних комунікацій (бібліотеки, архіви, музеї, центри інформації, ЗМІ, кіно-фотоіндустрія, театри, книгарні, служби НТІ, аналітичні центри тощо) використовують усі інновації ІКТ для функціонування реального і віртуального інформаційного простору. При цьому особливих змін набули традиційні носії інформації – книжково-документальні. Тепер світова спільнота швидко опановує електронні засоби навчання та електронні ресурси освіти і науки, реалізуючи при цьому основну концепцію інформаційного суспільства – доступність будь-якої інформації кожному члену суспільства будь-де і будь-коли [134, с. 45].

Питання розвитку інформаційно-освітнього середовища ВНЗ досліджували Н. Зав'ялова [99], Б. Овечкін [206], О. Подковирова [200].

Для вдосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця і саморозвитку особистості студента формування інформаційно-освітнього середовища, що може забезпечувати особистісні виміри процесу професійного становлення, є одним з найбільш важливих питань його підготовки. Що більше і повніше студент використовуватиме можливості освітнього середовища, то активніше відбуватиметься його саморозвиток.

Побудова моделі підготовки майбутнього педагога повинна враховувати, насамперед, специфіку його професійної діяльності. Відомо, що об'єктом педагогічної діяльності є учень чи група учнів, які прагнуть

взаємодіяти з суб'єктом, виявляють свою творчість, відгукуються на оцінку результатів діяльності, здатні до саморозвитку. об'єкт педагогічної діяльності постійно розвивається, змінює свої потреби, ціннісні орієнтації, мотиви і поведінку. У педагогічній діяльності поєднуються наука, практика і педагогічна творчість. Окрім педагога, на розвиток учня впливають й інші, часто нерегульовані фактори, наприклад, соціальне і природне середовище, успадковані дані, засоби масової інформації, економічні відносини та ін. Така багатофакторність впливу на учня часто призводить до того, що результат педагогічної діяльності не співпадає з поставленою метою. У такому разі педагог затрачає додаткові зусилля для корекції діяльності, наближення мети до результату.

Предмет і результат педагогічної діяльності – це не предметний, а ідеальний продукт, який безпосередньо не можна побачити. Його якість і рівень часто визначається опосередковано, а не шляхом прямого вимірювання.

Педагогічна діяльність має пошуково-творчий характер, що зумовлений активністю об'єкта діяльності, багатофакторністю впливів на об'єкт, постійною зміною умов та обставин професійної діяльності, конструюванням нових методів взаємодії з учнями на основі відомих прийомів і засобів. Ці особливості педагогічної діяльності формують специфіку педагогічного процесу у вищій школі, в тому числі в умовах ІОС ВНЗ і наукової бібліотеки. Процес професійної підготовки має цілеспрямований і керований характер. Водночас, цей процес здійснюється не тільки в штучних умовах (контрольованих), але й в умовах стихійних, які можуть призвести до небажаного або випадкового результату. Таким чином, в процесі професійної підготовки необхідно постійно враховувати і діагностувати досягнуті результати, динамічні умови навчання.

Педагогічна діяльність характеризується високою емоційною напруженістю, оскільки в навчальному процесі є перевантаження,

психологічне напруження, високий динамізм, складність розв'язання педагогічних ситуацій і, навіть, стреси.

Професійна підготовка вчителя містить не тільки навчально-виховний, але й комунікативний процес, який реалізує інтерактивну, перцептивну і комунікативну функції.

Моделювання та організація інформаційно-освітнього середовища у вищій педагогічній школі стануть, на нашу думку, більш ефективними, якщо серед основних критеріїв його оцінки буде визначено особистісний вимір. На думку А. Шутенко, такий вимір на відміну від інших домінант організації вузівського навчання (ідеологічних, економічних, професійних тощо), «є сукупністю цінностей і пріоритетів особистісного розвитку студентів в освітньому процесі, що спрямована на забезпечення самовизначення і самосвідомості, розширення сфери компетентностей і самореалізації студентів, розвиток їх внутрішньої відповідальності і суб'єктної позиції під час підготовки у ВНЗ» [281, с. 107].

Можливість реалізації особистісного виміру у вищій освіті зумовлена насамперед розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які можуть забезпечити персоніфікацію освітнього простору, сприяти подоланню суперечності між масово-репродуктивним характером підготовки і необхідністю забезпечення суб'єктності студента.

Розвиток дидактики вищої школи в контексті особистісних вимірів вимагає оновлення технологій і підходів до організації освітнього процесу. Це стосується насамперед оновлення способів передачі змісту навчання (науково-методичної, ілюстративної, довідкової, емпіричної та іншої інформації через певні канали транспортування знань, пояснювальних схем і моделей, сучасні інформаційно-комунікативні технології). Це сприятиме поглибленню педагогічних ресурсів для налагодження міжособистісної взаємодії викладачів і студентів як суб'єктів освітнього процесу. Відомо, що саме педагогічне спілкування, його зміст становлять суть освітнього процесу.

Реалізація сучасних освітніх технологій дає можливість побудувати інформаційно-освітнє середовище ВНЗ як систему, що спрямована на розвиток суб'єктів освітнього процесу, диференціацію, індивідуалізацію і персоніфікацію навчання.

Важливою теоретико-практичною проблемою дослідження є співвіднесення дидактичних систем і технологій навчання. У нашій роботі загальний технологічний напрям представлений кредитно-модульною системою організації навчального процесу, що спрямований на конкретизацію навчальних цілей, засвоєння знань, умінь і навичок, формування мотивів учіння, розроблення критеріїв оцінювання, виокремлення змістових модулів та етапів їх засвоєння, корекцію зворотного зв'язку.

Необхідно зауважити, що у дидактичній теорії залишається нерозв'язаною проблема вибору та обґрунтування технологій навчання у професійній підготовці вчителя. Мають місце так звані «авторські технології», які поєднують у різних варіантах елементи різних технологій за різними ознаками групування. Під час моделювання експериментальних технологій навчання необхідно враховувати об'єктивні дидактичні закономірності і принципи, усвідомлювати дидактико-діагностичні цілі у контексті актуальних педагогічних проблем вищої школи, сформованість технологічних умінь визначати структуру змісту навчального матеріалу, обґрунтовувати оптимальні методи, форми та умови навчання.

На основі аналізу педагогічної літератури (І. Дичківська [88], Г. Селевко [224], В. Чайка [261], О. Янкович [290]) за орієнтацією на особистісні структури студента і типом організації його пізнавальної діяльності виокремлено інформаційну, інтеграційну та комп'ютерну технології, які реалізовувалися в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Інформаційна технологія спрямована на формування знань, умінь і навичок і передбачає використання сукупності засобів і методів збору,

обробки та передачі даних (первинної інформації) для одержання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу чи явища (інформаційного продукту).

Інтеграційна технологія забезпечує цілісність знань і вмінь з різних галузей наук, різних видів діяльності під час вивчення інтегрованих курсів, послідовність розділів і тем, створення синтезованих курсів і підручників.

Комп'ютерна технологія реалізується на основі взаємодії «викладач – комп'ютер – студент» через застосування інформаційних, тренінгових, розвивальних, контролюючих та ін. навчальних програм.

В організаційно-дидактичному аспекті інформаційно-освітнє середовище створює можливість надавати студентам навчальну інформацію у відкритій розгорнутій формі до початку процесу навчання, а не під час його організації.

В умовах інформаційно-освітнього середовища має місце рівний доступ до інформації як викладачів, так і студентів, що дає змогу забезпечити їхню співпрацю, суб'єкт-суб'єктні стосунки, організувати реальний діалог і обмін способами пізнавальної діяльності, смислами і цінностями.

Інформаційно-освітнє середовище ВНЗ створює умови для персоніфікації освітніх комунікацій і навчальної діяльності. Це стане можливим, якщо дотримуватися сукупності принципів реалізації потенціалу інформаційно-освітнього середовища: активності і самостійності, доступності, рефлексивності, інтегрованості, інтерактивності, індивідуалізації, надлишковості, сензитивності, усебічності, оновлюваності, педагогічної доцільності застосування потенціалу ІОС.

На обґрунтування вищезазначених принципів впливають не лише педагогічні, але й соціальні, психологічні, гносеологічні закономірності, логічні основи теорії пізнання і процесу засвоєння знань, закономірності функціонування психіки людини.

У принципі *активності і самостійності* передбачено наявність внутрішнього мотиву здобуття освіти. Це вимагає діяльного ставлення

студентів до інформаційних об'єктів, використання раціональних прийомів організації навчально-пізнавальної діяльності.

Принцип *доступності* ґрунтується на участі кожного студента в процесі вільного користування всіма інформаційними можливостями і ресурсами ВНЗ відповідно до рівня його розумового, морального і фізичного розвитку, та повному забезпеченні навчальною, довідковою, науковою, теоретичною, методичною, бібліографічною та ін. інформацією.

Принцип *рефлексивності* вимагає усвідомлення всіх параметрів процесу навчання, способів діяльності і власних змін. Рефлексія ґрунтується на внутрішній свободі майбутнього фахівця, формується на певному етапі його розвитку під впливом способу життєдіяльності, який вимагає самоконтролю власних вчинків і дій.

У реалізації принципу *інтегрованості* має бути взаємозв'язок освітніх комунікацій з цілями і змістом освіти в ВНЗ, а також об'єднання навчальної інформації на основі міжпредметних зв'язків в крупні проблемно-тематичні цикли, що охоплюють суміжні курси і дисципліни в єдині освітні сфери. Цей принцип унеможлиблює поглинання «інформаційною безоднею», сприяє формуванню незалежного творчого мислення студента, що орієнтується на пошук системних зв'язків і закономірностей.

Принципі *інтерактивності* передбачає можливість створювати інформаційне забезпечення навчання в режимі інтерактивного діалогу, обміну діями та операціями. Навчання за таких умов повинно відкривати можливість взаємного збагачення і взаємодії основних суб'єктів засобом Інтернету в умовах інформаційно-освітніх середовищ для обміну досвідом оволодіння навчальними дисциплінами, а також пізнання наукових проблем.

Принцип *індивідуалізації* оснований на відповідності інформаційного забезпечення індивідуальним особливостям студентів, їх віковим пізнавальним можливостям, рівню підготовки, професійній спеціалізації, науковим інтересам. Освітні комунікації повинні також урахувати

складність, обсяг і якість навчальних завдань, що їх вирішують студенти різних курсів навчання.

У принципі *надлишковості* важливою є визначена міра інформації, опанування якою не забезпечує безпосередньо досягнення поставлених цілей (навчальних завдань), а дає можливість широкої орієнтації і збору необхідних даних для самостійного визначення сукупності умов щодо розв'язання навчального завдання. При цьому надлишковість інформації повинна регулюватися вимогами її оптимальності для відповідної потреби студента, інформація повинна розширювати спектр орієнтовних можливостей і шляхів розв'язання навчальної чи наукової проблеми.

Принцип *сензитивності* важливий з погляду забезпечення зворотного зв'язку зі студентами у напрямі їх просування в інформаційному засвоєнні дисциплін і курсів навчання. Освітні комунікації повинні чітко реагувати на запити і потреби студентів, щоб науково-педагогічний колектив ВНЗ вносив відповідні зміни, корегував і вдосконалював інформаційне забезпечення навчального процесу окремих дисциплін, курсів, а також, щоб студенти виконували науково-дослідну роботу.

У принципі *різномісності* передбачено використовувати різні інформаційно-комунікаційні навчальні технології: електронні підручники і посібники, гіпертекстові блоки, електронні бібліотеки, довідники, енциклопедії, навчальні веб-сайти і портали, електронні журнали, інтерактивне відео, мультимедійні навчальні системи, віртуальні тренажери і середовища та ін. Сучасний ВНЗ повинен бути комплексом різних і варіативних освітніх комунікацій, які підтримують різні освітні програми і технології. Окрім того, ці комунікації повинні забезпечувати можливість вибору студентами найбільш відповідного їх спеціалізації способу роботи з інформацією в логіці побудови своєї освітньої траєкторії.

Принцип *оновлюваності* вимагає постійної корекції, доповнення, оновлення як навчальної інформації, так і способів її подання студентам. В умовах постійного збільшення обсягу нових знань, технологій, прийомів

необхідно вирішувати завдання постійного обліку цих змін в освітньому процесі. З цієї позиції переваги мають інформаційні технології, які на відміну від паперових носіїв забезпечують можливість за короткий проміжок часу вносити відповідні зміни і доповнення в інформаційне забезпечення як окремих розділів курсів, так і всього курсу дисциплін, за декілька секунд передати нову інформацію (наприклад, через мережу Інтернет) студентам. Важливо, щоби ці зміни і нововведення не порушували логіки навчального процесу, ціннісно-змістової та етичної основи професійної підготовки у ВНЗ.

Принцип *педагогічної доцільності застосування потенціалу ІОС* ґрунтується на педагогічній оцінці ефективності проектування і використання ІОС. Тому основним завданням є змістове наповнення навчальних курсів та освітніх послуг, а не упровадження суто технологічних процедур пошуку необхідної інформації.

Названі вище принципи, на нашу думку, взаємопов'язані між собою і забезпечують реалізацію освітньо-розвивального потенціалу інформаційно-освітнього середовища як простору професійного і культурного самопроекування, самобудови особистості. Інформатизація освітнього процесу в межах запропонованих вимог є основою підвищення рівня підготовленості студентів до професійної діяльності, становлення їх суб'єктності в навчанні.

Усі ці принципи є необхідними не тільки з теоретичних міркувань, їхня роль є значущою і в процесі вирішення конкретних завдань збору та обробки інформації.

Ефективність професійної підготовки в умовах ІОС може бути досягнута на основі «проживання», самовизначення, самопроекування, індивідуальної освітньої траєкторії, рефлексії і мотивації [275, с. 27-31].

«Проживання» забезпечується технологією занурювання як способу усвідомлення себе серед інших. «Проживання» відображає важливий освітній феномен, суть якого полягає в тому, що спільними зусиллями

створюється загальне освітнє середовище, але кожен знаходить у ньому свою нішу – індивідуальне середовище.

«Проживання» активізує емоційну і пізнавальну сфери, що сприяє накопиченню нових знань, нового досвіду, виявленню і розвитку власних здібностей.

Самовизначення як процес і результат забезпечує можливість формувати у суб'єкта освітнього процесу вміння здійснювати свідомий вибір власного рішення, цілей і засобів самоздійснення, дає змогу виокремлювати пріоритети діяльності.

Самопроекування забезпечує можливість суб'єкта освіти вибудувати ближні та перспективні цілі особистісного розвитку, формувати досвід інтелектуальної діяльності, здібності, аналізувати і прогнозувати власну позицію.

В індивідуальній освітній траєкторії передбачено свідомий і узгоджений з організаторами навчального процесу вибір суб'єктом освіти її компонентів – смислу, цілей, завдань, темпу, форм, методів, змісту і результатів. Результатом індивідуальної освітньої траєкторії є особистісні новоутворення і соціально значущий підсумковий продукт діяльності, наприклад, сформованість інформаційної культури.

Рефлексія забезпечує процес осмислення, залучення суб'єкта до діяльності, її самоаналіз. Рефлексія актуалізує розвиток індивідуального в особистості. Освітній процес передбачає наявність рефлексивного фону як розвивального середовища.

Ефективність діяльності в умовах ІОС забезпечується вихованням цінностей особистісного ставлення суб'єктів до навчання, формуванням пізнавального інтересу, саморегулюванням учіння, прагненням проявити інтелектуальну активність.

Розуміння бібліотеки як джерела доступу до ресурсів інформації і культури визначає основну мету діяльності бібліотек на найближчу перспективу. Необхідно створити таке середовище у бібліотеках, яке б

надавало можливість представникові будь-якої соціальної групи отримати всі блага від вільного і рівного доступу до інформації та свободи самовираження, а також його повноцінної участі в інформаційному суспільстві, суспільстві знань. Це модель бажаного майбутнього, у якому бібліотека, як ніяка інша соціально-комунікаційна установа, розкриває свої можливості в інтеграції технологій інформаційного суспільства і розкріпачення духовного потенціалу людини.

Загальні питання формування освітнього середовища у навчальних закладах різного рівня акредитації відображені у працях С. Щацького (взаємодія соціального та освітнього середовища) [274], Г. Щедровицького (розробка теоретичної бази педагогіки в контексті впливу навколишнього середовища на виховання людини) [282].

Досліджували проблеми формування освітньо-розвивального середовища, його понятійно-категоріальний апарат такі вчені: Н. Щуркова (освітнє середовище як фактор виховного впливу) [284-286], В. Бедерханова (освітнє середовище як фактор особистісно-професійного становлення) [32], В. Ясвін (формування особистості в освітньому середовищі) [291], В. Рубцов (освітнє середовище як форма співробітництва суб'єктів навчання) [220], А. Іванов (освітнє середовище як взаємодія субкультур) [111], Д. Іванов (освітнє середовище як продукт активності його суб'єктів) [112].

Під час моделювання процесу професійної підготовки майбутніх педагогів засобами ІОС наукової бібліотеки було враховано:

1. ІОС повинне відповідати вимогам державних освітніх стандартів і загальним психолого-педагогічним, методичним і технологічним критеріям навчально-методичних та інформаційних ресурсів (принцип відповідності державним стандартам).

2. Створення та розвиток ІОС здійснюється на основі бюджетних та позабюджетних джерел. Під час формування фонду інформаційних та інших ресурсів ІОС необхідно дотримуватися принципів економічної зацікавленості

автора в розміщенні свого ресурсу і забезпеченні захисту його авторського права.

3. Створюване таким чином ІОС повинно бути чітко структурованим і мати єдині засоби навігації, які забезпечують користувачу можливість швидко знайти будь-який інформаційний ресурс, зареєстрований в середовищі, незалежно від місця його фізичного знаходження (принцип мобільності).

Важливим завданням дослідження є розробка моделі професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки. Аналіз наукової літератури свідчить, що моделі зазвичай мають такі параметри:

- а) вимоги до фахівця, що зумовлені його робочим місцем і характером розв'язуваних виробничих завдань;
- б) необхідні знання та вміння;
- в) специфічні соціальні й психологічні якості особистості, що забезпечують ефективність діяльності.

У підготовці фахівця передбачено визначити цілі, специфічні принципи, зміст, організаційно-педагогічні умови, форми, методи такої підготовки, які в основному відповідні тій моделі діяльності, яку здійснюють на практиці.

Така модель, з одного боку, має найбільш суттєві характеристики а, з іншого – відповідна вимогам, які пред'являють до моделей, що їх використовують для аналізу соціальних процесів.

Аналіз наукової літератури [25; 40; 46; 142; 146; 241; 255] забезпечив можливість використати для обґрунтування необхідних змін у навчальному процесі ВНЗ педагогічного профілю метод моделювання, суть якого полягає у теоретичній побудові моделей педагогічних явищ у «чистому вигляді», звільнених від емпіричної основи.

Відомо, що модель підготовки фахівця опосередковано відображена у змісті навчальних планів, програм, підручників, посібників, освітньо-

кваліфікаційних характеристик, інших документів, що регламентують професійну підготовку у ВНЗ.

Така форма моделі, на думку Ю. Лаврікова, у найбільш загальній формі відображає обсяг та структуру соціальних, спеціально-професійних, організаційно-управлінських, педагогічних, морально-етичних знань, властивостей і навичок, необхідних для трудової діяльності [156].

В основу моделі професійної підготовки майбутнього педагога покладено модель його діяльності (навчальної і педагогічної). Розробка моделі вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога на основі уявлень про майбутню діяльність створює можливість визначити основні завдання підготовки фахівців, проаналізувати роботу різних підрозділів ВНЗ і побудувати модель як прогностичний результат, що забезпечує вдосконалення навчально-виховного процесу.

Відомо, що моделювання використовують для відображення системності педагогічних об'єктів, взаємозв'язків і взаємозалежностей їх компонентів. Цей метод дослідження забезпечує більш глибоке проникнення в суть об'єкта і предмета дослідження.

Компоненти моделі професійної підготовки майбутнього педагога необхідно розуміти як сукупність взаємопов'язаних елементів, що перебувають в певних взаємозалежностях між собою.

Вихідною в процесі визначення зв'язків між компонентами моделі вдосконалення підготовки повинна бути процесуальна сторона навчання у ВНЗ педагогічного профілю. Це дає можливість досліджувати педагогічний процес у всій його своєрідності та неповторності, як цілісність, що складається із взаємозалежних структурних компонентів і підкоряється загальним законам організаційної будови та функціонування будь-якої системи.

Ураховуючи результати досліджень В. Чайки [261, с. 209], під експериментальною моделлю професійної підготовки майбутнього педагога ми розуміємо комплекс взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують

продуктивну інтелектуальну, пізнавально-пошукову, емоційно-регулятивну взаємодію між суб'єктами педагогічного процесу, цілеспрямований і послідовний вплив на студентів змісту, форм, методів, організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування інформаційної культури, потреб використовувати освітньо-розвивальний потенціал ІОС, розвиток особистісних якостей (самостійності, активності, цілеспрямованості), творчого потенціалу, знань та умінь самостійно здійснювати навчально-пізнавальну діяльність, пошук інформації і систематизацію даних відповідно до завдань навчального процесу, досягнення позитивних результатів навчальної діяльності.

Під час розробки моделі ми керувалися вимогами принципів цілеспрямованості, систематичності, науковості, варіативності, дидактичного взаємозв'язку з усіма видами професійно-теоретичної і практичної підготовки.

У моделі професійної підготовки майбутнього педагога передбачено чітке визначення цілей професійної підготовки через внутрішні процеси особистісного, інтелектуального та емоційного розвитку студентів, організацію їх навчальної діяльності, інформаційно-технологічне забезпечення процесу навчання і самостійної роботи студентів, вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента»; наближення навчання до умов майбутньої професійної діяльності.

Для моделювання інформаційно-освітнього середовища університету і наукової бібліотеки необхідно звернути увагу на такі важливі аспекти: взаємовплив і взаємодія навколишнього соціального середовища й університетського освітнього середовища; співпраця суб'єктів освітнього середовища університету (системотвірна функція викладача, активна позиція студентів). С. Шацький підкреслював роль школи і педагогів у створенні освітнього середовища не тільки усередині навчального закладу, але й поза його межами [274].

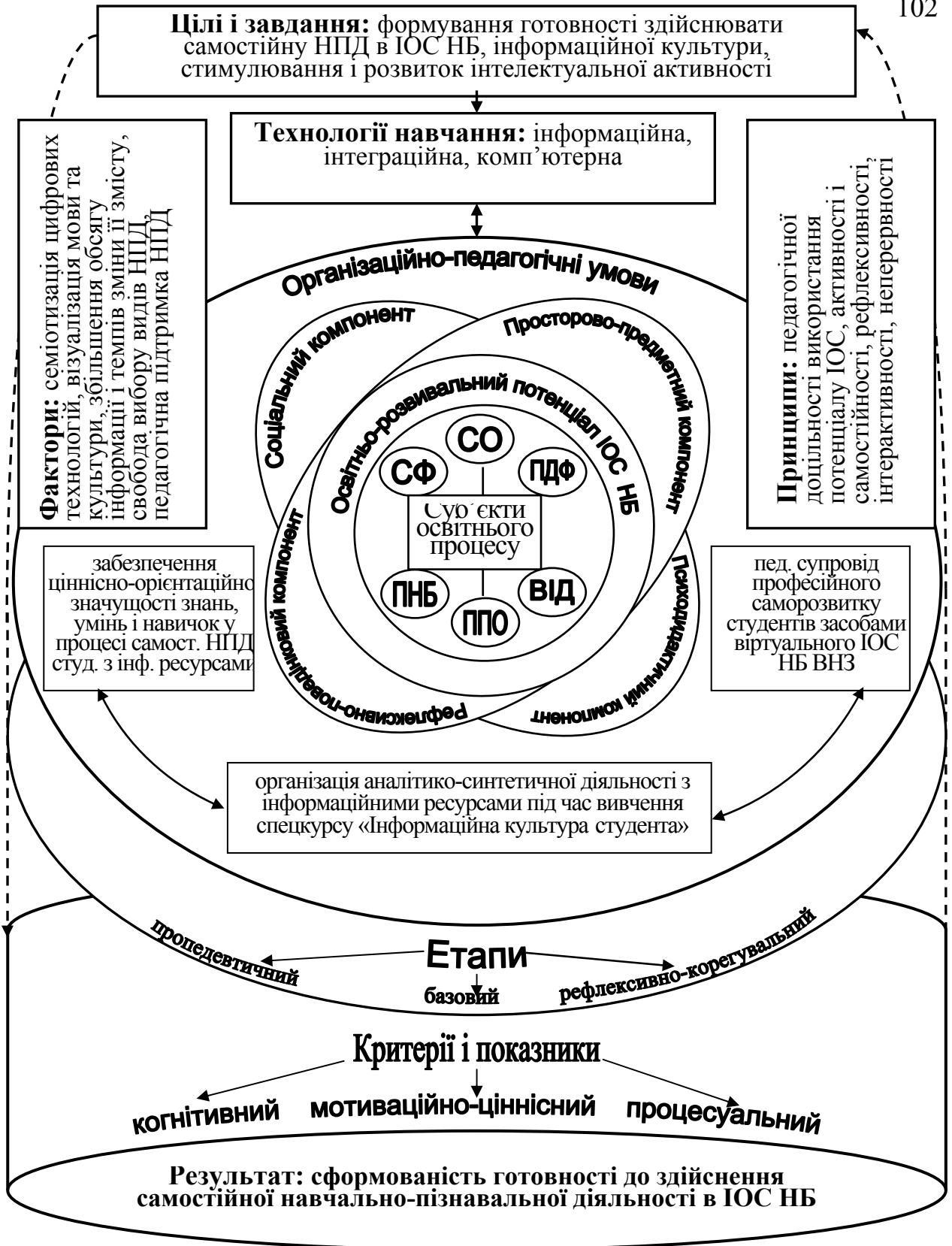
У цьому контексті університети виконують особливу місію. Вони повинні стати центром науки, освіти і культури в регіоні. Це давня історична традиція, основи якої були закладені в Європі, коли створювалися університетські округи, і під керівництвом університетів об'єднувалися всі навчальні заклади, університетські професори і викладачі відповідали за якість знань учнів, проводили велику роботу серед вчителів і учнів.

На основі вивчення науково-педагогічної літератури та емпіричного досвіду підготовки майбутніх фахівців розроблено педагогічну модель удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів засобами ІОС наукової бібліотеки (див. рис. 2.1), що охоплює:

- цілі і завдання підготовки (підготовка до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки, формування інформаційної культури у суб'єктів освітнього процесу, стимулювання і розвиток їхньої інтелектуальної активності);

- фактори: семіотизація цифрових технологій, візуалізація мови та культури, збільшення обсягу інформації і темпів зміни її змісту, свобода вибору видів навчально-пізнавальної діяльності, педагогічна підтримка навчально-пізнавальної діяльності;

- компоненти: просторово-предметний, що становить документальну, ресурсну основу взаємодії учасників освітнього процесу; психодидактичний, що визначає систему цих взаємодій, цілі і стратегії навчання; соціальний – визначає міжособистісні стосунки учасників взаємодії, цінності і цілі педагогічної освіти; рефлексивно-поведінковий – характеризується досягнутим рівнем готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами для вдосконалення своєї професійної підготовки;

ІОС НБ – інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки
 НПД – навчально-пізнавальна діяльність
 СО – суб'єктне оточення
 СФ – соціальні фактори

ПДФ – психодідактичні фактори
 ППО – просторово-предметне оточення
 ПНБ – підрозділи наукової бібліотеки
 ВІД – види інформаційної діяльності

Рис. 2.1. Педагогічна модель удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в ІОС наукової бібліотеки

– дві основні групи принципів: загальні та специфічні. Першу групу становлять принципи науковості, неперервності, систематичності, індивідуалізації та диференціації. Другу – інтерактивності, педагогічної доцільності використання потенціалу ІОС, активності і самостійності, рефлексивності, неперервності;

– технології навчання: інформаційна, інтеграційна, комп'ютерна, які забезпечують навчання в середовищі навчання, активне використання у навчальному процесі таких засобів віртуального ІОС, як дискретні лекції, інтернет-конференції, форуми, блоги та ін.;

– організаційно-педагогічні умови: забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, організація аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента», педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ;

– етапи підготовки: пропедевтичний, базовий, рефлексивно-корегувальний;

– критерії і показники для визначення рівнів готовності майбутніх педагогів здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в ІОС наукової бібліотеки для вдосконалення професійної підготовки;

– результат: сформованість готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Реалізація моделі вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки буде сприяти неперервній професійній педагогічній підтримці майбутніх учителів, проведенню навчання, консультацій, спрямованих на вдосконалення професійної підготовки, професійний саморозвиток і самоосвіту педагога, розвиток творчості, опануванню сучасних засобів, методик і технологій.

У сучасних умовах наукова бібліотека ВНЗ відіграє важливу роль, і в освітній діяльності позиціонується як центр з формування інформаційного простору (середовища) для професорсько-викладацького складу і майбутніх фахівців (студентів, магістрантів, аспірантів).

На сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти відбувається трансформація всієї бібліотечно-бібліографічної діяльності через активне використання інформаційних технологій, що обумовлює необхідність формування стійкого професійного вдосконалення бібліотечних фахівців. Виникає новий образ бібліотечно-бібліографічної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ. Бібліотекарі НБ ВНЗ повинні знати, які види знань найбільш актуальні, де відомості про них знаходяться в загальносвітовому інформаційному просторі, як здійснити їх семантичний пошук і оперативну доставку користувачу.

Професійна підготовка здійснюється відповідно до найважливіших соціально-педагогічних цілей сучасної освіти, серед яких основними є такі:

- формування і розвиток здібностей особистості;
- виховання соціально-ціннісної активності особистості;
- забезпечення можливостей для ефективного самонавчання і самоосвіти.

Ураховуючи цілі сучасної освіти, особистість є центром освітньої системи. Очевидно, що будь-яка педагогічна система, у тому числі й інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки, повинно бути особистісно-орієнтованим, тобто спрямованим на виховання творчої особистості.

У дослідженні визначено завдання, які повинні реалізувати ІОС:

- формувати професійні знань, уміння і навички;
- формувати інформаційну культуру майбутніх фахівців;
- формувати готовність здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в умовах ІОС наукової бібліотеки;
- сприяти реалізації творчого потенціалу і розвитку особистості;

- формувати сучасний науковий і професійний світогляд;
- формувати професійну самосвідомість.

Під час розробки моделі вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки вирішується цілий комплекс навчально-методичних, психолого-педагогічних, організаційних, технічних, технологічних, програмних, соціально-економічних, нормативних і ергономічних проблем, тісно пов'язаних між собою, спрямованих на формування креативної особистості.

Для саморозвитку особистості студента інформаційно-освітнє середовище ВНЗ і наукової бібліотеки повинно бути орієнтоване на особистісний потенціал, на розвиток таких його здібностей, до яких, на думку Н. Сергєєвої, належать:

- інтелектуальні здібності (освітній потенціал);
- креативні здібності (творчий потенціал);
- здатність до співробітництва і взаємодії (комунікативний потенціал);
- здатність до прийняття загальнолюдських цінностей (моральний потенціал);
- працездатність (психофізіологічний потенціал);
- здатність здобувати професійні знання, уміння і навички (кваліфікаційний потенціал) [228, с. 12].

Основою вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки є реалізація загальнодидактичних і специфічних принципів. До них належать:

- принцип активності і самостійності, у якому передбачено наявність внутрішнього мотиву отримання освіти;
- принцип рефлексивності, який вимагає усвідомлення всіх параметрів процесу навчання, способів діяльності, власних змін.
- принцип інтерактивності, оснований на постійному спілкуванні викладача зі студентами, спільній діяльності;

– принцип неперервності, який розуміємо як принцип реалізації потреби у неперервному удосконаленню професійної підготовки і який проявляється протягом всього періоду навчання, професійної діяльності і самоосвіти;

– принцип педагогічної доцільності застосування потенціалу ІОС, який вимагає педагогічної оцінки ефективності проектування і використання ІОС. Тому найбільш важливим є не упровадження техніки, а змістове наповнення навчальних курсів і освітніх послуг.

Окрім того, необхідно ураховувати такі принципи (андрагогічні):

- опора на досвід;
- актуалізація результатів (нагальне застосування на практиці отриманих знань);
- елективність (свобода вибору цілей, форм, методів);
- розвиток освітніх потреб;
- свідомість навчання (усвідомлення всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо організації цього процесу).

У розробленій моделі вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів змінюються цілі, завдання, зміст діяльності наукової бібліотеки.

Завдання ІОС:

- використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій відповідно до вимог вищої професійної освіти;
- дослідження та реалізація сучасних технологічних і методичних підходів представлення інформації в поєднанні з традиційними методами навчання;
- забезпечення доступності навчально-методичних матеріалів і захисту інформаційно-освітніх ресурсів ІОС;
- використання сучасних інформаційних технологій у консалтингових послугах і забезпеченні працевлаштування студентів.

Для організації і підтримки ІОС необхідно створити інфраструктуру, яка містить служби:

- програмно-технічного забезпечення і підтримки ІОС;
- мультимедійних технологій навчання;
- адміністрування і надання інформаційних послуг;
- моніторингу якості освітнього процесу;
- стандартизації у навчальному процесі.

У процесі експериментальної роботи з формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами в умовах ІОС наукової бібліотеки передбачено послідовність і взаємозв'язок таких етапів: пропедевтичного, базового і рефлексивно-корегувального.

ІОС повинне будуватися як інтегрована багатокомпонентна система, елементи якої відповідні навчальній, позанавчальній, науково-дослідній діяльності, виміру, контролю й оцінці результатів навчання, діяльності у керуванні навчальним закладом. Важливою характеристикою ІОС є її цілісність і взаємозв'язок усіх її компонентів, що забезпечує системну інтеграцію ІОС в освітній процес.

2.2. Критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки

У сучасній педагогічній науці проблема педагогічної освіти взагалі і формування професійної готовності майбутнього педагога зокрема все частіше розв'язується у контексті питань професійного інформаційно-освітнього середовища, у якому відбуваються ці процеси. Такий підхід до дослідження обумовлений низкою передумов:

- розширенням спектра професійно-освітніх потреб суб'єктів освіти;
- появою нової педагогічної парадигми – «парадигми освітніх послуг, наданих середовищем у сфері задоволення освітніх потреб особистості» (В. Бордовський) [49];

– зміною характеру взаємодії особистості і середовища: з одного боку, перетворення середовища в дієву реальність (Н. Моисеев), з іншого – перехід суб'єкта на більш активну позицію щодо середовища – позиції «перетворювача» [172].

ІОС ВНЗ традиційно оцінюється за декількома параметрами: *інформаційно-технологічний* – показник доступності інформації, ступеня використання в навчальному процесі ВНЗ інноваційних, інформаційно-телекомунікаційних засобів навчання; *інтелектуальний* – показник якості професорсько-викладацького складу; *матеріальний* – рівень розвитку матеріально-технічної бази, що забезпечує навчальний процес [231].

Метою і результатом удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів є формування їх готовності здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Сучасні вчені характеризують готовність до діяльності за такими ознаками: якість особистості (М. Дьяченко [90], А. Кандибович [90], А. Ковальов [124], А. Сазонов [223], В. Сахаров [223] та ін.), стан особистості перед початком діяльності (А. Деркач [85], К. Дугай-Новакова [89], В. Крутецький [149], Н. Левітов [159], А. Пуні [208], Д. Узнадзе [246-248] та ін.), наявність певних здібностей (Б. Ананьєв [14], С. Рубінштейн [218], В. Сластьонін [232; 233]).

«Готовність до певного виду діяльності» визначають також як мотивований комплекс якостей, знань, практичних умінь і навичок, станів і відносин, необхідних для досягнення соціально-значущих цілей, результатів [79].

Аналіз наукових джерел забезпечив можливість дослідити готовність студента до тих чи інших видів діяльності: готовність до морального виховання школярів (В. Бездухов [33]; готовність до розвитку творчих здібностей школярів (І. Брякова [56]); готовність до навчання у ВНЗ (О. Матайс [167]); готовність до майбутньої професійної діяльності

(В. Сластьонін [233]); готовність до діяльності в напружених ситуаціях (Д. Дьяченко, Л. Кандибович [90]); готовність до інтеркультурної комунікації (Н. Янкіна [289]); готовність до інноваційної діяльності (Е. Гудков [79]).

Відсутність дослідження готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ та шляхів її формування підтверджує необхідність та актуальність розробки цієї проблеми і розгляду цього виду готовності як особливого феномена.

Вивчення різних аспектів цієї проблеми свідчить, що наповнення категорії «готовність» конкретним змістом зумовлюється конкретним видом діяльності, оволодіння яким є метою підготовки.

Готовність до діяльності як якість особистості, на думку А. Ковальова, має в собі свідомість особистісної та суспільної значущості діяльності, позитивне ставлення до неї і здатність до її виконання [125, с. 311]. На його думку, формування готовності особистості до майбутньої діяльності є моральною проблемою формування ставлення до трудової діяльності як громадського обов'язку та особистого покликання [124].

Готовність до діяльності як якість, як складний психологічний феномен, на думку М. Дьяченко та Л. Кандибович, містить мотиваційний (позитивне ставлення до діяльності); орієнтаційний (знання про особливості цього роду діяльності); операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності); вольовий (самоконтроль, уміння керувати діями); ціннісний (самооцінка підготовленості до діяльності) компоненти [91, с. 337].

Психологічну готовність суб'єкта до діяльності досліджує Б. Паригін, який виокремлює загальні складові психологічної готовності: установка на залучення до діяльності; здатність до максимального входження в діяльність; установка на подолання стереотипів; здатність вибору або вироблення нових установок відповідно до нестандартної ситуації; внутрішня готовність взяти на себе відповідальність за самостійно прийняте рішення; здатність прийняття обґрунтованого рішення; готовність до екстремальних умов стресової ситуації; здатність витримати випробування стресом [191].

Системний підхід до визначення видів і рівнів готовності розробив К. Платонов [198]. Це дало можливість представити готовність як взаємозв'язок чотирьох компонентів (підструктура спрямованості, підструктура досвіду, підструктура індивідуальних особливостей психологічних процесів, біологічно обумовлена підструктура).

На думку Л. Кондрашової [138], готовність має також більш конкретні компоненти: мотиваційний (професійні установки, інтереси, бажання до роботи); морально-орієнтовний (ціннісні орієнтації); пізнавально-операційний (професійна спрямованість уваги, пам'яті і т. ін.); емоційно-вольовий (почуття, вольові процеси); психофізіологічний (властивості і здібності, що забезпечують підвищену працездатність); ціннісний (самооцінка власної професійної підготовки).

В. Сахаров «готовність до діяльності» досліджував з погляду особистих властивостей і характеристик. На його думку, до готовності входять моральна підготовленість до діяльності, наявність інтересу до майбутньої професії, здібності, особливості характеру, прагнення подолати труднощі [223].

К. Дугай-Новакова характеризує готовність до діяльності як стан особистості, який активізує діяльність і дає можливість приймати самостійні рішення [89].

У науковій літературі виокремлюють відповідно до типу вищої нервової діяльності, індивідуальних особливостей особистості і умов протікання діяльності тривалу і ситуативну готовність [159].

У дослідженнях А. Деркача [85] і В. Крутецького [149] готовність як психічний стан охоплює відповідність підготовки висунутим вимогам; емоційно-вольову стійкість; прагнення максимально використовувати знання, уміння, навички; самооцінку своєї підготовленості.

Таким чином, незважаючи на різні підходи і тлумачення поняття готовність, для визначення структури готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами

в ІОС необхідно враховувати специфіку цього виду діяльності і фактори, що впливають на структурні компоненти готовності.

Готовність студентів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності є інтегративною якістю особистості, що характеризується високим рівнем знань про інформаційно-освітнє середовище, його структуру і функції, умінь застосовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності, знаходити і систематизовувати інформацію, зважаючи на навчальні цілі, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до навчально-пізнавальної діяльності.

У сутності досліджуваного феномена має бути взаємозв'язок внутрішнього (ціннісне ставлення студентів до інформаційного простору, задоволення особистісних пізнавальних потреб і навчальних цілей) і зовнішнього (спрямованість на співпрацю та взаєморозуміння з іншими суб'єктами ІОС) компонентів як єдиного цілого в особистісному вимірі.

Такий підхід характеризує загальне і специфічне у досліджуваному феномені.

На основі праць Л. Виготського [72], О. Леонтьєва [160], А. Петровського [194], С. Рубінштейна [218] з'ясовано, що формування якостей особистості здійснюється внаслідок розвитку трьох основних структурних компонентів: інтелектуального, емоційно-вольового і практичного.

За такого підходу готовність треба характеризувати багаторівневістю (низька, середня, висока) і різними структурно-функціональними зв'язками основних компонентів. Це дало можливість розробити критерії і показники для визначення рівнів готовності студентів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами в ІОС наукової бібліотеки.

Серед структурних компонентів такого виду готовності виокремлено *інтелектуальний, ціннісний, пізнавально-операційний*.

Для діагностики рівнів готовності і її основних компонентів використовують відповідні критерії і показники, які могли б забезпечувати оцінювання об'єктивних і суб'єктивних сторін освітнього процесу.

Під поняттям «критерій» у психолого-педагогічній літературі розуміють мірило, судження, об'єктивну ознаку, за допомогою якої оцінюють, визначають або класифікують що-небудь [237, с. 654], засіб перевірки істинності або помилковості того чи іншого твердження чи гіпотези, ознаку, що є основою класифікації.

Під поняттям «показник» розуміємо наочні дані про результати якої-небудь роботи чи процесу, кількість чого-небудь [180, с. 520]. Показник як компонент критерію є конкретним виявом сутності процесу чи явища, які досліджуються.

Отже, для оцінки ефективності самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами доцільно застосовувати такі критерії: *цілісність знань про ІОС, його структуру і функції (когнітивний); ставлення до навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС (мотиваційно-ціннісний); уміння і навички використовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності, знаходити і систематизовувати інформацію з позицій навчальних цілей (процесуальний)* (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії і показники сформованості готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки

Компоненти готовності	Критерії	Показники
Інтелектуальний	Цілісність знань про ІОС (когнітивний)	- розуміння значення інформатизації освітнього процесу; - знання сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій навчання; - знання основних принципів

Компоненти готовності	Критерії	Показники
		пошуку, збереження і систематизації інформації для реалізації навчальних цілей.
Ціннісний	Ставлення до навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС (мотиваційно-ціннісний)	<ul style="list-style-type: none"> - зацікавленість у застосуванні інформаційних технологій у навчальній діяльності; - прагнення до реалізації власних пізнавальних можливостей, здібностей та особистих якостей; - ступінь активності і самостійності навчальної діяльності.
Пізнавально-операційний	Уміння і навички використовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності, знаходити і систематизувати інформацію, зважаючи на навчальні цілі (процесуальний)	<ul style="list-style-type: none"> - сформованість раціональних прийомів і способів самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань навчального процесу; - володіння формалізованими методами аналітико-синтетичного опрацювання (згортання) інформації; - уміння застосовувати технології підготовки й оформлення результатів інформаційного пошуку в процесі підготовки курсових і дипломних робіт, написання ІНДЗ, рефератів, есе, доповідей і т.п.

Отже, кожний критерій слугує для оцінки сформованості певного її компонента. Так, цілісність знань про ІОС дає змогу оцінити сформованість інтелектуального компонента; ставлення до навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС – сформованість ціннісного компонента; уміння і навички використовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності, знаходити і систематизовувати інформацію, зважаючи на навчальні цілі – пізнавально-операційного.

Окрім цього, критерії відображають усі значущі аспекти самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними джерелами, виявляють залежність результату від часу і мети підготовки фахівця.

Кожний критерій має сукупність конкретних показників, що відображають об'єктивність результатів діяльності.

Так, когнітивний критерій конкретизується в таких показниках: розуміння значення інформатизації освітнього процесу; знання сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій навчання; знання основних принципів пошуку, збереження і систематизації інформації для реалізації навчальних цілей.

Мотиваційно-ціннісний критерій конкретизують такі показники: зацікавленість у застосуванні інформаційних технологій у навчальній діяльності; прагнення до реалізації власних пізнавальних можливостей, здібностей та особистих якостей; ступінь активності і самостійності навчальної діяльності.

Процесуальний критерій визначають такі показники: сформованість раціональних прийомів і способів самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань навчального процесу; володіння формалізованими методами аналітико-синтетичного опрацювання (згортання) інформації; уміння застосовувати технології підготовки й оформлення результатів інформаційного пошуку в процесі підготовки курсових і дипломних робіт, написання ІНДЗ, рефератів, есе, доповідей і т.п.

На основі визначених критеріїв і показників як ознак сформованості компонентів готовності можна діагностувати рівні (низький, середній, високий) сформованості готовності до досліджуваного феномена. Під поняттям «рівень» розуміємо якісну структурність процесу розвитку готовності і показник цілісності, системності цієї якості, ступеня її розвитку.

Низький рівень сформованості готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки характеризується слабо розвинутими ціннісними уявленнями щодо використання інформаційних технологій у навчальній діяльності; недостатнім розумінням сутності ІОС та інформаційних процесів; відсутністю умінь самостійно здійснювати пошук інформації і систематизацію даних відповідно до завдань навчального процесу. Студенти з низьким рівнем не усвідомлюють потреби щодо формування інформаційної культури, не бажають застосовувати інформаційні технології у навчанні, використовувати освітньо-розвивальний потенціал ІОС, не прагнуть підвищувати свій творчий потенціал, у навчанні пасивні, несамостійні. Студенти розпізнають навчальну інформацію, можуть її описати, але при цьому зміст навчального матеріалу засвоюють поверхнево, формально, що є наслідком епізодичної роботи з літературою. Студенти не вміють виділяти головне, оцінювати, аналізувати, порівнювати.

Студенти із середнім рівнем сформованості готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки характеризується недостатньо розвиненими уявленнями щодо використання інформаційних технологій у навчальній діяльності; слабким розумінням сутності ІОС та інформаційних процесів; слабо розвинутими вміннями самостійно здійснювати пошук інформації і систематизацію даних відповідно до завдань навчального процесу. Студенти із середнім рівнем усвідомлюють потребу щодо формування інформаційної культури, застосовувати інформаційні технології у навчанні, використовувати освітньо-розвивальний потенціал ІОС, але не завжди прагнуть до самоосвіти, підвищення свого творчого потенціалу; у навчальній роботі виявляють ініціативу і

самостійність лише за умови педагогічного «втручання» з боку викладача. Студенти самостійно працюють з науковою і методичною літературою, виявляють інтерес до нових знань, самостійно аналізують, порівнюють, виокремлюють головне. Володіючи базовими знаннями і вміннями, студенти не завжди гнучко можуть використати їх в нових ситуаціях.

Високий рівень сформованості готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки характеризується розвинутими ціннісними уявленнями щодо використання інформаційних технологій у навчальній діяльності; глибоким розумінням сутності ІОС та інформаційних процесів; вміннями самостійно здійснювати пошук інформації і систематизацію даних відповідно до завдань навчального процесу. Студенти з високим рівнем глибоко усвідомлюють необхідність формування інформаційної культури, використання освітньо-розвивального потенціалу ІОС наукової бібліотеки, вміють застосовувати інформаційні технології у навчанні, прагнуть до самоосвіти, підвищення свого творчого потенціалу; у навчальній роботі виявляють ініціативу і самостійність. Студенти самостійно працюють з літературою, виявляють стійкий інтерес до знань і навчальних проблем, володіють системою дій з пошуку нових знань, творчо їх використовують у нестандартних ситуаціях, самостійно вибирають і використовують методи і прийоми наукового пізнання.

Під час умовного поділу студентів за рівнями готовності було враховано, що окремі показники критеріїв самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними джерелами можуть належати в однієї особи до різних рівнів готовності в когнітивному (сформованість знань про ІОС), мотиваційно-ціннісному (сформованість позитивного ставлення до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними джерелами), процесуальному (сформованість умінь і навичок використовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності) компонентах. У такому разі загальну готовність визначали за

більшістю показників, що відповідні певному рівню готовності, ураховуючи особистісні аспекти.

2.3. Організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу

Удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ педагогічного профілю зумовлює необхідність обґрунтувати організаційно-педагогічні умови.

У психолого-педагогічній літературі мають місце різні підходи до тлумачення поняття «педагогічна умова», «організаційно-педагогічна умова». Зокрема, О. Федорова вважає педагогічними умовами сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, які забезпечують успішне розв'язання поставленої проблеми [251, с. 50].

На думку Р. Нізамова, умовами активізації навчальної діяльності студентів є обставини, які у тісній взаємодії забезпечують найкращу сукупність факторів (відношень, засобів тощо) і надають можливість викладачеві організувати активну навчальну діяльність студентів (забезпечення єдності освітньої, розвивальної, виховної функції; системне використання вимог дидактичних принципів; різноманітність методів навчання; забезпечення емоційності навчання; ефективна організація самостійної роботи студентів і підвищення ролі контролю; комплексне, педагогічно доцільне використання технічних засобів навчання) [179, с. 46].

А. Андрєєв обґрунтовує дидактичні умови процесу навчання як певні обставини, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, прийомів, а також організаційних

форм навчання, які забезпечують досягнення відповідної дидактичної мети [15].

На думку Л. Морської «найхарактернішим напрямком ефективності вузівської освіти є створення таких умов, в яких студент може зайняти активну позицію та найповніше проявити себе як суб'єкт навчальної діяльності, тобто створення умов осмисленості навчання, залучення до нього студента на рівні не лише інтелектуальної, але й особистісної та соціальної активності» [176, с.245-246].

Результати аналізу наукової літератури свідчать, що, незважаючи на різні підходи до тлумачення поняття «умови», має місце тенденція до виокремлення загальних характеристик цього феномена – це ті обставини і можливості педагогічного процесу, що сприяють досягненню педагогічної мети. Окрім цього, ми визначаємо не тільки педагогічні обставини, але й ті, що стосуються загальної організації навчального процесу у ВНЗ, що охоплює дидактичне середовище, а також середовище наукової бібліотеки ВНЗ.

Зазвичай поняття «організація» ми розуміємо як об'єкт, що володіє впорядкованою внутрішньою структурою; встановлення і забезпечення доцільних зв'язків між елементами системи.

Під організаційно-педагогічними умовами вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС бібліотеки ми розуміємо таке середовище, в якому має місце єдність інформаційних і загально-педагогічних факторів, що забезпечують можливість студентові організувати самостійну аналітико-синтетичну діяльність з дидактичними ресурсами та електронними базами.

Вивчення наукової літератури, результати констатувального етапу дослідження, емпіричний досвід підготовки у ВНЗ дали змогу виокремити організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки:

1. Забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами.

2. Організація аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента».

3. Педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

Цілеспрямоване управління процесом удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС бібліотеки може бути забезпечене комплексом вищеназваних умов, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, самостійності, ціннісних орієнтацій, активності, формуванню інформаційної культури.

Забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами. Ця умова стосується формування мотивації учіння, розвитку пізнавальної активності, критичного мислення, професійно важливих якостей.

На основі результатів досліджень з'ясовано, що навчально-пізнавальна діяльність – це процес і результат засвоєння знань, умінь, способів дій, що забезпечують здійснення навчальної діяльності, розвиток пізнавального інтересу, активності, самостійності в умовах удосконалення ІОС ВНЗ і наукової бібліотеки. Процес формування навчально-пізнавальної діяльності студентів необхідно пов'язувати з активізацією їхньої самостійної інтелектуальної діяльності в усіх видах і формах навчання. У такому разі самостійну роботу майбутніх педагогів доцільно розглядати як засіб формування навчально-пізнавальної діяльності і як провідну форму цієї діяльності під час засвоєння знань, умінь і практичних дій в освітньому середовищі.

У процесі формування навчально-пізнавальної діяльності в ІОС ВНЗ і наукової бібліотеки передбачено побудову особливого типу соціально-

організованих взаємодій між суб'єктами освітнього процесу (співробітництво, самоосвіта, саморегуляція діяльності).

В умовах інформатизації освіти комплекс професійно-особистісних якостей, необхідних для успішності професійної діяльності, доповнюється специфічними якостями, які характеризують рівень готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС. До них належать:

- зацікавленість сучасними способами інформаційного обміну і пошуку нових шляхів інтенсифікації освітнього процесу на інформаційній основі;
- потреба в постійному оновленні знань про можливе застосування інформаційних технологій в професійній діяльності;
- мобільність та адаптивність в інформаційному середовищі;
- критичне ставлення до інформаційних ресурсів;
- рефлексія навчальної діяльності на рівні інформаційних контактів.

Якщо мета сучасної освіти – інтелектуальний і моральний розвиток особистості, розвиток самостійного мислення, реалізація особистісно-орієнтованого підходу, то в будь-якій формі навчання ця мета і обумовлює відбір змісту, методів і засобів навчання.

Пізнавальна активність визначає якість навчальної діяльності, в якій студент виявляє своє ставлення до процесу і результату діяльності. Саме тому зміст навчального матеріалу повинен мати значущість для суб'єкта навчання, формувати бажання оволодіти знаннями, що забезпечують становлення системи умінь і навичок. Ця умова реалізується через зміст і структуру фундаментальних дисциплін, внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, професійну спрямованість фундаментальних і психолого-педагогічних дисциплін, використання сучасних електронних засобів навчання.

Саме інформаційні та комп'ютерні технології сприяють глибокому осмисленню знань, удосконаленню практичних умінь і навичок, налагодженню прямого і зворотнього зв'язку викладача і студента,

організації контролю і самоконтролю результатів навчальної діяльності, збереженню, обробці і відтворенню навчальної інформації. Електронні засоби дають змогу конкретизувати та індивідуалізувати зміст, обсяг знань і послідовність їх засвоєння.

Отже, комп'ютерна техніка забезпечує можливість будувати навчальний процес як перехід від елементарного сприймання до складних інтелектуальних процесів, пізнавально-пошукової діяльності.

Для розвитку пізнавального інтересу та активності важливе значення має емоційне задоволення від успішного виконання завдань професійного змісту. На думку О. Долженка [89, с. 74], «до того часу, поки не стане зрозумілим смисл дисципліни з позицій потреб майбутньої професійної діяльності, тих завдань, які її вивчення допоможуть розв'язати, не можна очікувати від студентів творчої активності». Отже, логіка розвитку і розгортання системи професійної діяльності є основою ефективності процесу навчання, формування пізнавальних дій, бажання поглиблювати пізнавальну діяльність через широке коло читання і засоби соціальної комунікації.

Реалізація першої умови буде стимулювати і розвивати інтелектуальну активність студентів, долучати їх до відбору, опрацюванню, систематизації навчальної інформації.

Навчання в віртуальному ІОС ефективно сприяє стимулюванню пізнавальної активності, ціннісно-орієнтаційній значущості знань, умінь та навичок, оскільки студенти через гнучкість цієї віртуальної системи є організаторами власного навчання. У процесі навчання в віртуальному ІОС суб'єкт узгоджує свою діяльність з вимогами середовища, формує особистісні способи регуляції, активізує психологічні якості. Віртуальне середовище навчання стимулює саморегуляцію, яка забезпечує актуалізацію психічних можливостей, компенсацію недоліків, регуляцію індивідуальних станів.

Удосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця залежить від організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Цю проблему

досліджували А. Алексюк [10; 184], Б. Єсипов [94], І. Зімня [106], В. Козаков [132; 184], П. Підкасистий [184]. У науковій літературі має місце різне тлумачення змісту і сутності самостійної роботи. Якщо враховувати позицію суб'єкта навчання, то самостійна робота – це насамперед самостійне мислення, важливим критерієм сформованості якого є ступінь активності і самостійності розумової діяльності.

Самостійність студентів у навчанні пов'язана з організаційними формами самостійної роботи, зі змістом їхньої самостійної навчально-пізнавальної діяльності в умовах аудиторної і позааудиторної роботи.

У самостійній роботі студента передбачено управління навчально-пізнавальною діяльністю з боку викладача, коли студенти одержують адекватну інформацію про суть, структуру, призначення методів засвоєння знань, способів дій, усвідомлюють значення змісту навчального матеріалу. Управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю означає також забезпечення якісною навчально-методичною літературою, за допомогою якої здобувають знання; контроль за процесом самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Педагогічні основи самостійної навчально-пізнавальної діяльності забезпечують навчально-методичні засоби (підручники, посібники, конспекти лекцій, практикуми, навчально-методичне обладнання, електронна техніка, а також методичні матеріали з організації самостійної роботи, в яких передбачено відповідні завдання, рекомендовано список основної і додаткової літератури).

Кредитно-модульна система навчання вимагає від студента вийти за межі підготовленого викладачем матеріалу та організувати самостійне вивчення джерел з постановкою відповідних завдань і технологією опрацювання інформації. Це потребує відповідного інформаційно-бібліотечного супроводу самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів. За таких умов наукова бібліотека ВНЗ повинна задовольняти усе

більші інформаційні потреби студентів, розвивати їх пізнавальну активність, сприяти формуванню у них самостійності та інформаційної культури.

У забезпеченні ціннісно-орієнтаційної значущості знань і вмінь у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності важливо спрямувати навчання на формування системи дій і когнітивні зміни особистості, на свідоме оперування предметом діяльності. Це можливе за умови, якщо студент володіє знаннями про цей предмет і відповідними способами діяльності.

Формуванню ціннісно-орієнтаційної спрямованості знань і вмінь сприяє чітке структурування основних знань і вмінь, їх взаємозв'язок із загальними і специфічними особливостями протікання навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі.

Організація аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента».

Підвищені вимоги до особистих і професійних якостей майбутнього фахівця зумовлюють мобілізацію потенціалу інформаційно-освітнього середовища ВНЗ, системи самоорганізації навчання. У Державних стандартах професійної освіти зазначено необхідність введення випереджувальної підготовки фахівця до майбутнього в умовах, коли ця підготовка починається задовго до того, як формується це майбутнє.

Для розробки змісту вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС необхідно систематизувати знання про структуру, види, типи ІОС, його функції, особистісні виміри, освітньо-розвивальний потенціал, інформаційну культуру як мету і результат навчання в ІОС з опорою на методологію пізнання.

Авторська позиція щодо визначення сутності педагогічних знань і вмінь базується на теорії К. Платонова [198], в якій знання охарактеризовано як результат процесу засвоєння, що забезпечує розвиток пізнавальної активності особистості. К. Платонов характеризує вміння як здатність виконувати відповідну діяльність або дію в нових умовах на основі раніше

засвоених знань і навичок. Уміння – це здатність свідомо виконувати певні дії на основі сформованих знань, навичок набутого досвіду. Вони є підґрунтям для аналізу навчальної діяльності студента, її результативності, якісною характеристикою вирішення завдань учіння.

Основою для розробки змісту вдосконалення професійної підготовки в умовах ІОС, структури *загальнотеоретичних* та *інформаційно-технологічних знань* та *інформаційно-пошукових* та *аналітико-синтетичних умінь* стали вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійної програми (зокрема, вчителя початкової школи, соціального педагога, вчителя історії, вчителя музики), а також його педагогічної діяльності.

Для прогнозування змісту вдосконалення професійної підготовки в умовах ІОС наукової бібліотеки «важливим є відбір і створення логічних конструкцій наукових знань, які б могли бути інструментом самостійної навчально-пізнавальної діяльності, інструментом мислення взагалі і творчого зокрема, способом, який забезпечує перехід від фіксованих форм, рівнів і станів пізнавальної діяльності до більш високих» [261, с. 231].

В основі наукових знань, які забезпечують удосконалення професійної підготовки, – логіка здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Результати аналізу теорії і практики підготовки педагога до професійної діяльності свідчать, що її вдосконалення потребує забезпечення оптимального співвідношення між знаннями теорії інформатизації, інформаційної культури та знаннями сутності інформаційно-освітнього середовища, його розвивального потенціалу, а також знаннями сутності та закономірностей навчального процесу, який є одним з об'єктів вдосконалення професійної підготовки. За такої умови, щоб успішно здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами, необхідно використовувати інформаційно-технологічні знання на всіх стадіях освітнього процесу, виявляючи при цьому дослідницьке ставлення до власної навчальної діяльності для переведу її у більш високу якість.

У процесі структурування системи загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань та умінь ми враховували вимоги принципів системності (виділення цілісних підсистем знань та їх структурних елементів), прогностичності (формування елементів знань, що моделюють майбутню діяльність), цілеспрямованості (послідовність реалізації вимог професійної підготовки), неперервності (забезпечення послідовності реалізації етапів вдосконалення), діагностичності (забезпечення можливості оцінювання й аналізу рівня навчальних досягнень).

Результати вивчення наукової літератури й аналізу особливостей педагогічної діяльності вчителя забезпечили можливість визначити зміст і структуру загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань та умінь як основу для вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах ІОС наукової бібліотеки. Серед основних вимог до визначення змісту цих знань були: логіка і структура пізнавального циклу, структура ІОС наукової бібліотеки. Ця підсистема знань охоплює також питання інформаційної культури студентів, організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки вчителя засобами ІОС бібліотеки, критерії і показники визначення рівнів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки. Окрім цього, для розробки системи знань враховано філософські положення про єдність теорії і практики, об'єктивної і суб'єктивної сторін пізнання, чуттєвого і раціонального, цілого і частини, а також положення діяльнісного підходу.

У процесі інформаційного забезпечення навчання застосовують шість основних різновидів аналітико-синтетичного опрацювання інформації: індексування, бібліографічний опис, анотування, реферування, конспектування, оглядово-аналітична діяльність [233, с. 59]. Відповідно до виокремлених різновидів аналітико-синтетичного опрацювання інформації було визначено види умінь аналітико-синтетичної діяльності.

Урахування вищеназваних підходів дало змогу розробити систему знань та умінь.

Загальнотеоретичні знання

1. Суперечності пізнавального процесу і рушійні сили процесу навчання.
2. Теорії про розвиток особистості і можливості професійної підготовки у становленні майбутнього фахівця.
3. Державні документи про розвиток освітньої галузі.
4. Вимоги до особистості вчителя та його діяльності.
5. Теоретичні основи технологій навчання, їх основні компоненти.
6. Основні вимоги до інформатизації навчального процесу.
7. Сутність, зміст та особливості ІОС ВНЗ.
8. Принципи реалізації потенціалу ІОС ВНЗ і наукової бібліотеки.
9. ІОС як програмно-технічний комплекс і як педагогічна система.
10. Діалектика взаємодії середовища та особистості
11. Типи і види освітнього середовища.
12. Поняття про віртуальне освітнє середовище.
13. Сутність, зміст та особливості ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.
14. Структура і функції наукової бібліотеки ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.
15. Особистісні виміри ІОС наукової бібліотеки ВНЗ та його можливості для вдосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця.
16. Критерії і показники рівнів готовності майбутнього педагога до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.
17. Теоретичні аспекти розвитку бібліотек.
18. Проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій у системі вищої педагогічної освіти.
19. Інформаційна культура особистості як важливий фактор успішної професійної діяльності.

20. Структура інформаційної культури.

21. Інформаційна діяльність як універсальна форма буття людини в інформаційному суспільстві.

22. Система науково-технічної інформації в Україні: принципи організації, обробки та використання світових та національних інформаційних ресурсів.

Інформаційно-технологічні знання

1. Освітні ресурси і технології, що забезпечують інформатизацію й автоматизацію освітньої діяльності навчального закладу.

2. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури.

3. Довідко-інформаційний фонд наукової бібліотеки.

4. Довідково-пошуковий апарат наукової бібліотеки.

5. Поняття про наукову й аналітико-синтетичну обробку документів, її суті і види.

6. Поняття згортання інформації.

7. Види аналітико-синтетичної обробки документів.

8. Поняття бібліографічного опису, його функції, вимоги до нього.

9. Види бібліографічних описів.

10. Вимоги до документних класифікацій, їх види.

11. Інформаційно-пошукова мова предметизації.

12. Поняття індексації.

13. Інформаційний пошук.

14. Основні типи інформаційно-пошукових завдань.

15. Поняття про анотації, їх функції і види.

16. Реферат: поняття, призначення, функції, класифікація.

17. Наукова обробка документів як складова аналітико-інформаційної діяльності.

18. Електронні інформаційні ресурси.

19. Електронний документ.

20. Автоматизовані бібліотечні інформаційні системи.
21. Загальні вимоги і правила складання бібліографічних описів.
22. Вимоги до оформлення списків літератури до наукових робіт.

Інформаційно-пошукові вміння

1. Уміння формулювати інформаційно-пошукові завдання і визначати алгоритми їх вирішення.
2. Уміння пошуку інформації за різними параметрами.
3. Уміння тематичного пошуку інформації.
4. Уміння фактографічного пошуку інформації.
5. Уміння користуватися електронними інформаційними ресурсами наукової бібліотеки.
6. Уміння формувати пошуковий запит для знаходження документів наукової і навчальної тематики (на основі АБІС «УФД-Бібліотека»).
7. Уміння здійснювати пошук в ресурсах Інтернет.
8. Уміння визначати перспективи вдосконалення навчальної діяльності на основі її інформатизації.
9. Уміння критично оцінювати навчальну та наукову продукцію для використання у самостійній підготовці до занять.

Аналітико-синтетичні вміння

1. Уміння оцінювати результати навчальної діяльності, вносити корективи у власні дії, зіставляючи їх з інноваціями, які протікають в освітній галузі.
2. Уміння здійснювати аналітико-синтетичне опрацювання документів (бібліографічний опис, анотування, реферування, конспектування, оглядово-аналітична діяльність).
3. Уміння оформляти списки літератури до ІНДЗ, курсових і дипломних робіт.
4. Уміння складати бібліографічний опис.
5. Уміння раціонально читати текстову та знакову інформацію.

6. Уміння виокремлювати основний зміст, ідеї та проблеми, узагальнювати їх.

7. Умінні виокремлювати ключові слова.

8. Уміння «згортати» інформацію.

9. Уміння анотувати документи.

10. Уміння реферувати документи.

11. Уміння співвідносити первинні і вторинні документи.

Сукупність виокремлених знань та вмінь дають можливість повною мірою використовувати освітньо-розвивальний потенціал ІОС наукової бібліотеки ВНЗ, є орієнтиром для визначення змісту підготовки студентів в процесі вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента», основою самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців.

Педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

У реалізації цієї умови передбачено врахувати вікові особливості студентів, їхні реальні інтелектуальні можливості сфери мотивації і навчальних досягнень. Педагогічний супровід спрямований на розширення кола їх обізнаності щодо ідей професійного саморозвитку педагога, що відображено в теоріях: особистісно-професійного розвитку (В. Ананьєв [14], А. Деркач [87], О. Пехота [195] та ін.); професіоналізму особистості та діяльності педагога (Н. Кузьміна [150], А. Реан [213] та ін.); рефлексивної самоорганізації педагогічного мислення і педагогічної діяльності (І. Семенов [226], С. Степанов [226], Г. Щедровицький [282] та ін.); психолого-педагогічного супроводу як способу включення педагога в особистісно-зорієнтований навчально-виховний процес (І. Бех [40], С. Кульневич [153], К. Роджерс [216], Г. Селевко [224] та ін.).

У педагогічному супроводі професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС враховано вимоги педагогічних принципів: активності і самостійності, системності, суб'єктності, інваріатності, рефлексивності. Виокремлені принципи забезпечили можливість будувати

суб'єкт-суб'єктні відносини, творчу співпрацю між викладачем і студентом. Педагогічний супровід професійного саморозвитку здійснюється через створення можливостей самостійного навчання з відкритим доступом до великих інформаційних ресурсів і наявністю зворотнього зв'язку у віртуальному ІОС. Уміння застосовувати можливості відкритих мережеских ресурсів у самонавчанні і саморозвитку – важливі цілі експериментальної роботи.

У педагогічному супроводі професійного саморозвитку студентів передбачено становлення їх суб'єктності на основі полікультурного діалогу, визначення пізнавальних можливостей, урахування соціально-психологічних і педагогічних факторів, що активізують пізнавальну активність майбутніх фахівців. Сучасні студенти, як типові представники молодіжної субкультури, не розглядають освіти як базову соціальну та особистісну цінність. Це необхідно враховувати під час проектування освітнього середовища.

До психологічних факторів, що стимулюють розвиток пізнавального потенціалу студентів, належать такі характерні вікові особливості: психічні новоутворення; провідний вид діяльності; соціальна ситуація розвитку особистості, яку визначають кризою першого курсу, коли змінюється соціальний статус людини, змінюються форми і методи їх пізнавальної діяльності. Першокурсникам важко перебудуватися без сторонньої допомоги, у них з'являється відчуття тривоги, невпевненості в собі, сумніву в правильності професійного вибору. На жаль, багато викладачів ВНЗ не володіє достатньою психолого-педагогічною інформацією для того, щоб надавати адекватну педагогічну підтримку студентам у цей складний адаптаційний період.

Необхідно зазначити, що пізнавальна діяльність студентів має яскраво виражений комунікативний характер і її особливості визначаються мотивацією, ціннісними пріоритетами, професійною спрямованістю, які можуть змінюватися від першого курсу до випускного.

Студенти молодших курсів гостро потребують психолого-педагогічної підтримки і супроводу навчальної діяльності для оптимальної адаптації в освітньому просторі ВНЗ.

До педагогічного супроводу входить нормативний супровід (навчальна програма, система оцінювання якості знань); інструментальний супровід (навчально-методична документація, програми індивідуальної навчально-дослідної роботи, навчальні посібники тощо); інформаційно-технологічний супровід, що складається з багатьох освітніх технологій; моніторинг динаміки особистісного і професійного саморозвитку студентів.

Окрім спеціальної підготовки, під час якої студенти вивчають сучасні інформаційні технології навчання, «Основи інформатики з елементами програмування», «Методика навчання інформатики», «Інформаційно-технічні засоби навчання», «Інформаційні технології в початковій школі» системотвірним курсом, що узагальнює знання, вміння і компетенції з інформаційної культури, є спецкурс за вибором «Інформаційна культура студента».

Висновки до II розділу

1. Для вдосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця і саморозвитку особистості студента формування інформаційно-освітнього середовища, що може забезпечувати особистісні виміри процесу професійного становлення, є одним з найбільш важливих питань його підготовки. Що більше і повніше студент використовуватиме можливості освітнього середовища, то активніше відбуватиметься його саморозвиток. В умовах інформаційно-освітнього середовища має місце рівний доступ до інформації як викладачів, так і студентів, це дає змогу забезпечити їх співпрацю, суб'єкт-суб'єктні відношення, організувати реальний діалог і обмін способами пізнавальної діяльності, смислами і цінностями.

2. Інформаційно-освітнє середовище ВНЗ створює умови для персоніфікації освітніх комунікацій і навчальної діяльності. Це стане

можливим, якщо дотримуватися сукупності принципів реалізації потенціалу інформаційно-освітнього середовища: активності і самостійності, доступності, рефлексивності, інтегрованості, інтерактивності, індивідуалізації, надлишковості, сензитивності, різнобічності, оновлюваності, педагогічної доцільності застосування потенціалу ІОС.

3. На основі вивчення науково-педагогічної літератури та емпіричного досвіду підготовки майбутніх фахівців розроблено педагогічну модель удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів засобами ІОС наукової бібліотеки, що охоплює:

- цілі і завдання підготовки (підготовка до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС наукової бібліотеки, формування інформаційної культури у суб'єктів освітнього процесу, стимулювання і розвиток їх інтелектуальної активності);

- фактори: семіотизація цифрових технологій, візуалізація мови та культури, збільшення обсягу інформації і темпів зміни її змісту, свобода вибору видів навчально-пізнавальної діяльності, педагогічна підтримка навчально-пізнавальної діяльності;

- компоненти: просторово-предметний, психодидактичний, соціальний, рефлексивно-поведінковий;

- дві основні групи принципів: загальні та специфічні. Першу групу становлять принципи науковості, неперервності, систематичності, індивідуалізації та диференціації. Другу – інтерактивності, педагогічної доцільності застосування потенціалу ІОС, активності і самостійності, рефлексивності, неперервності;

- технології навчання: інформаційна, інтеграційна, комп'ютерна, які забезпечують навчання в середовищі навчання, активне використання у навчальному процесі таких засобів віртуального ІОС, як дискретні лекції, інтернет-конференції, форуми, блоги та ін.;

- організаційно-педагогічні умови: забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної

навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, організація аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента», педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ;

- етапи підготовки: пропедевтичний, базовий, рефлексивно-корегувальний;

- критерії і показники для визначення рівнів готовності майбутніх педагогів здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в ІОС наукової бібліотеки для вдосконалення професійної підготовки;

- результат: сформованість готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

4. Компоненти моделі професійної підготовки майбутнього педагога необхідно розуміти як сукупність взаємопов'язаних елементів, що перебувають в певних взаємозалежностях між собою.

Вихідною в процесі визначення зв'язків між компонентами моделі вдосконалення підготовки є процесуальна сторона навчання у ВНЗ педагогічного профілю. Це дає можливість досліджувати педагогічний процес у всій його своєрідності та неповторності, як цілісність, що складається із взаємозалежних структурних компонентів і підкоряється загальним законам організаційної будови та функціонування будь-якої системи.

5. Метою і результатом удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів є формування їх готовності здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Готовність студентів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності є інтегративною якістю особистості, що характеризується високим рівнем знань про інформаційно-освітнє середовище, його структуру і функції, умінь застосовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності,

знаходити і систематизовувати інформацію щодо навчальних цілей, позитивним емоційно-ціннісним ставленням до навчально-пізнавальної діяльності.

Серед структурних компонентів цього виду готовності виокремлено *інтелектуальний, ціннісний, пізнавально-операційний*.

Для оцінки ефективності самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами доцільно застосовувати такі критерії: *цілісність знань про ІОС, його структуру і функції (когнітивний); ставлення до навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС (мотиваційно-ціннісний); уміння і навички використовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності, знаходити і систематизовувати інформацію з позицій навчальних цілей (процесуальний)*.

На основі визначених критеріїв і показників як ознак сформованості компонентів готовності діагностовано рівні (низький, середній, високий) її сформованості.

6. Ураховуючи вимоги освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм (зокрема, вчителя початкової школи, соціального педагога, вчителя історії, вчителя музики), а також особливості педагогічної діяльності, розроблено зміст удосконалення професійної підготовки в умовах ІОС, структуру загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь.

Логіка здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами має забезпечити оптимальне співвідношення між знаннями теорії інформатизації, інформаційної культури та знаннями сутності інформаційно-освітнього середовища, його розвивального потенціалу, а також знаннями сутності та закономірностей навчального процесу, який є одним з об'єктів удосконалення професійної підготовки. За такої умови необхідно використовувати інформаційно-технологічні знання на всіх стадіях освітнього процесу, виявляючи при цьому дослідницьке

ставлення до власної навчальної діяльності, переводячи її у більш високу якість.

Зміст II розділу відображено в таких публікаціях:

1. Чайка І. А. Критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки / І. А. Чайка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2012. – № 38. – С. 275–280.

2. Чайка І. А. Моделювання професійної підготовки майбутнього педагога в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ / Ірина Чайка // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. І. С. Руснак. – Чернівці, 2012. – Вип. 617 : Педагогіка та психологія. – С. 189–198.

3. Чайка І. А. Удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами віртуального інформаційно-освітнього середовища / І. А. Чайка // Актуальні питання теорії та практики неперервної ступеневої підготовки фахівців в системі вищої освіти : міжнародна наук.-практ. конф., 13–14 листоп. 2012 р., м. Тернопіль. – Тернопіль, 2012. – С. 168–171.

4. Чайка І. А. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ: нові форми реалізації [Електронний ресурс] / І. А. Чайка // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України : зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Л. М. Заліток (заст. голови) та ін.]. – К., 2012. – С. 144–154. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/807830330.pdf>.

РОЗДІЛ III.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

3.1. Методика реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного вищого навчального закладу

Основним напрямом удосконалення роботи бібліотеки стало посилення уваги до читача як особистості, суб'єкта навчання, надання найширшого спектра інформаційних послуг, створення комфортного сервісу обслуговування всіх користувачів.

Для цього було організовано:

- цикл інформаційно-бібліотечних лекцій «Структура сайту вузівської бібліотеки та його освітньо-розвивальний потенціал» для студентів I курсів;
- бібліотечно-бібліографічні заняття для студентів першого курсу різних факультетів для ознайомлення з інформаційними ресурсами бібліотеки і технологією роботи з ними;
- бібліотечно-бібліографічні заняття для студентів четвертого курсу з бібліографічного опису та складання списку джерел до наукової роботи.

Аналіз змісту та організаційних форм навчання майбутніх педагогів на різних етапах їх підготовки, діагностика рівнів їх готовності до професійної діяльності, моделювання процесу вдосконалення професійного становлення майбутніх фахівців в умовах ІОС наукової бібліотеки забезпечили можливість визначити структуру підготовки фахівців, обґрунтувати систему загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань, інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, виокремити етапи

експериментальної роботи, що відображають послідовність формування готовності студентів до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки, логіку процесу навчання: від мотивації навчальних цілей і завдань, вивчення теоретичного і практичного матеріалу до самоконтролю результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Дослідно-експериментальна робота з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки будувалась як цілісна система навчання у ВНЗ педагогічного профілю, її компоненти (цільовий, змістовий і процесуальний) характеризуються структурно-функціональними взаємозалежностями.

У методиці реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога передбачено постановку загальної мети (сформувані у студентів готовність до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ відповідно до вимог освітніх стандартів).

У формувальному експерименті взяли участь студенти Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. До експерименту було залучено студенти експериментальних (80 осіб) і контрольних груп (75 осіб).

У процесі професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки передбачав на етапі дослідно-експериментальної роботи треба було розв'язати такі завдання дослідження:

1. Розробити методику реалізації організаційно-педагогічних умов.
2. Визначити ефективність обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.
3. Виявити залежність між рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки та успішністю навчання.
4. Забезпечити оволодіння студентами раціональними прийомами і способами самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних

відповідно до завдань навчального процесу, формалізованими методами аналітико-синтетичного опрацювання (згортання) інформації.

5. Навчити студентів застосовувати технології підготовки й оформлення результатів інформаційного пошуку в процесі підготовки курсових і дипломних робіт, написання ІНДЗ, рефератів, есе, доповідей і т. ін.

Експериментальна робота не обмежувалася підвищенням комп'ютерної грамотності, формуванням уявлень про наявні програмні засоби навчання. Ураховуючи вікові особливості, початковий рівень оволодіння персональним комп'ютером, ми прагнули формувати готовність застосовувати нові інформаційні і педагогічні технології в предметному навчанні, уміння і навички самостійного виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, зважаючи на власні педагогічні цілі.

У процесі формувального експерименту було враховано результати констатувального зрізу. У логіці побудови експериментальної методики передбачено сформулювати робочу гіпотезу дослідження: удосконаленню професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки будуть сприяти організаційно-педагогічні умови, які забезпечують ціннісно-орієнтаційну значущість знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, організацію аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента», педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів в умовах формування ІОС наукової бібліотеки ВНЗ, що сприятиме акумулюванню інтелектуальних, програмно-методичних, організаційних і технічних ресурсів навчального процесу.

Експериментальна методика реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ передбачено використати організаційні методи (інформаційно-рецептивний,

проблемний, евристичний, розв'язування завдань професійного змісту, самостійна робота, дискусії, стимулювання самостійної розумової діяльності, самоконтроль) і форми навчання (лекційні і практичні заняття, індивідуально-консультаційна робота, обговорення наукових проблем, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань).

Вибір методів навчання залежав від дидактичних цілей заняття, професійних вимог до особистості майбутнього педагога, особливостей змісту навчального матеріалу, рівня сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів. Так, під час вивчення нового навчального матеріалу, щоб засвоїти відповідний його обсяг, заповнити прогалини у знаннях, було використано усний виклад як форму реалізації інформаційно-рецептивного методу.

Вибір методів навчання на основі його цілей забезпечував поступове ускладнення мисленневих дій та операцій (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, конкретизація, згортання інформації та ін.), постійний розвиток пізнавальних можливостей кожного студента, оптимальне поєднання методів навчання на основі особливостей змісту навчального матеріалу, рівня знань, умінь та підготовленості студентів до розумової діяльності.

Експериментальна робота здійснювалася поетапно. На кожному з етапів було використано найбільш доцільні методи, форми і засоби навчання.

На підготовчому етапі (*пропедевтичний*) було визначено якісні показники діяльності бібліотеки в удосконаленні професійної підготовки майбутнього педагога, стан розвитку ІОС наукової бібліотеки, рівні готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС. На першому етапі (1 курс) була зреалізована перша організаційно-педагогічна умова – забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами.

На другому етапі (*базовий*) студенти вивчали спецкурс за вибором «Інформаційна культура студента», у якому передбачено аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу, для обґрунтування комплексу загальнотеоретичних, інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. На цьому етапі (2 курс) було зреалізовано другу педагогічну умову, що стосувалася організації аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента».

На третьому (*рефлексивно-корективний*) етапі здійснювалося управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів через контроль і самоконтроль результатів експериментального навчання, їх корекцію, визначення перспектив подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки ВНЗ (III-IV курси). Таким чином здійснювався педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

Однією з важливих умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки є забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок, що пов'язано з мотивацією самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, пізнавальним інтересом, який має значні спонукальні і регулятивні можливості для розвитку навчальної активності. Одним з основних мотивів, що стимулює пізнавальну активність у процесі навчання, є професійний інтерес, який формувався під час визначення змісту навчання, навчального матеріалу кожного заняття завдяки реалізації принципів науковості і професійної спрямованості. Практикою засвідчено, що пізнавальний інтерес студентів зростає за умови, коли навчальний матеріал стосується типових проблем і завдань, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю. Тому в процесі формувального експерименту особливу увагу було приділено розкриттю важливості знань педагога про апарат книги (підручника, посібника) та його елементи, пошук навчальної та

педагогічної інформації, методику роботи з навчальною, науковою та довідковою літературою. Окрім цього, важливим питанням експериментальної роботи було формування ціннісно-орієнтаційної значущості практичних умінь і навичок, необхідних у професійній діяльності: уміння критично оцінювати навчальну та наукову продукцію для використання у самостійній підготовці до занять, уміння раціонально читати текстову та знакову інформацію, уміння виокремлювати основний зміст теми підручника, ідеї та проблеми, узагальнювати їх.

Перша умова була зреалізована у змісті і структурі розроблених загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань й інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, які мали визначену педагогічну мету, внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, через достатнє матеріально-технічне забезпечення, використання сучасних електронних засобів навчання, які дали змогу забезпечити активне сприймання студентами, прямий і зворотний зв'язок викладача зі студентами, ефективний контроль і самоконтроль знань, умінь і навичок. Окреслені елементи навчально-виховного процесу забезпечували педагогічний вплив на всі сфери особистості, зокрема, мотиви діяльності і поведінки, свідомість, почуття.

Пізнавальний інтерес стимулювався через реалізацію принципів активності і самостійності, рефлексивності, інтерактивності, неперервності. У реалізації цих принципів було передбачено використати «активні» методи (дослідницький, проблемний, частково-пошуковий, метод написання анотацій, реферування документів, оформлення списків літератури, аналіз педагогічних ситуацій, порівняльний аналіз теоретичних концепцій, створення проблемних ситуацій, стимулювання самостійної розумової діяльності, методи контролю і самоконтролю) і форми (лабораторно-практичні, семінарські заняття, індивідуальна і самостійна робота, консультації, індивідуальні навчально-дослідні завдання, захист результатів індивідуальної роботи, аналіз шкільних підручників) проведення навчальних занять. Засвоєння комплексу знань (загальнотеоретичні, інформаційно-

технологічні) та вмінь (інформаційно-пошукові, аналітико-синтетичні) здійснювалось у контексті майбутньої професійної діяльності, тому знання набували особистісного смислу, що сприяло активному залученню студентів до процесу розв'язування різних рівнів навчально-пізнавальних завдань, проблемних ситуацій, які імітували зміст педагогічної діяльності. При цьому формувалися знання і способи дій, що їх використовують у педагогічній діяльності. За такого підходу формуються особистісні смисли знань, умінь і навичок, що перетворюються у професійні цінності, систему ставлень до себе і до діяльності. Для реалізації першої умови особливе значення мали міждисциплінарні зв'язки, що виявлялися через зміст навчального матеріалу і практику навчання (інформаційна культура студентів, основи наукових досліджень, вступ до педагогічної професії). Окрім цього, основою навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів була їх власна ініціатива у визначенні змісту, темпу і форм організації самостійної роботи з урахуванням потреб інших суб'єктів навчально-виховного процесу. Тому під час підготовки і проведення практичних занять було враховано рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів, диференційовано завдання за ступенем складності, налагоджено консультаційну допомогу слабким студентам.

Забезпеченню ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок сприяв контроль за діяльністю студента з боку викладача і самоконтроль студента. Вивчення змістових модулів завершувалося колоквиумом, під час якого здійснювався підсумковий контроль знань, умінь і навичок, що свідчило про рівень сформованості самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, вносилися відповідні корективи.

Ураховуючи загальну мету експериментальної роботи, було розроблено комплекс загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, які було покладено в основу спецкурсу «Інформаційна культура студента».

Завдання курсу були спрямовані на те, щоб зорієнтувати студентів на систематичний пошук нових знань за допомогою інформаційних ресурсів, сформувати уявлення про сучасну систему галузевої інформації, ознайомити їх з основними джерелами такої інформації, інформаційними потоками, навчити знаходити необхідні відомості з психолого-педагогічних дисциплін, а також суміжних галузей знань, сформувати вміння вибирати раціональну систему пошуку інформації відповідно до поставлених навчальних чи наукових завдань, розвинути навички практичного пошуку інформації у найвідоміших інформаційно-пошукових системах як карткових (бібліотек), так і електронних (мережі Інтернет).

Успішне упровадження в навчальний процес ВНЗ курсу «Інформаційна культура студента» було забезпечено реалізацією загальнодидактичних (науковості, систематичності, наступності, доступності, зв'язку теорії з практикою, свідомості, активності, наочності, диференційованого підходу, індивідуалізації, міцності знань) і специфічних (культурологічного підходу, системності, діяльнісного підходу, технологічності, неперервності, інтегративності) принципів.

Принцип культурологічного підходу базувався на усвідомленні взаємодії категорій «інформація» і «культура», уявленні про інформаційну культуру як складову загальної культури людини.

Принцип системності забезпечував цілісність уявлення про феномен інформаційної культури, давав змогу подолати ізольованість вивчення її компонентів (бібліотечно-бібліографічні знання, культура читання, комп'ютерна грамотність та ін.).

Принцип діяльнісного підходу вимагав формувати інформаційну культуру не з позицій бібліотекаря, а з позиції користувача, який повинен вирішити ті інформаційні завдання, що поставила перед ним навчальна чи професійна діяльність.

Принцип технологічності давав змогу розглядати формування інформаційної культури як педагогічну технологію, яка охоплювала

сукупність методів і засобів, що забезпечували досягнення прогнозованого результату. Цей принцип вимагав детального визначення кінцевого результату і контроль його відповідності прогнозованим параметрам.

Принцип неперервності забезпечував використання можливостей всіх циклів навчальних дисциплін для формування інформаційної культури особистості. Навчання основам інформаційної культури повинно стати обов'язковим і спеціально організованим.

Принцип інтегративності забезпечував можливість побудови єдиної стратегії і тактики формування інформаційної культури особистості з орієнтуванням на взаємодію освітніх та бібліотечно-бібліографічних установ для досягнення загальної мети – формування інформаційної культури особистості.

Формування інформаційної культури було спеціально організованим, цілеспрямованим процесом, що дає змогу навчити студентів спеціальних інформаційних знань та вмінь шукати, опрацьовувати й правильно використовувати необхідну інформацію. Передумовою здійснення інформаційної підготовки студентів була наявність необхідної матеріально-технічної бази (сучасних комп'ютерів, програмного забезпечення, каналів зв'язку) та інформаційного освітнього середовища, ефективність та основу якого становили сучасні інформаційні технології.

Спецкурс «Інформаційна культура студента», побудований за кредитно-модульною технологією організації навчального процесу, мав інтегративний характер, оскільки синтезував у своєму змісті питання і розділи з різних наукових галузей: інформатики, документознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства, основ наукових досліджень, вступу до педагогічної професії.

Заняття проводилися в бібліотеці в спеціально обладнаних комп'ютерних залах.

Навчально-тематичний план і зміст спецкурсу відображені в додатку В.

Заняття з навчального курсу «Інформаційна культура студента» були лекційно-практичними. Лекційний матеріал було згруповано за темами, він містив відомості про формування галузевої інформації, структуру інформаційних джерел, основні процеси інформаційної діяльності, бібліотеку як інформаційно-пошукову систему, її інформаційно-пошуковий апарат, електронні ресурси, використання сучасних інформаційних технологій тощо. У навчальному курсі було передбачено також знати основи бібліографії, ознайомлюватися з періодичними галузевими виданнями.

Зміст першої лекції охоплює питання інформатизації суспільства, інформаційних технологій, інформаційного середовища. Виокремлено причини і наслідки так званого «інформаційного вибуху», зовнішні і внутрішні чинники інформатизації суспільства та освітньої галузі. Внутрішні чинники зумовлені зростанням кількості вхідної інформації та необхідністю інтенсифікації процесу навчання, пошуком шляхів організації особистісно-орієнтованого навчання, необхідністю вирішення проблеми випереджувального навчання в динамічному світі технологій. Під час лекції студенти оволодівали змістом основних дефініцій: «інформація», «інформаційні ресурси», «інформаційна культура», «інформаційна діяльність» та ін. З позиції психолого-педагогічної науки інформаційну культуру визначали як імператив всебічного і гармонійного розвитку особистості, як мету і результат професійної освіти, що забезпечує майбутнім фахівцям повноцінну життєдіяльність в інформаційному суспільстві. Таким чином, *інформаційну культуру педагога*, на нашу думку, це – суб'єктивний, соціально значущий засіб поєднання інформаційних технологій с загальногуманістичними і аподіктичними (достовірні, засновані на логічній необхідності) цінностями професії, які утілюються в послідовності професійних дій та операцій – педагогічній технології.

Зміст другої лекції був спрямований на формування бібліотечно-інформаційних знань як складової інформаційної культури. Під час лекції в студентів формувалися знання про документ, його види, закономірності

розвитку документного потоку, види видань. Значну увагу було приділено апарату книги, її внутрішнім та зовнішнім елементам, питанням систематизації і створення бібліографічного опису видань. Наголошувалося на важливості оволодіння технологією інформаційного запиту і пошуку потрібних документів, яка синтезує процеси систематизації, предметизації, координатного індексування.

Третя лекція була присвячена висвітленню довідково-бібліографічного апарату наукової бібліотеки вищого навчального закладу, його основних функцій. Логічним центром лекції стали знання про структуру інформаційно-пошукових систем (традиційних та електронних), а також мережі Інтернет. Студенти були ознайомлені з особливостями класифікаційних та словникових інформаційно-пошукових систем Інтернету, системою традиційних карткових каталогів і картотек, методикою пошуку навчальної та наукової інформації.

Про новітні інформаційні технології в роботі наукової бібліотеки, а також автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи АБІС йшла мова під час проведення четвертої лекції. Підкреслено, що інформаційна технологія сучасної бібліотеки ґрунтується, насамперед, на автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі, що забезпечує аналітико-синтетичне опрацювання та представлення користувачам документного фонду бібліотеки. Важливим питанням лекції було з'ясування структури і функцій електронного каталогу, оволодіння знаннями про методику пошуку інформації за різними параметрами (пошук за прізвищем автора, назвою документа, вихідними даними, тематичний і комбінований пошук).

Зміст п'ятої лекції охоплював питання про аналітико-синтетичне опрацювання джерел інформації та оформлення результатів інформаційного пошуку. Студенти були ознайомлені з раціональними прийомами інтелектуальної роботи з документами у навчальній та науково-дослідницькій діяльності, з формалізованими методами макроаналітичного і мікроаналітичного згортання інформації. Важливим питанням лекції була

характеристика основних видів аналітико-синтетичного опрацювання документів (складання бібліографічних описів, індексування, анотування, реферування, науковий переклад).

У практичній частині курсу відбувалося закріплення теоретичних знань студентів: удосконалювалися навички інформаційного пошуку, оформлення його результатів (робота з каталогами: пошук інформації за прізвищем автора (-ів), назвою, тематикою, рубрикою), використовувалися інтернет-ресурси. Для цього на практичних заняттях був задіяний інформаційно-розвивальний потенціал інформаційно-освітнього середовища, до якого належали як традиційні, так і електронні пошукові системи.

Формуванню інформаційної культури сприяв практичний досвід роботи студентів в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки університету – каталогах і картотеках. Студенти оволодівали алгоритмом пошуку інформації в алфавітному, систематичному, предметному каталогах, який можна застосовувати також й у мережі Інтернет.

Більшість практичних завдань із курсу «Інформаційна культура студента» були пошукового характеру, що давало змогу залучати студентів до активної пізнавальної діяльності, мобілізувати їхні знання, наприклад:

- на основі аналізу змісту періодичних видань «Вища школа», «Директор школи, ліцею, гімназії», «Рідна школа» визначити їх тематичну спрямованість;
- диференціювати у запропонованому списку первинні і вторинні джерела інформації;
- розробити титульну сторінку власного підручника з фаху;
- розробити схему аналітичного бібліографічного опису;
- обґрунтувати алгоритм пошуку в алфавітному каталозі;
- обґрунтувати алгоритм пошуку в систематичній картотеці статей;
- розробити алгоритм пошуку бібліографічної інформації в мережі Інтернет для уточнення даних про видання;
- систематизувати представлені анотації та визначити їх види.

Для індивідуалізації навчального процесу на практичних заняттях було використано систему диференційованих завдань, у яких враховано рівень підготовки кожного студента і передбачено різні рівні застосування знань. Зокрема, на репродуктивному рівні були завдання такого типу: охарактеризувати інформаційно-пошукові системи, їх завдання та значення; конкретизувати загальні вимоги щодо користування інформаційно-пошуковими системами, як традиційними, так і електронними; назвати галузеві (у тому числі електронні) періодичні видання та визначити їх роль у навчальній та науковій діяльності.

На частково-пошуковому рівні відтворення знань студентам пропонувалося знайти інформацію у предметних картотеках та предметному каталозі з психолого-педагогічної галузі; відшукати інформацію з вказаної тематики за темою, ключовим словом, прізвищем автора у картковій інформаційно-пошуковій системі та мережі Інтернет; оформити бібліографічний опис журналу, збірника, книги, автореферату, дисертації, статті; знайти статтю з журналу, зі збірника наукових праць.

У проблемно-пошуковому, або творчому, рівні було передбачено вільно володіти різними алгоритмами пошуку та застосовувати їх для вирішення будь-яких інформаційно-пошукових завдань у процесі навчальної діяльності. На практичних заняттях із курсу студенти виконували такі проблемно-пошукові завдання, як тренінги із роботи у мережі Інтернет, із пошуку інформації в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки за вказаними завданнями, писали реферати.

У процесі виконання практичних завдань у студентів формувалися компоненти готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки: здатність орієнтуватися в потоках інформації; уміння працювати з різними джерелами інформації, знаходити і відбирати необхідний інформаційний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, ефективно вирішувати будь-яку інформаційну проблему.

Водночас студенти вчилися усвідомлювати сутність сучасних інформаційних систем мережі Інтернет, оволодівали навичками роботи у мережі, використовували інформаційно-пошукові системи для пошуку необхідної інформації. Саме ці уміння і навички становили основу формування інформаційної культури студента, що є складовою загальної культури особистості.

Контроль за процесом засвоєння знань курсу «Інформаційна культура студента» здійснювався у формі усного й письмового опитування, тестової перевірки знань, семестрового контролю (залік). Водночас засвоєння кожної теми контролювалося шляхом опитування, написання рефератів, виконання самостійної роботи у формі пошукових завдань.

Основним результатом вивчення курсу був високий і достатній рівень сформованості інформаційної культури студентів, готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

На всіх етапах формувалася потреба в постійному навчанні і вдосконаленні. Майбутній учитель активно використовував технології інформації і комунікації в навчальному процесі, про це свідчать участь в дискретних лекціях, конкурсах, розробка власних проектів, участь в майстер-класах та ін.

Експериментальне навчання здійснювалося як у традиційних формах, так і в умовах віртуального ІОС наукової бібліотеки (третя умова), що забезпечувало педагогічний супровід професійного саморозвитку після вивчення спецкурсу. Таке навчання мало низку переваг, оскільки характеризувалося гнучкістю, модульністю, інтерактивністю, продуктивністю, вмотивованістю, індивідуалізацією.

Гнучкість – це навчання в зручному місці, в зручний час, в індивідуальному темпі і ритмі. Як відомо, індивідуальний ритм відбору інформації, розуміння, асиміляції, інтеріоризації – найважливіша умова ефективності навчання. Під час навчання в віртуальному ІОС студент міг коректувати навчальний процес, конструюючи свою траєкторію навчання:

читав (пояснюючи собі) розділ лекції, семінару, перевіряв себе, звертаючись до матеріалів попередніх занять і т. ін. Важливим рушієм навчання є також пізнавальне задоволення. Під час читання, засвоєння, повторення інформації в комфортних умовах, студент був задоволений такою діяльністю, а тому ефективність навчання підвищувалася. Навчання в віртуальному ІОС давало змогу це підтримувати також через використання візуалізації інформації та інших технічних можливостей. Окрім того, студент міг сконцентруватися на певних розділах. Навчання в віртуальному ІОС забезпечувало можливість приділяти кожному розділу, модулю або блоку стільки часу, скільки необхідно. Таким чином, кожний студент отримував можливість економити час, міг взаємодіяти з викладачем індивідуально. Завдяки технічній і змістовій інтерактивності процесу навчання в віртуальному ІОС давало змогу реалізувати «імператив антропоцентричності і суб'єкт-суб'єктності» в освіті [122].

Модульність забезпечувала можливість будувати зміст лекційного матеріалу навколо логічних центрів, збалансувати теоретичний і практичний матеріал, урахувати індивідуальні або групові потреби, досвід, рівень готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Інтерактивність забезпечувалася взаємодією всіх суб'єктів освітнього процесу, використанням активних методів і форм навчання, спілкування, що сприяють ефективному використанню інноваційного потенціалу віртуального ІОС для вдосконалення професійної підготовки.

Оскільки студент самостійно і свідомо обирає навчальний курс, керуючись власною оцінкою своєї професійної підготовки (компетентності), а також орієнтуючись на реальні потреби в конкретних професійних знаннях, уміннях і навичках, які він буде застосовувати в педагогічній практиці, продуктивність та ефективність навчання безперечно підвищувалися.

Для студентів, які мали різний досвід роботи в віртуальному ІОС, були розроблені завдання різного рівня складності, навчання зорієнтовано,

ураховуючи рівень підготовки і потреб майбутніх учителів. Окрім того, студенти через особисті повідомлення в будь-який час могли звернутися до працівника бібліотеки, педагога чи інших студентів. Таким чином, ніхто не залишався сам на сам з матеріалом, який він не розумів, і мав можливість оперативно розв'язувати навчальні завдання.

Умови навчання у віртуальному ІОС сприяли активній та динамічній, розумовій та емоційній участі у навчальному процесі, розвитку всіх почуттів, різних реакцій, бажання аналізувати, узагальнювати, спостерігати і т. ін.

Стисло охарактеризуємо пріоритетні цілі удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в експериментальному варіанті навчання.

Стимулювання і розвиток інтелектуальної активності студентів, залучення їх до відбору, опрацювання та організації матеріалу передбачало використання проблемного навчання, розвиток уміння усвідомити проблему, висунути гіпотезу для її розв'язання, здійснити пошук необхідних даних, фактів, інформації.

Навчання в ІОС ефективно сприяло стимулюванню пізнавальної активності майбутніх педагогів, оскільки, по-перше, засобом проблемної технології вони залучалися до суспільно-історичної форми діяльності, по-друге, через гнучкість системи були організатором власного навчання. К. Абульханова-Славська, характеризуючи механізм становлення особистості у процесі діяльності і спілкування, наголошувала, що становлення особистості суб'єктом діяльності відбувається як у процесі оволодіння нею суспільно-історичними формами діяльності, так і під час організації своєї активності [6, с. 180].

У процесі навчання в ІОС студенти узгоджували свою діяльність з вимогами середовища, активністю інших суб'єктів діяльності, виробляли власний спосіб регуляції, активізували психологічні якості, необхідні для виконання поставлених завдань. Таким чином, досягалася одна з пріоритетних цілей навчання – стимулювання пізнавальної активності.

Необхідно зазначити, що умовою інтелектуальної активності була саморегуляція діяльності. Саморегуляція забезпечувала актуалізацію психічних можливостей, компенсацію недоліків, регуляцію індивідуальних станів відповідно до завдань і змісту діяльності.

У методиці реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ передбачено розвиток позитивної мотивації до самостійної навчально-пізнавальної діяльності і удосконалення професійної підготовки в напрямі педагогічних інновацій. У логіці розвитку навчального процесу передбачено:

- постановка цілей професійного росту і перспектив її досягнення;
- створення образу бажаного результату кваліфікаційного розвитку: ідеалу професіонала, який з одного боку є бажаним, з іншого – може бути досягнутий у процесі навчання;
- визначення основного змісту і етапів навчання, розподіл часу і можливостей відповідно до цих етапів;
- аналіз і рефлексія досягнутих у процесі експериментальної роботи результатів навчання, від яких виникає вдоволення від результатів, або невдоволення, прагнення до подальшого неперервного професійного росту;
- підтримка на всіх етапах навчання інтересу до педагогічної професії як цінності.

Одним з методів проблемного навчання під час практичних занять була евристична і проблемно-пошукова бесіда.

Під час її проведення викладач ставив низку послідовних взаємопов'язаних питань, відповідаючи на них студенти висували гіпотези, доводили їх справедливість, здійснювали тим самим самостійне просування в оволодінні новими знаннями.

Якщо під час евристичної бесіди такі гіпотези стосувалися лише одного з основних елементів нової теми, то під час проблемно-пошукової бесіди студенти вирішували низку проблемних ситуацій.

Оскільки студенти, навчаючись у віртуальному ІОС за допомогою технологій інформації і комунікації, часто можуть самостійно здійснювати певні дії, то викладачеві достатньо сформулювати і запропонувати проблемно-пошукові завдання. Ці завдання виконують роль орієнтира студента у процесі навчання і компаса у морі інформації в ІОС.

Проблемно-пошукові методи ефективні, оскільки поєднуються з традиційними репродуктивними методами, на основі яких будується навчання.

Для найбільш активного засвоєння і сприйняття великого обсягу інформації в репродуктивних лекціях у віртуальному ІОС широко було використано прийоми наочності.

Окрім того, традиційний репрезентативний виклад матеріалу доповнювався матеріалом, який розповсюджувався через комп'ютерні мережі за допомогою World Wide WEB.

Практичні роботи евристичного характеру відрізнялися тим, що у процесі їх виконання студенти застосовували за зразком набуті знання, але не здійснювали їх самостійного перетворення.

Вправи сприяли опрацюванню практичних умінь і навичок, оскільки перетворення в навичку вимагало неодноразових дій за зразком, тому вони особливо були ефективні на другому – практичному етапі навчання.

Під час навчання навичок роботи в віртуальному ІОС зміст матеріалу часто має інформативний характер, є описом способів практичних дій. Алгоритм дій в ІОС для невпевненого користувача є складним для того, щоб він міг здійснити пошук знань. Тому в такому разі застосовувалися репродуктивні методи. Однак вони не забезпечують розвитку самостійності, гнучкості, творчого потенціалу майбутнього вчителя. Тому ми використовували інші методи, щоб забезпечити активну пошукову і творчу діяльність студентів.

Окрім загальнодидактичних методів в експериментальному навчанні широко застосовувалися методи, які відрізняють навчання в віртуальному ІОС від традиційної дидактики.

Методи навчання через взаємодію студента з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача та інших студентів.

Застосування цих методів обумовлене широкими дидактичними можливостями, які мають мультимедійні засоби: інтерактивні бази даних, електронні журнали, комп'ютерні навчальні програми, електронні підручники та ін. Застосування цих методів і відповідних засобів навчання вводить в процес навчання в ІОС значний компонент самонавчання.

Методи, основані на інтерактивній взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Розвиток цих методів був пов'язаний з проведенням навчальних колективних дискусій і конференцій тощо. Також широко застосовувався метод парних дискусій, який має специфіку реалізації в віртуальному ІОС. Учасники такої дискусії просторово були відокремлені від інших учасників групи, працювали у комфортних для себе умовах (ніхто не заважав, не міг миттєво вплинути на думку), мали можливість працювати в режимах як On-line, так і Off-line. Таким чином, інтерактивна взаємодія між самими студентами, а не тільки між викладачем і студентом є важливим джерелом отримання знань.

Методи індивідуалізованого навчання і взаємодії.

Методи індивідуального навчання реалізовувалися через такі сучасні засоби, як Skype, Messenger, електронна пошта, електронні книги та ін.

У системному підході важливим було відповідність методів навчання його організаційним формам.

Під час навчання в віртуальному ІОС використовувалися традиційні форми: лекції, семінари, консультації, практичні заняття, контрольні роботи, самостійна робота та ін. Окрім того, можливо комбінувати різні форми навчання на одному занятті, якщо це виправдано для педагогічних цілей.

Самостійна робота була основою педагогічного процесу, важливою і продуктивною формою у нашій системі навчання, оскільки її постійно координував викладач, який через віртуальне ІОС здійснював неперервну психолого-педагогічну підтримку студентів.

Однією з форм психолого-педагогічної підтримки і координації самостійної роботи студентів були консультації як індивідуальні, так і групові. Під час проведення консультацій студенти вчилися більш детально аналізувати навчальний матеріал, відпрацьовувати складні питання курсу, аналізувати виконані завдання та ін.

Лекції забезпечували теоретичну підготовку майбутніх учителів. Їх мета – надати студентам систематизовані основи сучасних наукових знань з проблем інформаційної культури, розкрити проблематику, пов'язану із формуванням навчально-пізнавальної діяльності, застосуванням інноваційних технологій у педагогічному процесі, стан і перспективи прогресу в галузі застосування медіатехнологій в освіті, сконцентрувати увагу на найбільш складних і ключових питаннях цієї проблеми.

Установка на максимальне використання в педагогічному процесі потенціалу віртуального ІОС є причиною, через що ми застосовували текстові лекції. Текстова лекція має низку переваг: студент може багаторазово звертатися до незрозумілого під час читання тексту, поєднувати читання з обмірковуванням, аналізом. Окрім того, у тексті простіше побачити загальну структуру змісту.

Питання, які залишаються відкритими після усвідомлення змісту матеріалу такої лекції, зазвичай, більш глибокі, принципові, змістові, оскільки виникають після опрацювання навчального матеріалу та його усвідомлення.

Особливою формою навчання були дискретні лекції. У цій формі навчання реалізувалася вимога поєднання теорії з практикою.

Дискретні лекції мають свої особливості: у підготовці такої лекції брали участь і викладач, і студенти; студенти до лекції отримували

навчальний матеріал, який сприяв засвоєнню дискретної лекції і опорою під час її проведення; вона здійснювалася в режимі реального часу, що забезпечувало можливість студентам консультиватися безпосередньо з викладачем.

Семінари є традиційною, активною формою навчальних занять і широко застосовувалися під час мережевого навчання. На кожному занятті було аналізовано завдання, які виконували студенти, здійснено дискурси з проблемних питань семінару.

На формування професійного мислення, на зміну суті навчально-пізнавальної діяльності студентів впливали інноваційні методи і форми навчання – колоквіуми, віртуальні лекції, інтернет-сторінки, веб-сайти тощо.

Якщо в традиційному навчанні у логіці навчання передбачено послідовність «викладач → підручник → студент», то в умовах ІОС наукової бібліотеки у самостійній навчально-пізнавальній діяльності студентів передбачено роботу в віртуальному ІОС. Завдяки можливостям технології віртуального ІОС, у процесі експериментальної роботи з електронним матеріалом студенти набували необхідних знань і оволодівали необхідними навичками.

У дидактичній системі застосовувалися так звані активні методи, які забезпечували можливість майбутньому вчителю стати творцем власних умінь і знань: евристична і проблемно-пошукова бесіда, метод проєктів, методи навчання через взаємодію студента з освітніми ресурсами (інтерактивні бази даних, електронні журнали, комп'ютерні навчальні програми, електронні підручники та ін.) при мінімальній участі викладача та інших студентів; методи, побудовані на інтерактивній взаємодії всіх учасників навчального процесу (дискусії, конференції, спільні проєкти тощо); методи індивідуалізованого навчання і взаємодії (реалізуються через Skype, Messenger, електронну пошту, електронні книги та ін.); методи, в основі яких викладачі подавали студентам навчальний матеріал без активної ролі студента в комунікації (лекції, записані на аудіо- або

відеокасети, які читають традиційним способом або, використовуючи Інтернет-технології).

Для реалізації змісту спецкурсу (друга педагогічна умова) ми узгоджували зростання обсягу предметного змісту з розвитком загальнонавчальних і пізнавальних умінь, урахували можливості міжпредметних впливів і зв'язків. Процес формування загальнотеоретичних та інформаційно-аналітичних знань та умінь здійснювався поетапно, щоб у студентів поступово формувалися знання-розуміння і досвід використання спеціальних умінь у різних інформаційних процесах. Синтез знань, вмінь, досвіду і ставлень є основою для формування в майбутнього педагога уміння використовувати освітньо-розвивальний потенціал ІОС наукової бібліотеки, здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність.

Реалізуючи другу педагогічну умову, студентів залучали до систематичної роботи з базами електронних бібліотек, Інтернетом, дидактичними ресурсами. Для цього було застосовано інформаційні технології, які забезпечували викладення навчального матеріалу візуально, динамічно, з інтеграцією різних видів навчальної діяльності (репродуктивної, частково-пошукової і дослідницької), використовуючи інноваційні методи засоби і форми навчання, зорієнтовані на реалізацію особистісно-розвивальної функції.

Третя умова – педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами ІОС наукової бібліотеки ВНЗ – зреалізовувалася у формуванні системи знань, способів дій на основі педагогічного керівництва і самоуправління процесом учіння, активної навчально-дослідницької діяльності студентів, співробітництва та співтворчості суб'єктів навчального процесу, індивідуальної диференційованої корекції навчальної діяльності та встановлення міри педагогічної допомоги з різним рівнем особистих якостей, загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань, інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. Крім цього, реалізація цієї умови мала забезпечити студентів засобами і методикою самоорганізації та

самоконтролю в процесі їх самостійної навчально-пізнавальної діяльності, своєчасний контроль її якості.

У педагогічному супроводі професійного саморозвитку майбутніх фахівців передбачено розробку системи перспектив організації навчальної і професійної діяльності, оптимальний вибір форм, методів і прийомів навчання, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, активності, самостійності і на цій основі забезпечують формування аналітико-синтетичних умінь, пов'язаних з обробкою навчальної інформації та інформаційним самообслуговуванням.

Третя педагогічна умова реалізовувала завдання – залучити кожного студента до процесу самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами; розробити індивідуальну програму професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки; здійснити індивідуально-диференційовану корекцію навчально-пізнавальної діяльності та міру педагогічної допомоги студентам з різним рівнем знань, умінь та навичок; спільно обговорити результати професійної підготовки з викладачем, що допоможе налагодити зворотний зв'язок у навчальному процесі.

Таким чином, реалізація організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ забезпечувала єдність викладання та учіння, спрямованість на розвиток пізнавального інтересу, самостійності навчально-пізнавальної діяльності студентів, перетворення їх в активних суб'єктів навчання. Окрім цього, цей комплекс розширював сферу саморозвитку і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності, збагачення навчальної, позанавчальної, індивідуальної та колективної роботи елементами самоорганізації і саморегулювання.

У процесі експериментального навчання важливим завданням постало формування умінь і навичок самоосвіти як необхідної умови здійснення неперервного професійного саморозвитку.

Безпосередньо спонукальним мотивом до професійного саморозвитку стала зміна ставлення майбутнього вчителя до себе і до діяльності, усвідомлення здатності «виходити» за межі заданого, творчо перетворювати себе у процесі навчання.

Для розвитку навичок самостійності як основи самонавчання майбутній учитель здобував досвід здійснення нових функцій. Для багатьох студентів такий досвід був першим й абсолютно унікальним. Вони вчилися аналізувати, планувати, регулювати й оцінювати власну навчальну діяльність.

У навчанні в ІОС основним був самоаналіз і самооцінка результатів навчальної діяльності, що забезпечувало можливість не тільки визначати успішність своїх дій, але й визначати, на що спрямувати зусилля надалі. Уміння оцінити себе – основний фактор активізації самостійної навчальної діяльності.

Можливість самостійного навчання з відкритим доступом до необмежених інформаційних ресурсів і наявність зворотного зв'язку була основним позитивним чинником навчання в віртуальному ІОС. Навчання застосовувати можливості відкритих мережевих ресурсів у самонавчанні і вдосконаленні професійної підготовки – один з основних результатів навчання у ІОС.

Окрім цього, використання Інтернету сприяло зміні авторитарного стилю навчання демократичним, коли студент знайомився з різними поглядами на проблему, сам формулював свою думку. У студента швидше формувалися навички самостійної діяльності, він міг працювати в індивідуальному темпі і стилі.

Проведене дослідження дало змогу виявити найбільш ефективні напрями організації діяльності наукової бібліотеки із педагогічного супроводу і професійного становлення майбутніх учителів у віртуальному ІОС:

- організація моніторингу потреб майбутніх учителів для виявлення найбільш актуальних тем і проблем, стимулювання фахівців до засвоєння нових знань;
- розробка і реалізація різних видів просвітительської діяльності в межах цієї інноваційної системи (лекції, семінари, майстер-класи, інтернет-конференції, форуми тощо);
- організація навчання (підбір оптимальних форм: дистанційні, інтегровані тощо);
- реалізація віртуальних форм педагогічної підтримки (інтернет-конференції, круглі столи, віртуальні виставки, конкурси, методичний супровід, консультування, тощо);
- організація віртуальних площадок для студентів з різним досвідом роботи в ІОС;
- здійснення технічної, методичної підтримки в засвоєнні нових засобів та інформаційних технологій.

Важливим засобом педагогічного супроводу професійного саморозвитку студентів було створення програм професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки, в основі якого – процеси самооцінки, рефлексії, самоконтролю. Розробка їх реалізовувала потребу студентів у самостійності, прагненні до самовдосконалення. За допомогою цих програм з'явилася можливість збагатити інформацією про віртуальне ІОС, його значення для налагодження зв'язків спілкування і співтворчості з іншими суб'єктами педагогічного процесу.

На основі теоретичного аналізу проблеми професійного саморозвитку, досвіду підготовки майбутніх фахівців, виконання завдань різних типів і видів було розроблено орієнтовний зміст програми професійного саморозвитку, який охоплював такі етапи:

1. Усвідомлення сутності і значення ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.
2. Усвідомлення мети і завдань навчання на рівні мотивації і суб'єктивних понять.

3. Оцінка власного рівня сформованості компонентів готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

4. Аналіз причин недостатньої підготовленості до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами.

5. Моделювання індивідуальної траєкторії професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки.

6. Розширення меж використання інформаційно-освітнього потенціалу ІОС наукової бібліотеки в навчальній і професійній діяльності.

7. Виокремлення шляхів удосконалення навчальної і професійної діяльності.

8. Постійний моніторинг новинок педагогічної і наукової літератури, інновацій в освіті.

Третя педагогічна умова реалізовувалася під час індивідуальних консультацій, зустрічей, віртуальних форм спілкування і була адекватна рівню розвитку студентів, ступеню оволодіння операціями аналізу і синтезу, узагальнення і систематизації, вольових процесів, індивідуальних особливостей. Це означало, що у програмі професійного саморозвитку передбачено вільний вибір і послідовність її позицій.

Таким чином, реалізація педагогічних умов, їхні змістові і процесуальні характеристики забезпечують вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки, формування їх готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

3.2. Результати експериментального дослідження та їх теоретична інтерпретація

Важливим показником ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів стала комплексна оцінка інтелектуального (рівень теоретичної

підготовленості до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки), ціннісного (ставлення студентів до досліджуваного феномена і рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій), пізнавально-операційного (рівень сформованості загальнотеоретичних, інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових і аналітико-синтетичних умінь) компонентів готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Діагностика ціннісного компонента здійснювалася за допомогою комплексу педагогічних методів: індивідуальні бесіди, анкетування, аналіз продуктів навчальної діяльності, вивчення результатів успішності.

Для визначення ставлень студентів до навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами було розроблено анкету, яка містила такі запитання (Додаток Б):

1. За яких умов у Вас виникає потреба використовувати ресурси Інтернету для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності?
2. Ваше ставлення до інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ: позитивне, негативне, нейтральне (підкресліть).
3. Чи є, на Вашу думку, ІОС наукової бібліотеки ефективним засобом і стимулом вдосконалення навчальної діяльності студента: так, ні, не знаю (підкресліть)?
4. Чи отримуєте задоволення від процесу аналітико-синтетичного опрацювання джерел інформації: так, ні (підкресліть)?
5. Чи виявляєте Ви дослідницьке ставлення до змісту навчального матеріалу під час самостійної навчально-пізнавальної діяльності : так, ні (підкресліть)?
6. Чи вважаєте Ви наукову бібліотеку складовою інформаційно-освітнього простору ВНЗ: так, ні (підкресліть)?

Результати відповідей на запитання анкети, успішність навчання, діагностика ступеня зацікавленості аналітико-синтетичною діяльністю з

інформаційними ресурсами дали змогу умовно розподілити студентів на три групи за рівнями розвитку ціннісного компонента.

До першої групи (позитивне ставлення до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки) належали студенти з високим рівнем сформованості теоретичних знань і способів діяльності, яскраво вираженим позитивним ставленням до самостійної навчальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки, наявністю потреби в самовдосконаленні. Студенти цієї групи виявляють емоційно-ціннісне ставлення до змісту і результатів навчально-пізнавальної діяльності, моральне задоволення від аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами.

До другої групи (нейтральне ставлення до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки) належали студенти, які достатньо успішно засвоювали нові знання і способи діяльності, але займали нейтральну позицію до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами. Вони, незважаючи на сформовані знання і вміння, достатньо формально виконують завдання з аналітико-синтетичної діяльності. Це свідчить про репродуктивність мислення, відсутність емоційно-ціннісного ставлення до змісту і результатів навчально-пізнавальної діяльності. виявляють активність лише на нормативно-рольовому рівні.

Студенти третьої групи (негативне ставлення до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки) володіють низькими здібностями до засвоєння нових знань і способів діяльності та індиферентно і негативно ставляться до цього виду діяльності. Знання і вміння, які забезпечують самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами, сформовані на низькому і дуже низькому рівнях. Завдання з аналітико-синтетичної обробки інформації вони часто виконували неправильно. Відсутньою була потреба до самовдосконалення і використання інформаційно-освітнього потенціалу середовища наукової бібліотеки ВНЗ.

Результати сформованості мотиваційного компонента готовності відображено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Рівні сформованості ціннісного компонента готовності
до самостійної навчально-пізнавальної діяльності
в ІОС наукової бібліотеки**

Рівень готовності	Експериментальна група (80)				Контрольна група (75)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Високий	8	10,0	13	16,2	5	6,7	5	6,7
Середній	47	58,8	56	70,0	44	58,7	45	60,0
Низький	25	31,2	11	13,8	26	34,6	25	33,3

Дані таблиці свідчать, що внаслідок реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки збільшилась кількість студентів експериментальних груп з позитивним ставленням до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами: до експерименту з високим рівнем мотивації було 10,0%, після – 16,2%. У контрольних групах кількість студентів з високим рівнем сформованості мотивації не змінилася (6,7%). Важливим показником ефективності експериментального навчання є збільшення кількості студентів експериментальних груп з середнім рівнем сформованості ціннісного компонента (було 58,8%, стало – 70,0%), а також суттєве зменшення їх кількості з низьким рівнем сформованості цього компонента (було 31,2%, стало – 13,8%). У контрольних групах суттєвого зменшення кількості студентів, які належали до низького і середнього рівнів, не спостерігалось.

Високий рівень сформованості ціннісного компонента готовності виявлявся в якості самостійної роботи студентів з науковою і навчальною літературою, комп'ютерними програмами, виконання пізнавальних завдань.

Вони з інтересом розробляли індивідуальну програму професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки.

У процесі експериментального навчання студенти з низьким рівнем сформованості ціннісного компонента не виявляли пізнавальної активності, що унеможливило якісне засвоєння змісту навчального матеріалу, часто припускалися помилок під час виконання практичних завдань.

Діаграма (див. рис. 3.1 і рис. 3.2.) наочно відображає динаміку формування ціннісного компонента готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Для перевірки результативності експериментальної роботи з удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів було діагностовано ступінь задоволеності студентів власною готовністю до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки (табл. 3.2)

Рис. 3.1. Рівні сформованості ціннісного компонента готовності в експериментальних групах

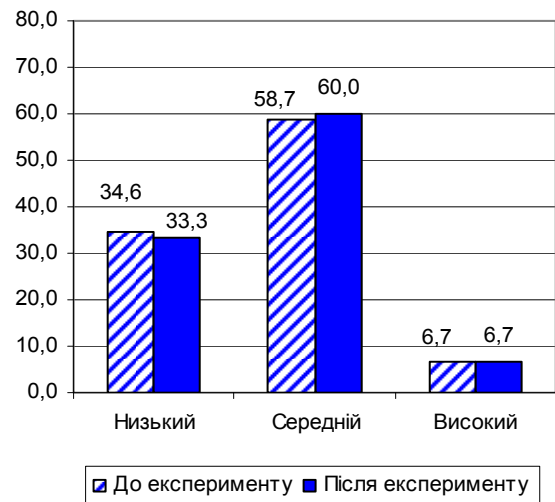

Рис. 3.2. Рівні сформованості ціннісного компонента готовності в контрольних групах

Таблиця 3.2

**Показники ступеня задоволеності майбутніх педагогів
готовністю до самостійної навчально-пізнавальної діяльності
в ІОС наукової бібліотеки**

Кількість студентів, охоплених опитуванням		Самооцінка готовності									
		цілком задоволений		швидше задоволений		байдужий		швидше незадовол.		зовсім незадовол.	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Початок експерименту (I)	осіб	7	8	21	23	34	33	9	10	4	6
	%	9,3	10,0	28,0	28,8	45,4	41,2	12,0	12,5	5,3	7,5
Кінець експерименту (II)	осіб	9	15	28	39	28	17	7	6	3	3
	%	12,0	18,8	37,3	48,7	37,3	21,3	9,4	7,5	4,0	3,7

Дані таблиці свідчать про значне збільшення кількості студентів експериментальних груп, які повністю задоволені (на 8,8%) і швидше задоволені (на 19,9%) власною готовністю до навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС наукової бібліотеки. У студентів контрольних груп ці показники становлять відповідно 2,7% та 9,3%.

Значно зменшилась кількість студентів експериментальних груп (у 1,9 рази), які виявляли байдуже ставлення до своєї готовності щодо здійснення навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки. У контрольних групах цей показник зменшився у 1,2 рази.

Незначних змін зазнали контрольні групи, в яких знаходились студенти, які швидше незадоволені і зовсім незадоволені власною готовністю до самостійної навчально-пізнавальної діяльності (до експерименту було 12,0% і 5,3%, після експерименту стало 9,4% і 4,0%).

В експериментальних групах студентів, які швидше незадоволені і зовсім незадоволені власною готовністю, зменшилась відповідно на 5,0% і 3,8%. Несформованість знань, умінь і навичок навчально-пізнавальної діяльності у цих студентів можна пояснити негативною мотивацією до аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами.

Коефіцієнт задоволеності визначався за формулою [241, с. 335]

$$L_{\text{зад.}} = \frac{a \cdot (+2) + b \cdot (+1) + c \cdot (-1) + d \cdot (-2)}{N} \quad (3.1.),$$

де

a , b , c і d – кількість студентів, які мають відповідний рівень задоволеності готовністю до здійснення навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки;

N – загальна кількість респондентів.

Цей коефіцієнт в контрольних групах становив до експерименту

$$L_{\text{зад.КГ}}^I = \frac{7 \cdot (+2) + 21 \cdot (+1) + 9 \cdot (-1) + 4 \cdot (-2)}{75} = 0,24 \quad (3.2.),$$

після –

$$L_{\text{зад.КГ}}^{II} = \frac{9 \cdot (+2) + 28 \cdot (+1) + 7 \cdot (-1) + 3 \cdot (-2)}{75} = 0,44 \quad (3.3.)$$

В експериментальних групах відповідно

$$L_{\text{зад.ЕГ}}^I = \frac{8 \cdot (+2) + 23 \cdot (+1) + 10 \cdot (-1) + 6 \cdot (-2)}{80} = 0,21 \quad (3.4.)$$

$$L_{\text{зад.ЕГ}}^{II} = \frac{15 \cdot (+2) + 39 \cdot (+1) + 6 \cdot (-1) + 3 \cdot (-2)}{80} = 0,71 \quad (3.5.)$$

Результати розрахунків свідчать про зростання коефіцієнту задоволеності в контрольних групах (формули 3.2, і 3.3) на 0,2. В експериментальних групах (формули 3.4 і 3.5) цей коефіцієнт зріс на 0,5.

Критерієм теоретичної (когнітивний) і практичної (процесуальний) готовності був рівень сформованості відповідних знань і вмінь, що визначався якістю виконаних завдань.

Для контрольного зрізу студентам пропонували такі завдання:

1. Порівняти зміст періодичних видань «Вища школа», «Директор школи, ліцею, гімназії», «Рідна школа». Визначити їх тематичну спрямованість.
2. У запропонованому списку диференціювати первинні і вторинні джерела інформації.
3. Підібрати приклади видань, що класифіковані за аналітико-синтетичним переробленням інформації.
4. Розробити титульну сторінку власного підручника з фаху.
5. Підготувати зразки описів електронних ресурсів (CD-ROM, Інтернет-ресурси).
6. Назвати основні етапи інформаційного пошуку.
7. Підібрати літературу до теми «Ігрові методи навчання на уроках математики в початковій школі» (10 джерел).
8. Проаналізувати запропоновані анотації та визначити їх види.
9. Сформулювати основні правила цитування.
10. Написати довідкову та інформаційну анотацію на підручник (за вибором).

Результати виконання завдань свідчать про сформованість у студентів експериментальних груп знань про сутність, зміст та особливості ІОС наукової бібліотеки ВНЗ, первинні і вторинні джерела інформації. Так, студенти експериментальних груп правильно і повністю виконали перше (92%), друге (89%), четверте (86%), п'яте (89%), шосте (84%), сьоме (91%), дев'яте (88%) завдання.

Результати студентів контрольних груп щодо виконання вищезазначених завдань свідчать про недостатній рівень сформованості знань про сутність та особливості ІОС наукової бібліотеки ВНЗ, первинні і вторинні джерела інформації, описи електронних ресурсів, етапи інформаційного пошуку. Це призвело до того, що вони не вміють застосовувати теоретичні знання на практиці. Показовими щодо цього є низькі результати виконання завдань №№ 1, 2, 4, 6, 7, 9. Якість виконання цих завдань була в межах 40-60%.

Результати виконання завдань №№ 3, 8 і 10, що стосуються змісту аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними джерелами, у студентів експериментальних груп значно вищі, ніж у студентів контрольних груп. Так, правильно і повно виконали третє завдання 75% майбутніх учителів (в контрольних групах – 51%), восьме завдання – 73% (в контрольних групах – 48%), десяте завдання – 69% (в контрольних – 42%). Аналітико-синтетична діяльність з інформаційними ресурсами вимагає розуміння зв'язків між видами аналітико-синтетичного опрацювання документів і формалізованими методами згортання інформації, раціональними прийомами інтелектуальної роботи з документами, загальними вимогами і правилами складання бібліографічних описів й методикою пошуку інформації й оформлення списку літератури. Саме тому, студенти контрольних та експериментальних груп виконали запропоновані завдання з різним ступенем правильності і повноти.

Для визначення загальної готовності (інтелектуальний, ціннісний, пізнавально-операційний компоненти) майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними джерелами в ІОС наукової бібліотеки було враховано результати навчальної роботи студентів, показники сформованості мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, правильність і повнота усних відповідей, ступінь активності на практичних заняттях, якість виконання теоретичних і практичних завдань.

Для підтвердження ефективності організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ було здійснено аналіз одержаних результатів на початку експериментального навчання і після його завершення. В аналізі треба було урахувати показники, що характеризують визначені критерії готовності студентів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності (див. табл. 2.1). Результати формувального експерименту відображено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Рівні сформованості готовності до самостійної
навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки**

Рівень готовності	Експериментальна група (80)				Контрольна група (75)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	осіб	%	Осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	8	10,0	14	17,5	6	8,0	6	8,0
Середній	46	57,5	56	70,0	43	57,3	45	60,0
Низький	26	32,5	10	12,5	26	34,7	24	32,0

Дані таблиці свідчать, що в експериментальних групах відбулися суттєві зміни в показниках до і після експерименту. Так, в 1,8 рази збільшилась кількість студентів з високим рівнем готовності до досліджуваного виду діяльності. Водночас в 2,6 рази зменшилась кількість майбутніх учителів з низьким рівнем готовності (було 32,5%, стало 12,5%). На 12,5% збільшилась кількість студентів із середнім рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

У контрольних групах означені показники зазнали незначних змін, оскільки кількість студентів з високим рівнем не змінилася (8,0%), лише на 2,7% збільшилась кількість студентів із середнім рівнем готовності, відповідно на 2,7% зменшилася кількість студентів з низьким рівнем.

Рис. 3.3 і рис. 3.4 відображають розподіл студентів експериментальних і контрольних груп за рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки до і після експерименту.

Рис. 3.3. Рівні сформованості готовності до самостійної НПД в ІОС в експериментальних групах

Рис. 3.4. Рівні сформованості готовності до самостійної НПД в ІОС в контрольних групах

Оскільки вибірки експериментальних і контрольних груп були випадковими і незалежними, а вимірювана якість (готовність до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки) мала безперервне розподілення і виміряна за шкалою порядку, що має 3 рівні ($C=3$), то для перевірки достовірності отриманих даних застосуємо метод порівняння двох незалежних вибірок – критерій χ^2 .

$$T_{\text{спост}} = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^c \frac{(n_1 O_{2i} - n_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}}$$

(3.6),

де n_1 і n_2 – кількість студентів першої та другої вибірок;

O_{1t} – кількість студентів першої вибірки, які належать до відповідних рівнів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки;

O_{2t} – кількість студентів другої вибірки, які належать до відповідних рівнів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Розрахуємо значення $T_{спост}$:

$$T_{спост} = \frac{1}{80 \cdot 75} \left[\frac{(80 \cdot 6 - 75 \cdot 14)^2}{6 + 14} + \frac{(80 \cdot 45 - 75 \cdot 56)^2}{45 + 56} + \frac{(80 \cdot 24 - 75 \cdot 10)^2}{24 + 10} \right] = 10,01 \quad (3.7).$$

$T_{спост}$ порівнюємо з $T_{крит}$ – критичним значенням статистик, що мають розподілення χ^2 .

За *таблицею Г* [77, с. 130] для $\alpha=0,05$ і кількості степенів свободи $\nu = C - 1 = 3 - 1 = 2$, критичне значення $T_{крит} = 5,99$, де C – кількість рівнів. Порівнюючи підраховане значення $T_{спост} = 10,01$ із значенням $T_{крит} = 5,99$, отримано нерівність $T_{спост} > T_{крит}$.

За *таблицею Г* [77, с. 130] для $\alpha=0,01$ і кількості степенів свободи $\nu = C - 1 = 3 - 1 = 2$, критичне значення $T_{крит} = 9,21$, де C – кількість рівнів. Порівнюючи підраховане значення $T_{спост} = 10,01$ із значенням $T_{крит} = 9,21$, отримаємо нерівність $T_{спост} > T_{крит}$.

На основі цього відхиляємо нульову гіпотезу і приймаємо альтернативну гіпотезу, яка засвідчує, що результати підвищення рівнів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки в експериментальних групах є наслідком упровадження організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Таким чином, результати експериментальної підготовки в цілому підтверджують загальну гіпотезу дослідження про вплив організаційно-педагогічних умов на вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Висновки до III розділу

1. Дослідно-експериментальна робота з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки будувалась як цілісна система навчання у ВНЗ педагогічного профілю, компоненти якої (цільовий, змістовий і процесуальний) охарактеризовано структурно-функціональними взаємозалежностями.

У методиці реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога передбачено поставити загальну мету (сформувані у студентів готовність до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ відповідно до вимог освітніх стандартів) і розв'язати конкретні завдання.

2. В експериментальній методиці реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ передбачено використати організаційні методи (інформаційно-рецептивний, проблемний, евристичний, розв'язування завдань професійного змісту, самостійна робота, дискусії, стимулювання самостійної розумової діяльності, самоконтроль) і форми навчання (лекційні і практичні заняття, індивідуально-консультаційна робота, обговорення наукових проблем, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань).

3. Експериментальна робота здійснювалася поетапно. На пропедевтичному етапі (I курс) було визначено якісні показники діяльності бібліотеки щодо удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога, стан розвитку ІОС наукової бібліотеки, рівні готовності майбутніх педагогів до роботи в ІОС. На базовому етапі (II курс) студенти вивчали

спецкурс за вибором «Інформаційна культура студента», у якому була аудиторна, самостійна та індивідуальна робота, обґрунтування комплексу загальнотеоретичних, інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. На рефлексивно-корегувальному етапі (III-IV курси) здійснювалося управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів через контроль і самоконтроль результатів експериментального навчання, їх корекцію, визначення перспектив подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

4. Окрім загальнодидактичних, в експериментальному навчанні широко застосовувалися методи, які відрізняють навчання в віртуальному ІОС від традиційної дидактики: методи навчання через взаємодію студента з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача та інших студентів; методи, основані на інтерактивній взаємодії всіх учасників навчального процесу; методи індивідуалізованого навчання і взаємодії.

5. Важливим засобом педагогічного супроводу професійного саморозвитку студентів було створення програм професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки в основі якого – процеси самооцінки, рефлексії, самоконтролю. Розробка їх реалізовувала потребу студентів у самостійності, прагненні до самовдосконалення. За допомогою цих програм з'явилася можливість збагатити інформацією про віртуальне ІОС, його значення для налагодження зв'язків спілкування і співтворчості з іншими суб'єктами педагогічного процесу.

6. Важливим показником ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів стала комплексна оцінка інтелектуального (рівень теоретичної підготовленості до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки), ціннісного (ставлення студентів до досліджуваного феномена і рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій), пізнавально-операційного (рівень сформованості загальнотеоретичних й інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових і аналітико-

синтетичних умінь) компонентів готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Результати дослідної роботи свідчать, що в експериментальних групах відбулися суттєві зміни в показниках до і після експерименту. Так, в 1,8 рази збільшилась кількість студентів з високим рівнем готовності до досліджуваного виду діяльності. Водночас в 2,6 рази зменшилась кількість майбутніх учителів з низьким рівнем готовності (було 32,5%, стало 12,5%). На 12,5% збільшилась кількість студентів із середнім рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

У контрольних групах означені показники зазнали незначних змін, оскільки кількість студентів з високим рівнем не змінилася (8,0%), лише на 2,7% збільшилась кількість студентів із середнім рівнем готовності, відповідно на 2,7% зменшилася кількість студентів з низьким рівнем.

Зміст III розділу відображено в таких публікаціях:

1. Чайка І. А. Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ / І. А. Чайка // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький, 2012. – Вип. 12. – С. 330–336.

2. Чайка І. А. Інформаційна культура студента : програма навчального курсу (за вимогами кредитно-модульної системи) / І. А. Чайка. – Тернопіль : ТНПУ, 2012. – 20 с.

3. Чайка І. А. Інформаційна культура студента : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. пед. профілю / І. А. Чайка. – Тернопіль : ТНПУ, 2012. – 140 с.

ВИСНОВКИ

1. Для професійної підготовки майбутнього фахівця і саморозвитку особистості студента створення інформаційно-освітнього середовища, що може забезпечувати особистісні виміри процесу професійного становлення, є одним з найбільш важливих питань його підготовки. Значення бібліотек освітянської галузі у формуванні єдиного науково-інформаційного простору нашої держави зростає в умовах переходу до суспільства знань, перетворення книгозбірень на центри накопичення, використання й розповсюдження інтелектуальних інформаційних ресурсів; вирішення завдань щодо забезпечення інтегрування бібліотек у світову інформаційну інфраструктуру і посилення їхньої ролі в реалізації державної інформаційної та освітньої політики в інтересах сталого розвитку суспільства.

Незважаючи на соціальну значущість проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки, залишається нерозв'язаною суперечність між її значним освітньо-розвивальним потенціалом і його слабким використанням як засобу ефективного навчання, самоосвіти та організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

2. Для розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки визріли необхідні соціально-педагогічні передумови (розуміння ІОС як фактора розвитку особистості і формування професійної компетентності; усвідомлення необхідності взаємодії суб'єктів освітнього процесу не тільки з традиційними, але й з інноваційними інформаційно-пошуковими системами і ресурсами; реалізація ідей суб'єктності в процесі формування самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами).

3. Результати аналізу наукової літератури свідчать про недостатню розробку теоретичних основ проблеми професійної підготовки майбутнього педагога в умовах ІОС наукової бібліотеки, що позначилося на різних підходах до тлумачення основних понять дослідження. На нашу думку,

інформаційно-освітнє середовище – це системне утворення, що охоплює соціальний, психодидактичний, просторово-предметний і рефлексивно-поведінковий компоненти і забезпечує формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

ІОС має значний педагогічний потенціал для підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності: орієнтація на інновації, потреби учня, індивідуальну траєкторію навчання; навчання в середовищі навчання; реалізація антропоцентричного індивідуального підходу до навчання; неперервний рух від простого до складного.

4. Модель структури ІОС ВНЗ відображає взаємозв'язки між суб'єктами освітнього процесу, структурними підрозділами, просторово-предметними, соціальними, психодидактичними і рефлексивно-поведінковими компонентами середовища. ІОС характеризується змістовою, просторовою, часовою та подієвою багатомірністю, яка є ознакою його розвитку. Інформаційно-освітнє середовище реалізовує науково-інформаційну, навчальну, спонукально-мотиваційну, розвивальну, управлінську та комунікаційну функції, взаємодія між ними забезпечує формування у всіх суб'єктів середовища інформаційної культури.

5. Структура ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ охоплює її підрозділи, психодидактичні фактори (цілі і стратегії навчання, характер і спрямованість навчально-пізнавальної діяльності, стилі спілкування, особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу), соціальні фактори (соціальні очікування від процесу інформатизації, нормативні документи, створення автоматизованих інформаційних бібліотечних систем), просторово-предметне оточення (друковані видання, інтернет-ресурси, електронний каталог, електронна бібліотека, репозитарій, сайт бібліотеки), суб'єктне оточення (студенти, викладачі, керівники підрозділів, наукові і бібліотечні працівники). Структура ІОС наукової бібліотеки містить взаємопов'язані види інформаційної діяльності: каталогізація, наукова обробка документів, книговидача, реферування, анотування, створення

рекомендаційних списків, бібліографічних покажчиків, електронної бібліотеки, просвітницька діяльність.

6. Визначення стану розвитку ІОС і готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами дало змогу з'ясувати основні проблеми розвитку ІОС наукової бібліотеки: 1) нерозробленість критеріїв оцінки якості інформаційної культури; 2) слабе інформаційне забезпечення з позицій конкурентних переваг ВНЗ, можливостей інформаційної культури у формуванні іміджу ВНЗ тощо.

За результатами констатувального зрізу було встановлено, що у студентів молодших курсів різних ВНЗ домінує середній рівень сформованості умінь здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами (52%). Високий рівень сформованості цього феномена було виявлено лише у 9% студентів. Студентів з низьким рівнем сформованості відповідних умінь виявилось 39%.

Результати констатувального зрізу свідчать, що уміння здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами у процесі традиційного навчання більшою мірою формується стихійно і не відповідає вимогам до процесу професійної підготовки майбутнього педагога.

7. Педагогічна модель удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів засобами ІОС наукової бібліотеки відображає взаємозв'язки між її основними складовими: цілями і завданнями підготовки (підготовка до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС наукової бібліотеки, формування інформаційної культури у суб'єктів освітнього процесу, стимулювання і розвиток їхньої інтелектуальної активності); факторами (семіотизація цифрових технологій, візуалізація мови та культури, збільшення обсягу інформації і темпів зміни її змісту, свобода вибору видів навчально-пізнавальної діяльності, педагогічна підтримка

навчально-пізнавальної діяльності); компонентами (просторово-предметний, психодидактичний, соціальний, рефлексивно-поведінковий); загальними (науковості, неперервності, систематичності, індивідуалізації та диференціації) та специфічними (інтерактивності, педагогічної доцільності застосування потенціалу ІОС, активності і самостійності, рефлексивності, неперервності) принципами; технологіями навчання (інформаційна, інтеграційна, комп'ютерна); організаційно-педагогічними умовами; етапами підготовки (пропедевтичний, базовий, рефлексивно-корегувальний); критеріями і показниками для визначення рівнів готовності майбутніх педагогів здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в ІОС наукової бібліотеки; результатом (сформованість готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки).

8. Метою і результатом удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів є формування їх готовності здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

На основі аналізу наукової літератури та емпіричного досвіду підготовки педагогів визначено структурні компоненти готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки: інтелектуальний, ціннісний, пізнавально-операційний.

Для оцінки рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами конкретизовано відповідні критерії: когнітивний (цілісність знань про ІОС, його структуру і функції); мотиваційно-ціннісний (ставлення до навчально-пізнавальної діяльності в умовах ІОС); процесуальний (уміння і навички використовувати інформаційні технології у навчальній і професійній діяльності, знаходити і систематизовувати інформацію з позицій навчальних цілей).

На основі визначених критеріїв і показників як ознак сформованості компонентів готовності діагностовано рівні (низький, середній, високий) її сформованості.

9. Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів: забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами, організація аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу «Інформаційна культура студента», педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

10. В експериментальній методиці реалізації організаційно-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ передбачено використати організаційні методи (інформаційно-рецептивний, проблемний, евристичний, розв'язування завдань професійного змісту, самостійна робота, дискусії, стимулювання самостійної розумової діяльності, самоконтроль) і форми навчання (лекційні і практичні заняття, індивідуально-консультаційна робота, обговорення наукових проблем, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань).

11. Експериментальна робота здійснювалася поетапно. На пропедевтичному етапі (I курс) було визначено якісні показники діяльності бібліотеки з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога, стан розвитку ІОС наукової бібліотеки, рівні готовності майбутніх педагогів до роботи в ІОС. На базовому етапі (II курс) студенти вивчали спецкурс за вибором «Інформаційна культура студента», у якому передбачено аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу, обґрунтування комплексу загальнотеоретичних, інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. На рефлексивно-корегувальному етапі (III-IV курси) здійснювалося управління навчально-пізнавальною

діяльністю студентів через контроль і самоконтроль результатів експериментального навчання, їх корекцію, визначення перспектив подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

12. Важливим показником ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів є комплексна оцінка інтелектуального (рівень теоретичної підготовленості до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки), ціннісного (ставлення студентів до досліджуваного феномена і рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій), пізнавально-операційного (рівень сформованості загальнотеоретичних й інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових і аналітико-синтетичних умінь) компонентів готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.

Результати дослідної роботи свідчать, що в експериментальних групах відбулися суттєві зміни в показниках до і після експерименту. Так, в 1,8 рази збільшилась кількість студентів з високим рівнем готовності до досліджуваного виду діяльності. Водночас в 2,6 рази зменшилась кількість майбутніх учителів з низьким рівнем готовності (було 32,5%, стало 12,5%). На 12,5% збільшилась кількість студентів із середнім рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

У контрольних групах означені показники зазнали незначних змін, оскільки кількість студентів з високим рівнем не змінилася (8,0%), лише на 2,7% збільшилась кількість студентів із середнім рівнем готовності, відповідно на 2,7% зменшилася кількість студентів з низьким рівнем.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці стандартів інформаційного забезпечення навчального процесу ВНЗ різних рівнів акредитації, шляхів їх реалізації.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для визначення рівня готовності майбутніх педагогів здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність в умовах ІОС наукової бібліотеки

1. Які фактори найбільш вагомо впливають на успішність навчальної діяльності?
 - особистісні якості (цілеспрямованість, працелюбність, допитливість)
 - педагогічна майстерність викладача
 - матеріально-технічне забезпечення навчального процесу
 - сформованість умінь працювати з комп'ютером, електронними ресурсами
 - чітка самоорганізація навчальної діяльності
 - забезпеченість науковою і навчально-методичною літературою
 - соціальні мотиви
 - матеріальне забезпечення (стипендія)
2. За яких умов у Вас виникає потреба використовувати комп'ютер у навчанні?
3. У чому виявляється відсутність у студента умінь застосовувати інформаційні і комп'ютерні технології у навчанні?
4. Чи вмієте Ви працювати з програмним забезпеченням загального чи спеціального призначення?
5. Скільки часу на тиждень (приблизно) Ви затрачаєте на пошук необхідної навчальної чи наукової літератури?
6. Як часто Ви знайомитеся з новинками літератури?
7. Чи вмієте Ви організувати свою самостійну роботу з навчально-методичною літературою?
8. Чи спонукають викладачі до самостійної роботи з першоджерелами?
9. Які труднощі виникають у Вас під час роботи з науковою і навчально-методичною літературою?

10. Оцініть власний рівень її сформованості інформаційної культури за її основними компонентами (оптимальні способи роботи із даними, інформацією для вирішення теоретичних і практичних завдань) оцінили таким чином
11. Назвіть основні проблеми формування інформаційної культури.
12. Чи задовольняє бібліотека ваші пізнавальні інтереси?
13. Якими формами бібліотечно-інформаційних послуг бібліотеки Ви найчастіше користуєтесь у своїй роботі?
14. Чи потребуєте Ви допомоги бібліотекаря-консультанта під час користування каталогами?
15. Чи задовольняє Ваші інформаційні потреби фонд бібліотеки?
16. Чи користуєтесь Ви послугами Сайту бібліотеки?
17. Яку інформацію з сайту бібліотеки Ви використовуєте?
18. Що є позитивного, на Вашу думку, в роботі вузівської наукової бібліотеки?
19. Чи потрібно, на Вашу думку, вивчати курс «Інформаційна культура студента»?
20. Яких умінь і навичок роботи з інформаційними ресурсами Ви хотіли би набути?

**Анкета для визначення ставлень студентів
до навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами**

1. За яких умов у Вас виникає потреба використовувати ресурси Інтернету для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності?
2. Ваше ставлення до інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ: позитивне, негативне, нейтральне (підкресліть).
3. Чи є, на Вашу думку, ІОС наукової бібліотеки ефективним засобом і стимулом удосконалення навчальної діяльності студента: так, ні, не знаю (підкресліть)?
4. Чи отримуєте задоволення від процесу аналітико-синтетичного опрацювання джерел інформації: так, ні (підкресліть)?
5. Чи виявляєте Ви дослідницьке ставлення до змісту навчального матеріалу під час самостійної навчально-пізнавальної діяльності?
6. Чи вважаєте Ви наукову бібліотеку складовою інформаційно-освітнього простору ВНЗ?

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Інститут педагогіки і психології
кафедра педагогіки та гендерної рівності**

Програма навчального курсу

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТА

(за вимогами кредитно-модульної системи)

Пояснювальна записка

Курс за вибором «Інформаційна культура студента» спрямований на оволодіння студентами комплексом знань, умінь і навичок ефективного використання інформаційних технологій у процесі навчання, формування педагогічного мислення і компетентності. Знання структури і функцій інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки забезпечує можливість майбутньому фахівцеві стати суб'єктом навчальної діяльності, розширює межі пошуку наукової інформації, стимулює активність, самостійність і відповідальність у процесі засвоєння теоретичного і практичного матеріалу.

У змісті курсу відображено особливості формування інформаційної культури студента, інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ, ураховано сучасні підходи до організації роботи з електронними ресурсами, навчальною, науковою і довідковою літературою. У програмі курсу відображено важливі питання функцій довідково-бібліографічного апарату бібліотеки.

Вивчення програми із запропонованого курсу здійснюється під час лекцій, семінарських, лабораторно-практичних занять, а також у процесі самостійної та індивідуальної роботи у позааудиторний час (виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань).

Відповідно до цілей і завдань курсу у програмі оптимально поєднані теоретична підготовка і практичне навчання. Прикладний характер і практична спрямованість курсу забезпечують можливість більш раціонально організувати самостійну роботу студентів, скоротити часові витрати на пошук і аналітико-синтетичну переробку навчальної і наукової інформації, підвищити якість знань через оволодіння продуктивними видами інтелектуальної праці.

Загальний обсяг курсу «Основи інформаційної культури студентів» 54 години.

Мета: сформувати інформаційну культуру, готовність здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність з інформаційними ресурсами в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Завдання:

- забезпечити ціннісно-орієнтаційну значущість знань, умінь і навичок самостійної роботи з інформаційними ресурсами;
- оволодіти раціональними прийомами і способами самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань навчального процесу, формалізованими методами аналітико-синтетичної переробки (згортання) інформації;
- вивчити і уміти застосовувати на практиці технології підготовки й оформлення результатів інформаційного пошуку.

**СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
«ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТА»**

Курс: підготовка бакалаврів	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
<p>Кількість ECTS кредитів: 1,5</p> <p>Модулів: 2</p> <p>Змістових модулів: 1</p> <p>Загальна кількість годин: 54</p> <p>Тижневих годин: 4</p>	<p>Шифр та назва напрямів 0101 “Педагогічна освіта”</p> <p>Шифр та назва спеціальностей 6.010102 – Початкова освіта 6.010103 – Технологічна освіта 6.010104 – Професійна освіта 6.010106 – Соціальна педагогіка</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр</p>	<p>Курс за вибором</p> <p>Рік навчання: 2</p> <p>Семестр: 3</p> <p>Лекції: 10 год. Практичні (лабораторні): 14 год. Самостійна робота: 15 год. Індивідуальна робота: 15 год.</p> <p>Вид контролю: залік</p>

Структура залікового кредиту курсу

№ п/п	Назва теми	Кількість годин			
		лекції	Прак-тичні	Само-стійна робота	Індиві-дуальна робота
1.	Інформаційна культура, її зміст та структура. Сутність, зміст та особливості інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ	2		2	2
2.	Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури	2	2	2	2
3.	Довідково-бібліографічний апарат наукової бібліотеки ВНЗ, його основні функції	2	2	3	3
4.	Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки ВНЗ та методи автоматизованого пошуку інформації	2	2	3	3
5.	Ресурси Інтернет та їхні інформаційно-освітні можливості для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів		4	2	2
6.	Аналітико-синтетичне опрацювання джерел інформації. Оформлення результатів інформаційного пошуку	2	4	3	3
	Загалом:	10	14	15	15

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів з курсу
«Інформаційна культура студента» (у балах)

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1							Підсумковий модуль (залік)	Загальна оцінка
T ₁	T ₂	T ₃	T ₄	T ₅	T ₆	T ₇	30	100
10	10	10	10	10	10	10		

Шкала оцінювання:

90-100 балів – відмінно (A)

75-89 балів – добре (BC)

60-74 бали – задовільно (DE)

35-59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

0-34 бали – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).

Тема 1. Інформаційна культура, її зміст та структура. Сутність, зміст та особливості інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ

Предмет, цілі і завдання курсу. Місце курсу в системі педагогічної освіти, його взаємозв'язок з загальнонауковими дисциплінами і курсами, що формують професійну компетентність випускника педагогічного ВНЗ. Обсяг та структура курсу. Роль самостійної роботи при вивченні «Основ інформаційної культури».

Інформатизація суспільства, інформаційне суспільство. Інформаційні системи. Інформаційні технології. Інформаційне середовище. «Інформаційна криза (вибух)».

Інформація, види інформації. Класифікація інформації. Джерела інформації. Інформаційні ресурси, їх види і призначення.

Інформаційна культура. Зміст інформаційної культури студента.

Інформаційна діяльність. Система науково-технічної інформації в Україні: принципи організації, обробки та використання світових та національних інформаційних ресурсів. Мережа освітянських бібліотек України.

Бібліотека як складова інформаційно-освітнього простору. Інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ, його сутність, зміст та особливості. Основні функції наукової бібліотеки ВНЗ.

Тема 2. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури

Бібліотечно-бібліографічна грамотність. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури.

Документ, його види (опубліковані, неопубліковані, неопубліковані). Документний потік, закономірності його розвитку. Документний фонд.

Види видань: за цільовим призначенням (офіційне, наукове, науково-популярне, навчальне видання, довідкове видання, літературно-художнє тощо); за аналітико-синтетичним опрацюванням інформації (інформаційне, бібліографічне, реферативне, оглядове, дайджест); за інформаційними знаками (текстове, нотне, картографічне, образотворче); за матеріальною конструкцією (книжкове, журнальне, аркушеве, газетне, буклет, карткове, плакат, поштова картка, комплектне, книжка-іграшка); за обсягом (книга, брошура, листівка); за складом основного тексту (моновидання, збірник); за періодичністю (неперіодичне, серіальне, періодичне, продовжуване); за структурою (серія, однотомне, багатотомне, зібрання творів, вибрані твори).

Неперіодичні видання за інформаційними ознаками: монографія, автореферат дисертації, препринт, тези доповідей наукової конференції, матеріали конференції, збірник наукових праць, статут, інструкція, стандарт, прейскурант, паспорт, посібник, наочний посібник, практичний посібник,

навчальний посібник, практичний poradник, хрестоматія, методичні рекомендації, курс лекцій, навчальна програма, практикум, словник, енциклопедія, енциклопедичний словник, мовний словник, тлумачний словник, термінологічний словник, розмовник, довідник, путівник, проспект, каталог, альбом, атлас, афіша, інформаційний листок, документально-художнє видання, науково-художнє видання, альманах, антологія.

За видами періодичних і продовжуваних видань: газета, журнал (часопис), бюлетень, реферативний журнал, календар, експрес-інформація тощо.

За статусом: оригінал, електронне видання, копія.

Електронні видання, їх класифікація.

Книга. Апарат книги. Внутрішні елементи книги. Елементи зовнішнього оформлення книги.

Бібліографія. Бібліографічний опис видань. Знаки. Функції бібліографічного опису. Зони бібліографічного опису. Пунктуація. Джерела інформації. Мова та скорочення. Вимоги до бібліографічного опису. Види бібліографічного опису. Схеми бібліографічного опису.

Каталожна картка. Оформлення читацької вимоги на документ.

Індексування. Системи бібліотечної класифікації: універсальна десяткова класифікація (УДК), бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК).

Тема 3. Довідково-бібліографічний апарат наукової бібліотеки ВНЗ, його основні функції

Традиційні (карткові) та електронні інформаційно-пошукові системи (ІПС). Структура ІПС: організаційно-функціональна, технічна, логічна та програмна складові.

Класифікація ІПС: за сферою діяльності (державні, територіальні, галузеві), за рівнем автоматизації процесів (інформаційно-пошукові, інформаційно-довідкові, інформаційно-керівні), за ступенем обробки інформації (централізовані, колективного користувача – мережа), за ступенем інтеграції (багаторівневі), за типом (фактографічні, документальні).

ІПС мережі Інтернет. Класифікаційні та словникові ІПС.

Довідково-інформаційний фонд бібліотеки. Роль довідково-пошукового апарату (ДПА) бібліотеки в організації довідково-інформаційного обслуговування.

Система традиційних каталогів і картотек. Призначення, структура, принцип організації. Абетковий (алфавітний) каталог, алфавітно-предметний покажчик (АПП) до систематичного каталогу, систематичний каталог, систематична картотека статей, каталог періодичних видань, алфавітний та систематичний каталоги рідкісних видань, каталог рідкісних періодичних видань, каталог назв художніх творів, систематична картотека статей, картотека краєзнавчої літератури, тематичні картотеки, спеціальні картотеки.

Методика пошуку навчальної та наукової інформації в традиційних (карткових) каталогах та картотеках. Інформаційний пошук, його види (документальний, фактографічний, адресний, семантичний).

Тема 4. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки ВНЗ та методи автоматизованого пошуку інформації

Новітні інформаційні технології в роботі бібліотеки. Автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (АБІС).

Програмні системи, що використовуються в бібліотеках України: ІРБІС, УФД/Бібліотека. Модулі АБІС.

Електронний каталог (ЕК). Його структура і функції.

Методика пошуку інформації за різними параметрами (прізвище автора, назва документа).

Методика тематичного пошуку інформації (за контекстом, в тематичному каталозі, за декількома елементами одночасно).

Тема 5. Ресурси Інтернет та їх інформаційно-освітні можливості для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів

Інтернет. Структура та послуги в мережі Інтернет. Інтернет-портали. Навігація.

Об'єкти інформаційного пошуку в мережі Інтернет. Етапи пошуку. Методика поетапного уточнення пошуку. Наукова інформація в мережі Інтернет.

Електронна бібліотека. Цифрові (мультимедійні) твори. Електронні книги і журнали.

Тема 6. Аналітико-синтетичне опрацювання джерел інформації. Оформлення результатів інформаційного пошуку

Методика підготовки і проведення роботи з навчальною, науковою та довідковою літературою в процесі дослідження. Основні етапи роботи.

Шляхи накопичення наукової інформації з теми дослідження. Етапи вивчення інформаційних джерел.

Раціональні прийоми інтелектуальної роботи з документами у навчальній та науково-дослідницькій роботі (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення). Формалізовані методи згортання інформації. Макроаналітичне і мікроаналітичне згортання інформації.

Види аналітико-синтетичного опрацювання документів: складання бібліографічних описів документів, індексування, анотування, реферування. Науковий переклад.

Анотації. Класифікація анотацій: за функціональністю (довідкова та рекомендаційна); за способом характеристики первинних документів (загальні та аналітичні); за глибиною розгортання інформації (розширені та

реферативні); за формою (традиційні і телеграфні); за кількістю документів, що анотуються (монографічні і зведені); за рівнем використання засобів автоматизації (інтелектуальні і формалізовані). Структура анотацій. Етапи анотування. Методика анотування документів.

Реферування документів. Реферати, їх функції. Вимоги до написання рефератів.

Класифікація рефератів: за глибиною розкриття змісту (інформативні та індикативні); за кількістю охоплених джерел (монографічні і зведені); за призначенням (загальні та цільові); за методами викладу матеріалу (реферати-екстракти і перефразовані); за формою (текстові і бланкові); за обсягом (короткий і розширений), за укладачем (авторський і референтський); за використанням засобів автоматизації (ручний і автоматизований).

Етапи процесу реферування. План-макет аналізу документа для реферування.

Основні методи реферативного викладу тексту (цитування (екстрагування), перефразування, інтерпретація).

Правила цитування, посилання на інформаційне джерело.

Оформлення результатів інформаційного пошуку. Список використаних джерел.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури (2 год.)

1. Документ, документний фонд.
2. Видання, їх класифікація. Електронні видання.
3. Апарат книги та його елементи.
4. Бібліографія. Бібліографічний опис видань. Каталожна картка.
5. Індекссування. Системи бібліотечної класифікації: універсальна десяткова класифікація (УДК), бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК).

Тема 2. Довідково-бібліографічний апарат наукової бібліотеки ВНЗ, його основні функції (2 год.)

1. Довідково-пошуковий апарат бібліотеки (ДПА). Система традиційних (карткових) каталогів і картотек.
2. Методика пошуку навчальної та наукової інформації в традиційних (карткових) каталогах та картотеках.
 - 2.1. Інформаційний пошук. Основні типи інформаційно-пошукових завдань.
 - 2.2. Пошук інформації в алфавітному каталозі.
 - 2.3. Пошук й визначення індексу теми за допомогою алфавітно-предметного покажчика до систематичного каталогу.
 - 2.4. Пошук інформації в систематичному каталозі.

2.5. Пошук інформації в систематичній картотеці статей (СКС).

Тема 3. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки ВНЗ та методи автоматизованого пошуку інформації (2 год.)

1. Новітні інформаційні технології в роботі бібліотеки. Автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (АБІС).
2. Електронний каталог (ЕК).
3. Методика пошуку інформації в ЕК за різними параметрами (прізвище автора, назва документа тощо).
4. Методика тематичного пошуку інформації (за контекстом, в тематичному каталозі, за декількома елементами одночасно).

Тема 4. Ресурси Інтернет та їх інформаційно-освітні можливості для організації самостійної пізнавальної діяльності студентів (4 год.)

1. Інтернет. Структура та послуги в мережі Інтернет. Інтернет-портали
2. Пошук в ресурсах Інтернет
3. Електронна бібліотека. Електронні книги і журнали

Тема 5. Аналітико-синтетичне опрацювання джерел інформації. Оформлення результатів інформаційного пошуку (4 год.)

1. Раціональні прийоми інтелектуальної роботи з документами у навчальній та науково-дослідницькій роботі студентів (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення). Аналітико-синтетичне опрацювання документів.
2. Анотації, їх види. Методика анотування документів.
3. Реферування документів.
4. Загальні вимоги і правила складання бібліографічних описів.
5. Оформлення списків літератури до наукових робіт.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Інформаційна культура, її зміст та структура. Сутність, зміст та особливості інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ

Контрольні запитання

1. Що таке «інформатизація»?
2. Дайте визначення поняття «інформаційна технологія».
3. Назвіть та охарактеризуйте еволюційні етапи розвитку інформаційних технологій.
4. Назвіть та охарактеризуйте основні ознаки інформаційного суспільства.
5. Що таке інформація та інформаційне середовище?
6. Назвіть і охарактеризуйте основні види інформації.
7. За якими ознаками класифікують інформацію?

8. Що таке первинні і вторинні джерела інформації? Охарактеризуйте їх.
9. Що таке інформаційні ресурси?
10. Розкрийте зміст поняття «інформаційна культура».
11. Назвіть та охарактеризуйте основні складові інформаційної культури.
12. Що таке наукова інформація і науково-інформаційна діяльність?
13. Охарактеризуйте структуру мережі освітянських бібліотек.
14. Що таке галузева періодика?
15. Назвіть основні наукові журнали освітньої галузі.
16. Назвіть і охарактеризуйте основні функції бібліотеки ВНЗ.

Завдання

1. Порівняйте зміст періодичних видань «Вища школа», «Директор школи, ліцею, гімназії», «Рідна школа». Визначте їх тематичну спрямованість.
2. Запропонуйте варіант бібліотеки майбутнього.
3. У запропонованому списку диференціюйте первинні і вторинні джерела інформації.

Тема 2. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури

Контрольні запитання

1. Що є джерелами інформації?
2. Які ви знаєте основні ознаки документа?
3. Назвіть ознаки класифікації видань.
4. На які групи класифікують видання за цільовим призначенням?
5. Назвіть види видань за аналітико-синтетичним переробленням інформації.
6. На які групи поділяють видання за матеріальною конструкцією?
7. Назвіть види періодичних і продовжуваних видань.
8. До якої групи видань належать монографія, автореферат дисертації, збірник наукових праць, посібник? Які ще видання належать до цієї групи?
9. У чому відмінність мовних словників від тлумачних і від термінологічних?
10. Назвіть і охарактеризуйте види електронних видань.
11. Назвіть основні реквізити видань.
12. Назвіть внутрішні (структурні) елементи книги.
13. Охарактеризуйте елементи зовнішнього оформлення книги.
14. Назвіть елементи апарату книги.
15. Які відомості розміщено на титульному аркуші книги?
16. Які елементи апарату видання допомагають краще засвоювати текст?

17. Які елементи апарату видання допомагають краще орієнтуватися в книжці?
18. Що допоможе визначити зміст книги, у якій відсутня анотація, передмова і післямова?
19. Яка інформація відображена у каталожній картці?
20. Назвіть основні зони бібліографічного опису.
21. Назвіть елементи опису зони вихідних даних.
22. Назвіть елементи опису зони назви і відомостей про відповідальність.
23. Назвіть функції пунктуації в бібліографічному описі.
24. Які умовні розділові знаки використовують у бібліографічному описі?
25. Що застосовують для розрізнення приписної і граматичної пунктуації?
26. Який знак розділяє кожен ділянку (зону) бібліографічного опису?
27. Коли необхідно застосовувати квадратні дужки при описі документу?
28. Назвіть види бібліографічних описів за структурою.
29. У чому відмінність монографічного (однорівневого) опису від аналітичного?
30. На які документи складають аналітичний бібліографічний опис?
31. Як складають бібліографічні описи відомчих видань?
32. Які ви знаєте види індексування документів?
33. Назвіть найвідоміші документні систематичні класифікації.
34. Що є методологічною основою ББК?
35. Назвіть основні поділки таблиць ББК.
36. Яку позначку в ББК мають підручники і навчальні посібники для ВНЗ?

Завдання

1. Підберіть 5 джерел офіційних видань, науково-популярних, навчальних, довідкових, літературно-художніх видань.
2. Підберіть 5 прикладів видань, класифікованих за аналітико-синтетичним переробленням інформації.
3. Обґрунтуйте найбільш правильне, на Вашу думку, визначення поняття «книга».
4. Розробіть титульну сторінку власного підручника з фаху.
5. Складіть схему однорівневого бібліографічного опису.
6. Складіть схему аналітичного бібліографічного опису.
7. Сформулюйте правила запису цифр і числівників у бібліографічному описі.
8. Підготуйте зразки однорівневого бібліографічного опису таких документів: книги (одного, двох, трьох авторів, колективу авторів), картографічного видання, законодавчих документів,

авторефератів дисертацій, дисертацій, багатотомного видання, збірника.

9. Підготуйте зразки аналітичного бібліографічного опису із збірника (один, два, три автори), розділу книги, глави підручника, статті з журналу (один автор, чотири автори і більше), статті з газети, рецензії.
10. Підготуйте зразки описів електронних ресурсів (CD-ROM, Інтернет-ресурси).
11. Заповніть таблицю:

Структура книжки		
Елементи зовнішнього оформлення	Елементи внутрішнього оформлення	Апарат книжки

12. Випишіть з таблиць ББК основні підвідділи розділу «74.20.2 Дидактика (теорія та методика освіти і навчання). Сутність, мета й завдання навчання».

Тема 3. Довідково-бібліографічний апарат наукової бібліотеки ВНЗ, його основні функції

Контрольні запитання

1. Що входить до інформаційно-пошукової системи?
2. Назвіть ознаки класифікації ІПС.
3. Охарактеризуйте види ІПС за сферою діяльності.
4. Класифікуйте ІПС за типом.
5. Які ви знаєте традиційні інформаційно-пошукові системи?
6. Які інформаційно-пошукові системи мережі Інтернет ви знаєте?
7. У чому відмінність словникових і класифікаційних ІПС мережі Інтернет?
8. Для чого використовують довідково-пошуковий апарат бібліотеки?
9. Назвіть складові довідково-пошукового (інформаційно-пошукового) апарату бібліотеки.
10. У чому відмінність каталогів і картотек?
11. Які функції виконує алфавітний каталог?
12. У чому полягає відмінність розміщення карток в алфавітному і систематичному каталозі?
13. Для чого необхідний алфавітно-предметний покажчик?
14. Які дані необхідно виписати з каталожної картки аналітичного опису статті, щоби отримати документ?
15. Назвіть основні етапи інформаційного пошуку.
16. Охарактеризуйте типи інформаційно-пошукових завдань.

Завдання

1. Які уміння, на вашу думку, необхідні для задоволення інформаційної потреби? Розробіть схему (модель) безпосередніх та опосередкованих умінь здійснення пошуку необхідної інформації.
2. Складіть алгоритм пошуку в алфавітному каталозі.
3. Сформулюйте основні правила розміщення карток в алфавітному каталозі.
4. Складіть алгоритм пошуку в систематичній картотеці статей.

Тема 4. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки ВНЗ та методи автоматизованого пошуку інформації

Контрольні запитання

1. Які автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи використовуються в бібліотеках України?
2. Які функції виконує АБІС УФД/Бібліотека?
3. Які дії має методика тематичного пошуку інформації?
4. Які дії передбачено в методиці комбінованого пошуку інформації?

Завдання

1. Складіть список праць видатного українського педагога В. Сухомлинського.
2. Складіть список праць відомого педагога Ш. Амонашвілі.
3. Підберіть літературу до теми «Ігрові методи навчання на уроках математики» (10 джерел).
4. Які підручники і навчальні посібники є в бібліотеці з предмета «Дитяча література».
5. Підберіть літературу про відомого психолога З. Фрейда (статті з журналів).
6. Підберіть літературу до теми «Адаптація дитини до школи» (10-15 джерел).

Тема 5. Ресурси Інтернет та їх інформаційно-освітні можливості для організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів

Контрольні запитання

1. Які послуги можна отримати в мережі Інтернет?
2. Сформулюйте правила стратегії пошуку інформації в мережі Інтернет.
3. Охарактеризуйте технологію здійснення пошуку в мережі Інтернет.
4. Назвіть причини невдалого пошуку в мережі Інтернет.

5. Охарактеризуйте зміст понять «електронна бібліотека» і «електронна книга».
6. Які переваги і недоліки мають електронні книги?

Завдання

1. Складіть перелік освітніх інтернет-порталів України.
2. Складіть список електронних газет і журналів (українські та російські), які є в мережі Інтернет (до 20 джерел).
3. Складіть алгоритм пошуку в мережі Інтернет бібліографічної інформації для уточнення інформації про видання (опис неправильний):

Бродмен К. Постановка діагнозу за допомогою обчислювальної машини : пер. з англ. / К. Бродмен. – М. : 1963, – 361 с. – (Електроніка і кібернетика в біології і медицині).
4. Знайдіть в мережі Інтернет цифрові версії статей до теми «Особливості роботи над словом на уроках рідної мови в початковій школі».

Тема 6. Аналітико-синтетичне опрацювання джерел інформації. Оформлення результатів інформаційного пошуку

Контрольні запитання

1. Назвіть основні етапи підготовки і проведення наукового дослідження.
2. Назвіть шляхи накопичення наукової інформації.
3. Назвіть і охарактеризуйте етапи вивчення інформаційних джерел.
4. Назвіть критерії якості інформації.
5. Чому існує потреба у згортанні інформації про документи?
6. У чому суть процесу згортання документної інформації? Які види згортання вам відомі?
7. Охарактеризуйте основні види наукового опрацювання документів.
8. У чому суть аналізу і синтезу під час наукового опрацювання документів?
9. Які види оглядів вам відомі? У чому їх відмінність?
10. Визначте зміст поняття «анотація».
11. Які функції виконує анотація?
12. Які види анотацій вам відомі?
13. Охарактеризуйте етапи процесу анотування.
14. Які вимоги ставляться до тексту анотацій?
15. Які засоби використовують під час складання рекомендаційних анотацій? Дайте їм характеристику.
16. Назвіть і охарактеризуйте методи згортання інформації, які використовуються під час анотування.
17. Що таке реферат і які функції він виконує?

18. Охарактеризуйте основні види рефератів?
19. Які установи здійснюють реферування в Україні?
20. Яка структура реферату?
21. На які етапи поділяється процес написання реферату?
22. Які методи подання інформації застосовують у процесі написання реферату?
23. Чим анотація відрізняється від реферату?
24. Охарактеризуйте основні прийоми, що застосовуються під час подання інформації методом перефразування.
25. Що таке науковий переклад? Чому його не включено до переліку спеціальних процесів аналітико-синтетичного опрацювання документів?
26. Яких правил необхідно дотримуватися під час складання списку використаних джерел?

Завдання

1. Проаналізуйте представлені анотації та встановіть їх види.
2. Складіть довідкову і рекомендаційну анотації на книгу (за вибором).
3. Складіть план-макет аналізу документа для реферування.
4. Складіть інформативний та індикативний реферати на статтю (за вибором). Встановіть їх вид за методом викладу матеріалу (реферат-екстракт, перефразований реферат).
5. Сформулюйте основні правила цитування.
6. Складіть список літератури з 20-25 джерел за темою (на вибір).

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО ТЕСТУВАННЯ

1. Розкрийте зміст поняття «інформаційна культура», охарактеризуйте її основні складові.
2. Що таке інформація? Охарактеризуйте основні види інформації.
3. Що таке первинні і вторинні джерела інформації? Охарактеризуйте їх.
4. Видання та їх класифікація.
5. Книга, апарат книги.
6. Бібліографічний опис, його основні зони.
7. Назвіть функції пунктуації в бібліографічному описі. Основні правила використання розділових знаків в бібліографічному описі.
8. Види бібліографічних описів за структурою, їх особливості.
9. Найвідоміші документні систематичні класифікації, їх характеристика.
10. Інформаційно-пошукові системи, їх класифікація.
11. Довідково-пошуковий апарат бібліотеки, його складові.
12. Структура і функції алфавітного каталогу.

13. Основні правила розміщення карток в алфавітному каталозі.
14. Структура і функції систематичного каталогу.
15. Основні етапи інформаційного пошуку.
16. Безпосередні та опосередковані уміння здійснення пошуку необхідної інформації.
17. Алгоритм пошуку в систематичній картотеці статей.
18. Автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи бібліотек України. Характеристика АБІС УФД/Бібліотека.
19. Методика тематичного пошуку інформації в електронному каталозі.
20. Методика комбінованого пошуку інформації в електронному каталозі.
21. Правила стратегії пошуку інформації в мережі Інтернет.
22. Електронні книги, їх переваги і недоліки.
23. Охарактеризуйте етапи вивчення інформаційних джерел.
24. Згортання документної інформації, її види.
25. Охарактеризуйте основні види наукового опрацювання документів.
26. Анотація, її функції і види.
27. Охарактеризуйте методи згортання інформації, які використовуються під час анотування.
28. Реферат, його функції і види.
29. Етапи процесу написання реферату.
30. Основні методи реферативного викладу тексту.
31. Складіть план-макет аналізу документа для реферування.
32. Правила складання списку використаних джерел.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Електронний ресурс] : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. К. : Держспоживстандарт України, 2009. – Вид. офіційне. – Режим доступу: http://www.library.dgtu.donetsk.ua/vam_avtory/DG7_80-2007.pdf
2. Карачинська Е. Т. Бібліотечні каталоги : навчальний посібник / Е. Т. Карачинська, В. К. Удалова. – Харків : Основа, 1992. – 160 с.
3. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – К. : Вікар, 2003. – 328 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
4. Лутовинова В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практ. посіб. / В. І. Лутовинова ; наук. ред. Г. М. Швецова-Водка ; ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2007. – 72 с. – (На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек ; вип. 4).

5. Свістельник І. Інформаційна культура студента : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / Ірина Свістельник. – К. : Кондор, 2012. – 182 с. – на обкл. авт. І. Свістельник.

6. Чайка І. А. Інформаційна культура студента : навч. посібник для студ. ВНЗ педагогічного профілю / І. А. Чайка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Законодавство України про інформацію : зб. законів : за станом на 25 січня 2003 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 2003. – 380 с. – (Бібліотека офіційних видань).

2. Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформації / авт. кол. Г. М. Швецова-Водка, Л. О. Черепуха, М. П. Лико [та ін.]. – К. : Книжкова палата, 1998. – 116 с.

3. Куделько Е. В. Довідник з бібліотекознавства і бібліографії / Е. В. Куделько, С. Й. Мінц ; за ред. М. П. Бронштейн. – Х. : Книжкова палата УРСР, 1969. – 250 с.

4. Пішеніна Т. І. Інформаційне забезпечення управління та реферування : навч. посіб. для дистанційного навчання / Т. І. Пішеніна, О. Ф. Шаповал ; за наук. ред. О. Б. Бутник-Сіверського. – К. : Ун-т «Україна», 2006. – 278 с. – (Мережа дистанційного навчання).

5. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для вищих пед. закладів освіти / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К. : РНЦ «ДІНІТ», 2000. – 260 с.

6. Хмельницький О. О. Інформаційна культура : підготовка кадрів до інформаційної роботи : навчальний посібник / О. О. Хмельницький. – К. : КНТ, 2007. – 200 с.

7. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Г. С. Цехмістрова. – К. : Слово, 2004. – 240 с.

8. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навчальний посібник / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).

9. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : словник-довідник термінів і понять : навчальний посібник / Г. М. Швецова-Водка. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 319 с.

10. Швецова-Водка Г. Н. Общая теория документа и книги : учебное пособие / Г. Н. Швецова-Водка. – М. : Рыбари ; К. : Знання, 2009. – 487 с.

11. Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки : [монографія] / Т. О. Ярошенко ; [авт. передм. В. С. Брюховецький]. – К. : Знання, 2010. – 215 с.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации : учеб. пособие / Р. Ф. Абдеев. – М. : Владос, 1994. – 335 с.
2. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. специальностей вузов / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
3. Абросимов А. Г. Информационно-образовательная среда вуза [Электронный ресурс] / А. Г. Абросимов. – Режим доступа: <http://ido.rudn.ru/vestnik/2004/3.pdf>.
4. Абросимов А. Г. Информационно-образовательная среда учебного процесса в вузе / А. Г. Абросимов. – М. : Образование и Информатика, 2004. – 256 с.
5. Абросимов А. Г. Теоретические и практические основы создания информационно-образовательной среды вуза / А. Г. Абросимов ; М-во образования Рос. Федерации, Самар. гос. экон. акад. – Самара : Государственная экономическая академия, 2003. – 203 с.
6. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
7. Авдеева Н. Н. Взаимодействие факторов макро- и микросреды в психическом развитии ребенка / Н. Н. Авдеева, Г. Б. Степанова // Учителю об экологии детства / под ред. В. И. Панова, В. П. Лебедевой. – М., 1995. – С. 177–188.
8. Айзенберг А. Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы / А. Я. Айзенберг. – М. : Высшая школа, 1986. – 156 с.
9. Александров Е. П. Информационная культура личности: содержание и структура [Электронный ресурс] / Е. П. Александров, А. Н. Помянтовский. – Режим доступа: <http://ealeksandrov.ucoz.ru/publ/>

intencionalnaja_pelagogika/nauchnye_stati/aleksandrov_e_p_pomjantovskij_a_n_i
nformacionnaja_kultura_lichnosti/3-1-0-20.

10. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підручник для студ., аспір. та молодих викладачів навч. закладів / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с. – (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).

11. Алешин Л. И. Взаимосвязь культуры и информации: некоторые аспекты и проблемы / Л. И. Алешин // Информационное общество: культурологические проблемы : материалы междунар. науч. конф., Краснодар–Новороссийск, 17–19 сентября 1997 г. : тез. докл. – Краснодар, 1997. – С. 25–27.

12. Алешин Л. И. Культура информации как элемент управления и изучения в ВУЗах [Электронный ресурс] / Л. И. Алешин. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/content/journal/2001/200104/aleshin/aleshin.ru.htm>.

13. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М. : Изд. Дом Ш. Амонашвили, 1995. – 496 с.

14. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избр. психолог. труды / Б. Г. Ананьев ; под. ред. А. А. Бодалева. – М. : ИПП ; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 384 с. – (Психологи Отечества : в 70 т.)

15. Андреев А. А. Некоторые проблемы педагогики в современных информационно-образовательных средах / А. А. Андреев // Инновации в образовании. – 2004. – № 6. – С. 98–113.

16. Андреев А. Л. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация / А. Л. Андреев, В. И. Солдаткин. – М. : МЭСИ, 1999. – 318 с.

17. Андреев А. Л. Теоретико-методический подход к проектированию и реализации сетевого образования / А. Л. Андреев // Интернет-технологии в открытом образовании : материалы семинара. – М. : МЭСИ, 2000. – С. 12–14.

18. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М. : Высш. шк., 1981. – 240 с.

19. Андреева И. М. Информационная культура личности как новая учебная дисциплина и новое направление культурологических исследований / И. М. Андреева, Ю.С. Зубов // Информатизация и проблемы гуманитарного образования : тезисы докл. Междунар. науч. конф., Краснодар–Новороссийск, 14–15 сент. 1995 г. – Краснодар, 1995. – С. 6–8.

20. Апшай Н. І. Стратегічні орієнтири розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в умовах реформування освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Н. І. Апшай. – Харків, 2005. – 20 с.

21. Арефьев О. Н. Квинтэссенция управления развитием информационно-образовательной среды колледжа [Электронный ресурс] / О. Н. Арефьев. – Режим доступа: <http://do.gendocs.ru/docs/index-245897.html>.

22. Атанов Г. А. Обучение и искусственный интеллект, или Основы современной дидактики высшей школы / Г. А. Атанов, И. Н. Пустынникова. – Донецк : Изд-во ДООУ, 2002. – 504 с.

23. Ахметзянова Р. Н. Библиотека как часть современной образовательной среды вуза / Р. Н. Ахметзянова // Научные и технические библиотеки. – 2009. – № 4. – С. 12–19.

24. Ахметов Б. С. Информационная образовательная среда вуза: разработка, внедрение, перспективы [Электронный ресурс] / Б. С. Ахметов, Е. Ы. Бидайбеков // 3-я Всероссийская научно-практическая конференция-выставка. – Омск, 2006. – Режим доступа : <http://www.omsu.ru/conference/stat.php>, свободный. – Загл. с экрана.

25. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса (общедидактический аспект). – М. : Педагогика, 1982. – 189 с.

26. Багрова И. Ю. Есть ли у библиотеки будущее в XXI веке / И. Ю. Багрова // Библиотековедение. – 1999. – № 1. – С. 138–151.

27. Багрова И. Ю. Национальные библиотеки и проблемы развития библиотечного дела за рубежом в конце XX – начале XXI века : обзоры,

рефераты и переводы англоязычной литературы / И. Ю. Багрова. – М. : Пашков дом, 2004. – 498 с.

28. Багрова И. Ю. Электронная библиотека: по материалам англоязычной печати 2000–2004 гг. / И. Ю. Багрова // Библиотекосведение. – 2005. – № 4. – С. 50–57.

29. Базаева А. П. Формирование информационно-профессиональной компетентности будущего учителя средствами информационных технологий библиотеки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Базаева Александра Петровна. – Челябинск, 2005. – 192 с.

30. Барановский Ю. Работа в информационной среде / Ю. Барановский, А. Беляева // Высшее образование в России. – 2002. – № 1. – С. 81–87.

31. Башмаков М. И. Информационная среда обучения / М. И. Башмаков, С. Н. Поздняков, Н. А. Резник. – СПб. : Свет, 1997. – 400 с.

32. Бедерханова В. П. Образовательная среда вуза как фактор личностно-профессионального становления педагога / В. П. Бедерханова // Воспитательная среда вуза как фактор профессионального становления специалиста : материалы межрегиональной научно-практической конференции. – Воронеж, 2001. – С. 37–38.

33. Бездухов В. П. Система подготовки студентов к нравственному воспитанию школьников / В. П. Бездухов. – Куйбышев : Изд-во КГПИ, 1990. – 88 с.

34. Беляев Г. Ю. Педагогическая характеристика образовательной среды в различных образовательных учреждениях / Г. Ю. Беляев. – М. : ИЦКПС, 2000. – 217 с.

35. Берестова Т. Ф. Государственная информационная политика – инструмент обеспечения единства информационного пространства / Т. Ф. Берестова // Научные и технические библиотеки. – 2006. – № 8. – С. 15–28.

36. Берестова Т. Ф. Общедоступная библиотека как часть информационного пространства : теоретико-методологические аспекты : монография / Т. Ф. Берестова ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств, Челябинская гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск : Челябинская гос. акад. культуры и искусств, 2004. – 461 с.

37. Берестова Т. Ф. Общедоступная муниципальная библиотека в едином информационном пространстве : научно-методическое пособие / Т. Ф. Берестова. – М. : Либерей-Бибинформ, 2005. – 287 с.

38. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание : пер. с англ. / Р. Бернс ; ред. В. Я. Пилиповский. – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.

39. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем : проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. – 204 с.

40. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 202 с.

41. Бехтерев В. М. Проблемы развития и воспитания человека / В. М. Бехтерев ; сост. В. А. Кольцова. – М. : ИПП ; Воронеж : МОДСК, 1997. – 416 с. – (Психологи Отечества : в 70 т.).

42. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 т. Т. 1 / П. П. Блонский ; под ред. А. В. Петровского. – М. : Педагогика, 1979. – 304 с. – (Педагогическая библиотека).

43. Бодалев А. А. Личность и общение : избранные труды / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.

44. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 1995. – 352 с. – (Психологи Отечества : в 70 т.).

45. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.

46. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К. : Вересень, 1996. – 129 с.

47. Бондаревская А. И. Культурно-образовательное пространство вуза как среда профессионально-личностного саморазвития студентов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. И. Бондаревская. – Ростов-н/Д., 2004. – 24 с.

48. Бондаревская Е. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич. – Ростов-н/Д. : Учитель, 1999. – 560 с.

49. Бордовский В. А. Методы педагогических исследований инновационных процессов в школе и вузе : учебно-методическое пособие / В. А. Бордовский. – СПб. : Санкт-Петерб. ун-т им. А. И. Герцена, 2001. – 169 с.

50. Бордовский Г. А. Новые технологии обучения: вопросы терминологии / Г. А. Бордовский, В. А. Извозчиков // Педагогика. – 1993. – № 3. – С. 12–16.

51. Бордовский Г. А. Структурно-содержательные инновации в высшем педагогическом образовании / Г. А. Бордовский, В. А. Козырев, Н. Ф. Радионова // Организационно-управленческие инновации в системе педагогического образования : сборник научных статей / науч. ред. Ю. Г. Воров. – Барнаул : Барнаульский гос. пед. ун-т, 1999 – С. 7–10.

52. Бордовский Г. А. Управление качеством образовательного процесса : монография / Г. А. Бордовский, А. А. Нестеров, С. Ю. Трапицын. – СПб. : Изд. РГПУ им. Герцена, 2001. – 359 с.

53. Братченко С. Л. Гуманистическая психология как одно из направлений движения за ненасилие / С. Л. Братченко. – СПб. : Издательство общества Я. Корчака, 1999. – 51 с.

54. Братченко С. Л. Диагностика личностно-развивающего потенциала : методическое пособие для школьных психологов /

С. Л. Братченко. – Псков : Изд-во Псковского обл. ин-та повышения квалификации работников образования, 1997 – 68 с.

55. Брижко В. М. Інформаційне право: нормативні та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : [монографія] / В. М. Брижко, М. Я. Швець. – К. : [НДЦПІ АПрН України], 2009. – 289 с.

56. Брякова И. Е. Формирование готовности студентов к развитию творческих способностей учащихся : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. Е. Брякова. – СПб., 1997. – 24 с.

57. Буева Л. П. Круглый стол «Философия. Культура. Образование» / Л. П. Буева // Вопросы философии. – 2000. – № 1. – С. 3–12.

58. Буева Л. П. Социальная среда и сознание личности / Л. П. Буева. – М. : Изд-во МГУ, 1968. – 267 с.

59. Вайндорф-Сысоева М. Е. Организация виртуальной образовательной среды: педагогический аспект : курс лекций / М. Е. Вайндорф-Сысоева. – М. : МГОУ, 2010. – 248 с.

60. Вайндорф-Сысоева М. Е. Организация виртуальной образовательной среды в подготовке педагогических кадров к инновационной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Вайндорф-Сысоева Марина Ефимовна. – М., 2009. – 388 с.

61. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.

62. Велихов Е. П. Будущее России – создание информационного общества XXI века [Электронный ресурс] : выступление на Всероссийской конференции / Е. П. Велихов. – Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/be4f7e6513e2da8ec3256c4d00553105>

63. Велихов Е. П. Компьютеры и будущее / Е. П. Велихов // Проблемы теории и практики управления. – 1985. – № 2. – С. 14–18.

64. Велихов Е. П. Новая информационная технология в школе / Е. П. Велихов // Информатика и образование. – 1986. – № 1. – С. 18–22.

65. Виноградов В. А. Создание информационной культуры для Европы / В. А. Виноградов, Л. В. Скворцов // Теория и практика общественно-научной информатики. – 1991. – №. 2. – С. 5–29.

66. Вовковінська Н. В. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / Н. В. Вовковінська, Ю. О. Дорошенко, Л. М. Забродська ; за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К. : Педагогічна думка, 2003. – 276 с.

67. Войханская К. М. Библиотекари и читатели об информационной культуре / К. М. Войханская, Б. А. Смирнова // Оптимизация библиотечно-библиографического обслуживания специалистов : сб. материалов в помощь разработки проблемы «Библиотека и научная информация». – Л., 1974. – Вып. 2 (28). – С. 92–96.

68. Воробьев Г. Г. Твоя информационная культура / Г. Г. Воробьев. – М. : Мол. гвардия, 1988. – 303 с.

69. Воронцова В. Г. Образовательная среда как системообразующий фактор деятельности высшего учебного заведения / В. Г. Воронцова // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ : тезисы докладов. – СПб., 1996. – С. 48–52.

70. Вохрышева М. Г. Информационная культурология / М. Г. Вохрышева // Информационное общество: культурологические проблемы : материалы междунар. науч. конф., Краснодар–Новороссийск, 17–19 сентября 1997 г. : тез. докл. – Краснодар, 1997. – С. 88–90.

71. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; [под ред. В. В. Давыдова]. – М. : АСТ: Астрель: Люкс, 2005. – 671 с.

72. Выготский Л. С. Психология развития как феномен культуры / Л. С. Выготский ; под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 512 с. – (Психологи Отечества : в 70 т.).

73. Гайсина Л. Ф. Готовность студентов вуза к общению в мультикультурной среде и ее формирование : монография / Л. Ф. Гайсина. – Оренбург : РИК ГОУ ОГУ, 2004. – 113 с.

74. Гарунов М. Г. Самостоятельная работа студентов / М. Г. Гарунов, П. И. Пидкасистый. – М. : Знание, 1978. – 35 с.

75. Гендина Н. И. Основы информационной культуры / Н. И. Гендина // Основы информационной культуры : сб. метод. материалов. – Кемерово, 1999. – С. 6–7.

76. Горлова И. Информационная культура и проблема культурной политики / И. Горлова // Проблемы информационной культуры : сб. статей / под ред. Ю. С. Зубова, И. М. Андреевой. – М. : Изд-во Моск. гос. у-та культуры, 1994. – 215 с.

77. Грабарь М. И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях : непараметрические методы / М. И. Грабарь, К. А. Краснянская. – М. : Педагогика, 1977. – 136 с.

78. Громыко Ю. М. Мыследеятельностная педагогика (теоретико-практическое руководство по освоению высших образцов педагогического искусства) / Ю. М. Громыко. – Минск : Технопринт, 2000. – 376 с.

79. Гудков Е. А. Формирование готовности будущего учителя технологии и предпринимательства к инновационной деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. А. Гудков. – Оренбург, 2000. – 20 с.

80. Гура В. В. Технологические аспекты педагогического проектирования электронных образовательных ресурсов [Электронный ресурс] : отчет РОЦ НИТ за 2002 год / В. В. Гура, С. Б. Дикарев ; Таганрогский государственный радиотехнический университет. – Таганрог, 2006. – Режим доступа: www.tsure.ru/rcnit/otchet/2002.pdf, свободный. – Загл. с экрана.

81. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ і слухачів ін-тів післядипломної освіти / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – К. : Освіта України, 2006. – 390 с.

82. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения : опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с. – (Труды д.чл. и чл.-кор. АПН СССР).

83. Данильчук Е. В. Теоретико-методологические основы формирования информационной культуры будущего педагога / Е. В. Данильчук. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростов. гос. пед. ун-та, 2002. – 114 с.

84. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / АПН України; ІПППО України ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.

85. Деркач А. А. Состояние психологической готовности студентов к деятельности во время педагогической практики / А. А. Деркач // Психические состояния (Экспериментальная и прикладная психология). – 1981. – Вып. 6. – С. 140–146.

86. Дерябо С. Экологическая психология: диагностика экологического сознания / С. Дерябо. – М. : МПСИ, 1999. – 310 с. – (Библиотека психолога).

87. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Джинчарадзе Наталія Гаврилівна. – К., 1997. – 425 с.

88. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Дичківська ; [ред. Н. Л. Ленська]. – Вид. 2-ге, допов. – К. : Академвидав, 2012. – 352 с. – (Альма-матер).

89. Дугай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / К. М. Дугай-Новакова. – М., 1983. – 24 с.

90. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн : БГУ, 1976. – 176 с.

91. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : БГУ, 1981. – 383 с.

92. Еременко Т. В. Информатизация вузовских библиотек как условие успеха образовательных технологий [Электронный ресурс] / Т. В. Еременко // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : Труды 9-й Международной конференции «Крым 2002». – М., 2002. – Т. 2. – С. 925–928. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1121/Doc48.HTML>

93. Ершов А. П. Информатизация: от компьютерной грамотности учащихся к информационной культуре общества / А. П. Ершов // Коммунист. – 1988. – № 2. – С. 82–92.

94. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б. П. Есипов. – М. : Учпедгиз, 1961. – 239 с.

95. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. в форме научного доклада на соискание ученой степени доктора пед. наук / Жалдак Мирослав Иванович. – М., 1989. – 48 с.

96. Жарова Л. В. Руководство самостоятельной учебно-познавательной деятельностью учащихся / Л. В. Жарова // Советская педагогика. – 1984. – № 2. – С. 56–56.

97. Жук Ю. О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкт інформатизації / Ю. О. Жук // Інноваційні пошуки в сучасній освіті : посібник / за заг. ред. Л. І. Даніленко, Е. Ф. Паламарчук ; упоряд. Г. М. Перевозникова. – К. : Логос , 2004. – С. 34–43

98. Жук Ю. О. Характерні особливості поведінки у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі / Ю. О. Жук // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2001. – Вип. 4. – С. 144–147.

99. Завьялова Н. Б. Методология разработки интегрированной информационной образовательной среды [Электронный ресурс] / Н. Б. Завьялова. – Режим доступа: <http://www.ito.su/2001/ito/IV/IV-0-15.html>.

100. Задорожна Н. Т. Мережа партнерство в навчанні: Україна у всесвітній спільноті освітян / Н. Т. Задорожна // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, 12–13 травня 2010р., м. Київ. – К., 2010. – С. 31–33.

101. Занков Л. В. Избранные педагогические труды / Л. В. Занков. – 3-е изд., доп. – М. : Дом педагогики, 1999. – 608с.

102. Захарова И. Г. Формирование информационной образовательной среды высшего учебного заведения : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. Г. Захарова. – Тюмень, 2003. – 46 с.

103. Зенкина С. В. Информационно-коммуникационная среда, ориентированная на новые образовательные результаты / С. В. Зенкина. – М. : Просвещение, 2007. – 350 с.

104. Зенкина С. В. Информационно-образовательная среда как фактор повышения качества образования [Электронный ресурс] / С. В. Зенкина // Педагогика. – 2008. – № 6. – С. 22–28. – Режим доступа: <http://www.ebiblioteka.ru/browse/doc/18952557> – Загл. с экрана.

105. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. 2005. – № 11. – С. 15–20.

106. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-н/Д. : Феникс, 1997. – 476 с.

107. Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности. Введение в курс : учеб. пособие для вузов культуры и искусства / Н. Б. Зиновьева. – Краснодар : КГАК, 1996.– 136 с.

108. Зиновьева Н. Б. Информационная культура: современные подходы к рассмотрению объема понятия / Н. Б. Зиновьева // Проблемы информационной культуры : сб. ст. – М. ; Магнитогорск, 1997. – Вып. 6 : Методология и организация информационно-культурологических исследований. – С. 64–73.

109. Зубов Ю. С. Информация и информационная культура / Ю. С. Зубов // Проблемы информационной культуры : сб. ст. – М., 1994. – С. 6–11.

110. Зуев С. Э. Измерения информационного пространства (политики, технологии, возможности) [Электронный ресурс] / С. Э. Зуев. – Режим доступа: <http://www.future.museum.ru/part01/010601.htm>. – В надз.: Музей будущего.

111. Иванов А. В. Культурная среда общеобразовательной школы как педагогическое явление : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. В. Иванов. – Тамбов, 2006. – 49 с.

112. Иванов Д. В. Психолого-педагогические подходы к исследованию образовательной среды / Д. В. Иванов // Мир психологии. – 2006. – № 4 (48). – С. 167–173.

113. Ильганаева В. А. Гармонизация культурной среды в условиях информатизации / В. А. Ильганаева. – Х. : ХДАК, 1999. – 36 с.

114. Ильченко О. А. Организационно-педагогические условия разработки и применения сетевых курсов в учебном процессе (на примере подготовки специалистов с высшим образованием) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О. А. Ильченко. – М., 2002. – 22 с.

115. Инновационное обучение: стратегия и тактика / под ред. В. Я. Ляудис. – М. : МГУ, 1994. – 178 с.

116. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / И. Ф. Исаев. – М. : Академия, 2002. – 208 с. – (Высшее образование).

117. Ильганаева В. О. Організація діяльності бібліотек : навчальний посібник для студентів факультетів «Бібліотекознавства та інформатики» / В. О. Ильганаева, М. С. Слободяник ; Харківська держ. акад. культури.. – Х. : Діскус, 1998. – 83 с.

118. Інформаційне суспільство: дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / В. М. Брижко, О. М. Кальченко, В. С. Цимбалюк [та ін.]; за ред. Р. А. Калюжного, М. Я. Швеца. – К. : Інтеграл, 2002. – 220 с.

119. Інформаційні ресурси бібліотек вищих навчальних закладів – важлива складова якісної підготовки фахівців [Електронний ресурс] : рішення колегії Міністерства освіти і науки України, протокол №14/1-19 від 22.11.2007 р. – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/legal-prop.php3.

120. Каракозов С. Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности / С. Д. Каракозов // Педагогическая информатика. – 2000. – №. 2. – С. 41–55.

121. Кларин М. В. Инновационные модели в зарубежных педагогических поисках / М. В. Кларин. – М. : Арена, 1994. – 365 с.

122. Клехо Ю. Я. Образовательный императив / Ю. Я. Клехо. – М. : Изд-во исслед. Центра проблем качества подгот. спец., 1998. – С. 315–322.

123. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : для вузов / Е. А. Климов. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – 512 с.

124. Ковалев А. Г. Личность воспитывает себя / А. Г. Ковалев. – М. : Политиздат, 1983. – 256 с.

125. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. – М. : Знание, 1969. – 361 с.

126. Ковалев Г. А. Пространственный фактор школьной среды: альтернативы и перспективы / Г. А. Ковалев, Ю. Г. Абрамова // Учителю об экологии детства / под ред. В. П. Лебедевой, В. И. Панова. – М. : РАО, Психологический институт, ЦКФЛ, 1996. – С. 189–199.

127. Ковалев Г. А. Психическое развитие ребенка и жизненная среда [Электронный ресурс] / Г. А. Ковалев // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/issues/1993/931/931013.htm>

128. Коган В. З. Теория информационного взаимодействия : философско-социологические очерки / В. З. Коган. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. гос. ун-та, 1992. – 319 с.

129. Коган В. З. Человек: информация, потребность, деятельность / В. З. Коган, В. А. Уханов. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1991. – 192 с.

130. Коган Л. Н. Социальная среда воспитания / Л. Н. Коган // Учебно-воспитательный коллектив и его среда : сб. науч. трудов. – Свердловск, 1980. – С. 3–9.

131. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2000. – 176 с.

132. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособие / В. А. Козаков. – К. : Выща школа, 1990. – 248 с.

133. Козырев В. А. Теоретические основы развития гуманитарной образовательной среды педагогического университета : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. А. Козырев. – СПб., 1999. – 24 с.

134. Колесникова Т. О. Библиотека ВНЗ на сучасному етапі розвитку соціальних комунікацій / Т. О. Колесникова // Библиотека ВУЗа на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г. / [ред. кол. В. А. Ильганаева, Т. А. Колесникова, Н. С. Хорошилова]. – Днепропетровск, 2010. – С. 43–46.

135. Колин К. К. Глобальные проблемы информатизации общества: информационное неравенство / К. К. Колин // Alma mater. – 2000. – № 6. – С. 27–30.

136. Коменский Я. А. Дидактические принципы : отрывки из «Великой дидактики» / Я. А. Коменский ; со вступ. ст. А. А. Красновского. – М. : Гос. учеб.-пед. изд-во Наркомпроса РСФСР, 1940. – 92 с. – (Библиотека учителя).

137. Коммуникативно-ориентированные образовательные среды : психология проектирования / под ред. В. В. Рубцова. – Новосибирск : Новь, 1996. – 120 с.

138. Кондрашова Л. В. Сборник педагогических задач / Л. В. Кондрашова. – М. : Просвещение, 1987. – 142 с.

139. Концепция создания и развития информационно-образовательной среды Открытого Образования системы образования РФ [Электронный ресурс] / Концепции информационно-образовательной среды. – Саратов, 2000. – Режим доступа: <http://do.sgu.ru/conc.html>, свободный. – Загл. с экрана.

140. Концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [Електронний ресурс] : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. N 1579-р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1579-2009-%D1%80>

141. Коротков Э. Н. Технологии проблемно-деятельностного обучения в ВУЗе / Э. Н. Коротков. – М. : ВПА, 1990. – 170 с.

142. Коротяев Б. И. Педагогика как совокупность педагогических теорий : учебное пособие / Б. И. Коротяев. – М. : Педагогика, 1986. – 168 с.

143. Корчак Я. Педагогическое наследие / Я. Корчак ; [пер. с пол. К. Э. Сенкевич ; сост. К. П. Чулкова]. – М. : Педагогика, 1991. – 272 с. – (Библиотека учителя).

144. Костюк В. Н. Информационные процессы в постиндустриальном обществе [Электронный ресурс] / В. Н. Костюк. – Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/546/714/1231/009_Kostyuk.pdf. – Загл. с экрана.

145. Кравець В. П. Педагогіка та психологія: гендерний аспект : навч. посіб. для пед. вузів / В. П. Кравець, О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Богдан, 2004. – 124 с. – (Гендерна психологія).

146. Краевский В. В. Моделирование в педагогическом исследовании / В. В. Краевский // Введение в научное исследование по педагогике. – М. : Педагогика, 1988. – 187 с.

147. Красильникова В. А. Информатизация образования: понятийный аппарат / В. А. Красильникова // Информатика и образование. – 2003. – № 4. – С. 21–27.

148. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації : факти, роздуми, перспективи / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.

149. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.

150. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения : монография / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.

151. Кузнецов А. А. Проблемы и перспективы реализации единой среды дистанционного обучения студентов педагогических вузов / А. А. Кузнецов, Е. И. Смирнов, В. В. Богун // Информатика и образование. 2010. – № 7. – С. 74–82.

152. Кузнецов А. А. Учебник в составе новой информационно-коммуникационной образовательной среды / А. А. Кузнецов, С. В. Зенкина. – СПб. : БИНОМ, 2010. – 64 с.

153. Кульневич С. В. Педагогика личности от концепций до технологий : учеб.-практ. пособие / С. В. Кульневич. – Ростов-н/Д. : Учитель, 2001. – 160 с.

154. Курова Н. Н. Информационная среда образовательного учреждения как управленческий ресурс современного руководителя школы [Электронный ресурс] / Н. Н. Курова // Конференция «Информационные технологии в образовании. – М., 2005. – Режим доступа: <http://www.ito.su/main.php?pid=26&fid=5434&PHPSESSID=00a0f682fb916586aca80c70e80f2ab0>. – Загл. с экрана.

155. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 333 с.

156. Лавриков Ю. А. О модели профессиональной подготовки экономиста : улучшение подготовки экономистов и экономической

подготовки инженеров / Ю. А. Лавриков. – Л. : Изд-во МВ ССО РСФСР, 1973. – 195 с.

157. Лапчик М. П. Информатика и информационные технологии в системе общего и педагогического образования / М. П. Лапчик. – Омск : ОмГПУ, 1999. – 294 с.

158. Левин В. А. Образовательная среда – от моделирования к проектированию / В. А. Левин. – М. : Смысл, 2001. – 413 с.

159. Левитов Н. Д. Психология труда / Н. Д. Левитов. – М. : Учпедгиз, 1963. – 340 с.

160. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии : учеб. пособие для студ. вузов / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл, 2000. – 511 с.

161. Лийк К. Влияние домашней среды на развитие ребенка / К. Лийк // Средовые условия групповой деятельности. – Таллин, 1988. – С. 71–92.

162. Мануйлов Ю. С. Концептуальные основы средового подхода в воспитании / Ю. С. Мануйлов // Вестн. Ун-та Рос. акад. образования. – 2003. – N 1. – С. 36–68.

163. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании : [методология исследования] / Ю. С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – N 7. – С. 36–41.

164. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с. – (Психологическая наука – школе).

165. Маркович Д. Ж. Социальная экология : книга для учителя / Д. Ж. Маркович. – М. : Просвещение, 1991. – 176 с.

166. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу ; пер. с англ. Г. А. Балла. – К. ; Донецк : [б. и.], 1994. – 52 с. – (Психопедагогика и методология науки ; вып. 4).

167. Матайс О. А. Формирование готовности старшеклассников к обучению в вузе (в условиях начальной инженерной школы) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая

педагогика, история педагогики и образования» / О. А. Матайс. – Оренбург, 1999. – 20 с.

168. Машбиць Ю. І. Психологічні механізми навчання: теоретико-методологічні аспекти / Ю. І. Машбиць // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992–2002 : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Харків, 2002. – С. 469–481.

169. Мащенко Н. Є. Інформаційний потенціал ВНЗ у складі інформаційного суспільства / Н. Є. Мащенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 444–449.

170. Менг Т. В. Педагогические условия построения образовательной среды вуза : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. В. Менг. – СПб., 1999. – 22с.

171. Моисеев Н. Н. Информационное общество: возможности и реальность / Н. Н. Моисеев // Полис. – 1993. – № 3. – С. 6–14.

172. Моисеев Н. Н. Человек и ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М. : Молодая гвардия, 1990. – 351 с.

173. Моисеев Н. Н. Человек, среда, общество : проблемы формализованного описания / Н. Н. Моисеев. – М. : Наука, 1982. – 240 с.

174. Монахов В. М. О методической концепции всеобщей компьютерной грамотности / В. М. Монахов, А. А. Кузнецов. – М. : НИИ СИМО АПН СССР, 1984. – 30 с.

175. Монахов В. М. Проектирование современной модели дистанционного образования / В. М. Монахов // Педагогика. – 2004. – № 6. – С. 11–20.

176. Морська Л. І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 ; 13.00.02 / Морська Лілія Іванівна. – Тернопіль, 2008. – 563 с.

177. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2–4.

178. Нечаев Н. Н. К вопросу об организации учебного материала при изучении правовых дисциплин по методике поэтапного формирования действий и понятий / Н. Н. Нечаев // Организация и методика повышения правовых знаний руководящих работников и специалистов промышленности : тезисы докладов семинара, 24–25 ноября 1972 г. – М., 1972. – С. 20–25.

179. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р. А. Низамов. – Казань : Изд-во Казан. гос. ун-та, 1975. – 302 с.

180. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. Т. 3 / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – 928 с.

181. Новикова Л. И. Школа и среда / Л. И. Новикова. – М. : Знание, 1985. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология ; № 8).

182. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повышения квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров ; под ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2003. – 272 с.

183. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. О. Огнев'юк. – К., 2003. – 36 с.

184. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. Г. Підкасистий, В. А. Козаков ; под ред. А. М. Алексюка. – К. : ІСДО, 1993. – 335 с.

185. Осипова И. П. Библиотечное дело к концу первого десятилетия ХХІ века: некоторые тенденции развития и проблемы / И. П. Осипова //

Библиотечное дело – XXI век : научно-практический сборник. – 2011. – № 2. – С. 8–38.

186. Основы открытого образования. Т. 2 / А. А. Андреев, С. Л. Каплан, Г. А. Краснова [та ін.] ; отв. ред. В. И. Солдаткин ; Российский государственный институт открытого образования. – М. : НИИЦ РАО, 2002. – 680 с.

187. Панов В. И. Экопсихологическая модель образовательной среды / В. И. Панов // 4-я Российская конференция по экологической психологии / Психологический институт РАО. – М., 2005. – С. 213–216.

188. Панченко Л. Ф. Професійно-педагогічна підготовка студентів педвузів до використання нових інформаційних технологій (на прикладі гуманітарних факультетів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Л. Ф. Панченко. – Луганськ, 1994. – 22 с.

189. Панченко Л. Ф. Теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-освітнього середовища університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» / Л. Ф. Панченко. – Луганськ, 2011. – 44 с.

190. Панюкова С. В. Концепция реализации личностно ориентированного обучения при использовании информационных и коммуникационных технологий / С. В. Панюкова. – М. : Изд-во ИОСО РАО, 1998. – 120 с.

191. Парыгин Б. Д. Социальная психология : проблемы методологии, истории и теории / Б. Д. Парыгин. – СПб. : СПбГУП, 1999. – 592 с.

192. Пасмор Н. П. Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів : монографія / Н. П. Пасмор. – К. : Кондор, 2006. – 116 с.

193. Педагогика / В. И. Журавлев, П. И. Пидкасистый, М. Л. Портнов [и др.] ; под ред. П. И. Пидкасистого. – 2-е изд., дораб. и испр. – М. : Рос. пед. агенство, 1996. – 602 с

194. Петровский А. В. Вопросы истории и теории психологии : избранные труды / А. В. Петровский. – М. : Педагогика, 1984. – 272 с.
195. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя / Е. Н. Пехота ; под ред. И. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 281 с.
196. Пиаже Ж. Избранные психологические труды : Психология интеллекта ; Генезис числа у ребенка ; Логика и психология / Ж. Пиаже ; пер. с англ. Н. Г. Алексеева и с фр. А. М. Пятигорского ; авт. ст. В. А. Лекторский. – М. : Междунар. пед. акад, 1994. – 674 с.
197. Пирогов Н. Избранные педагогические сочинения / Н. И. Пирогов ; сост. : А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенюк. – М. : Педагогика, 1985. – 496 с. – (Педагогическая библиотека).
198. Платонов К. К. Личностный подход как принцип психологии / К. К. Платонов // Методологические и теоретические проблемы психологии / отв. ред. Е. В. Шорохова. – М. : Наука, 1969. – С. 190–218.
199. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
200. Подковырова О. Н. Единое информационное пространство вуза: принципы, задания, структура / О. Н. Подковырова // Интеграция образования. – 2000. – № 4. – С. 18–20.
201. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – М. : Академия, 2007. – 365 с.
202. Полищук И. Г. Международное сотрудничество как фактор развития образовательной среды педагогического университета : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. Г. Полищук. – СПб., 2000. – 20 с.

203. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України, 2.10.1992. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. – Загол. з екрану.

204. Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>. – Загол. з екрану.

205. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України, 9 січня 2007 року // Офіційний вісник України. – К., 2007. – № 8. – С. 11–18.

206. Проблемы и принципы построения пользовательских интерфейсов информационных систем / Ф. А. Попов, Б. П. Овечкин, А. В. Максимов, Н. Ю. Ануфриева // Известия АГУ. – 2000. – N 1 (15). – С. 57–60.

207. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца [и др.]. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

208. Пуни А. Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте : учебное пособие / А. Ц. Пуни. – Л. : ЛГИФК, 1977. – 48 с.

209. Радионова Н. Ф. Становление современных учителей как важнейший ориентир в развитии педагогического образования [Электронный ресурс] / Н. Ф. Радионова. – Режим доступа: – http://kafedra-forum.narod2.ru/publikatsii/nauchnie_pedagogicheskie_issledovaniya/radionova_nf. – В надз.: Интернет-Форум в рамках Всероссийской научной конференции с международным участием «Педагогика в современном мире».

210. Радионова О. Р. Педагогические условия организации развивающей предметной среды в дошкольном образовательном учреждении : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 / Радионова Ольга Радиславовна. – М., 2000. – 187 с.

211. Ракитина Е. А. Информационные поля в учебной деятельности / Е. А. Ракитина, В. Ю. Лыскова // Информатика и образование. – 1999. – № 5. – С. 19–25.

212. Рассказова О. В. Саморазвитие личности студента в процессе обучения в вузе [Электронный ресурс] / О. В. Рассказова. – Режим доступа : <http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=1970>. – Загл. с экрана.

213. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с. – (Мастера психологии).

214. Роберт И. В. Теоретические основы создания и использования средств информатизации образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Роберт Ирэна Веньяминовна. – М., 1994. – 339 с.

215. Рогова П. І. Інформаційний простір України: роль освітянських бібліотек у його формуванні [Електронний ресурс] / П. І. Рогова. Н. В. Вараксіна // Інформаційні технології і засоби навчання : електронне наукове фахове видання. – 2008. – № 3 (7) – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08rpifii.htm>. – Загол. з екрану.

216. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс ; пер. с англ. М. М. Исениной. – М. : Прогресс : Универс, 1994. – 480 с.

217. Романишина Л. М. Моделювання як метод навчання в структурі нових інформаційних технологій / Л. М. Романишина, В. В. Арестенко // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2004. – № 5. – С. 157–159.

218. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. Т. 2 / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 328 с. – (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).

219. Рубцов В. В. Психолого-педагогическая подготовка педагогических кадров для новой школы / В. В. Рубцов // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 55–59.

220. Рубцов В. В. Развитие образовательной среды региона / В. В. Рубцов. – М. : Смысл, 1997. – 35 с.

221. Савенкова Л. В. Формування у студентів педагогічного університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Савенкова Людмила Василівна ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 208 с.

222. Самохвалова В. В. Формирование информационной культуры социального работника и социального педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Самохвалова Вера Владимировна. – М., 2000. – 200 с.

223. Сахаров В. Ф. Профессиональная ориентация школьников : учебное пособие по специальному курсу для педагогических институтов / В. Ф. Сахаров, А. Д. Сазонов. – М. : Просвещение, 1982. – 191 с.

224. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие для пед. вузов и ИПК / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

225. Семенов В. Д. Взаимодействие школы и социальной среды : опыт исследования / В. Д. Семенов. – М. : Педагогика, 1986. – 112 с. – (Образование. Педагогические науки).

226. Семенов И. Н. Проблема предмета и метода психологического изучения рефлексии / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов // Исследование проблем творчества / под ред. Я. А. Пономарева. – М. : Педагогика, 1980. – С. 116–124.

227. Семенюк Э. П. Технологический этап научно-технической революции и информатика / Э. П. Семенюк // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 1995. – N 1. – С. 1–9.

228. Сергеева Н. М. Педагогические условия профессионально-творческого самоопределения старшеклассников при выборе профессии (на примере специальности «педагог профессионального обучения»): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. М. Сергеева. – М., 2004. – 20 с.

229. Сизов Б. Н. Создание предметно-ориентированных электронных баз данных как одна из актуальных задач развития справочно-информационного обеспечения образования / Б. Н. Сизов, Т. С. Маркарова // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 2. – С. 78–83.

230. Сікорський П. І. Комп'ютерні технології навчання: сутність та особливості впровадження / П. І. Сікорський // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 4. – С. 29–35.

231. Скибицкий Э. Г. Дистанционное обучение: теоретико-методологические основы : монография / Э. Г. Скибицкий, А. Г. Шабанов. – Новосибирск : СИФБД : СГА, 2004. – 224 с.

232. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – М. : Академия, 2003. – 192 с. – (Высшее образование)

233. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М. : Педагогика, 1976. – 120 с.

234. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования. – М., 1995. – С. 177–184.

235. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій : монографія / М. С. Слободяник ; НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 268 с.

236. Слободяник М. С. О некоторых проблемах развития терминологии библиотечного дела на Украине / М. С. Слободяник, Л. М. Пахольченко // Библиотека – информация – наука: тез. докл. и сообщ. респ. науч. конф., Киев, 8–10 окт. 1991 г. – К., 1991. – Ч. 2. – С. 41–43.

237. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.

238. Старова Т. С. Типология образовательных веб-сайтов [Электронный ресурс] / Т. С. Старова, А. В. Могилев // Вопросы Интернет-

образования. – 2001. – № 2 – Режим доступа:
http://vio.fio.ru/vio_02/cd_site/Articles/Art_4_4.htm. – Загл. с экрана.

239. Стокгольмская Декларация [по окружающей среде] (16 июня 1972 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://www.bellona.ru/pravo/law/stockholm_1972. – Загл. с экрана.

240. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.

241. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 344 с.

242. Тихомиров В. П. Реализация концепции виртуальной образовательной среды как организационно-техническая основа дистанционного обучения (на примере МЭСИ) [Электронный ресурс] / В. П. Тихомиров. – Режим доступа : http://www.eioe.ru/sod/97/1_97/st045.html. – Загл. с экрана.

243. Трач Ю. Інформаційне суспільство: генеза поняття та сутність / Юлія Трач // Вісник книжкової палати. – 2007. – № 1. – С. 35–38.

244. Тряпицына А. П. Теория проектирования образовательных программ / А. П. Тряпицына // Петербургская школа. Теория и практика формирования многовариантной образовательной системы. – СПб. : Питер, 1994. – С. 31–45.

245. Уваров А. Ю. Открытая учебная архитектура [Электронный ресурс] / А. Ю. Уваров // Интернет-журнал «Эйдос». – 1999. – 30 марта. – Режим доступа : – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/1999/0330-08.htm>. – В надзаг.: Центр дистанционного образования «Эйдос».

246. Узнадзе Д. Н. Теория установки / Д. Н. Узнадзе ; под ред. Ш. А. Надирашвили, В. К. Цава. – М. : ИПП ; Воронеж : МОДЭК, 1997. – 448 с. – (Психологи Отечества : в 70 т.)

247. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 141 с.

248. Урсул А. Д. Природа информации / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1968. – 288 с.
249. Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке : философские очерки / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1975. – 287 с.
250. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1983. – 488 с. – (Педагогічна бібліотека).
251. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М. : Просвещение, 1970. – 304 с/
252. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова. – М. : Шк. б-ка, 2003. – 296 с.
253. Формирование социального партнерства субъектов регионального университетского комплекса / Л. И. Анищева, Ю. Б. Ащеулов, А. М. Зайцев, Н. М. Рыбина ; [под ред. Ю. Б. Ащеулова, Н. М. Рыбиной]. – Воронеж : ВГУ, 2003. – 123 с.
254. Франкл В. Человек в поисках смысла : [сборник] : пер. с англ. и нем. / В. Франкл ; общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева ; вступ. ст. Д. А. Леонтьева. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с. – (Библиотека зарубежной психологии).
255. Фридман Л. М. Психологический справочник учителя / Л. М. Фридман, И. Ю. Кулагина. – М. : Просвещение, 1991. – 288 с.
256. Фромм Э. Душа человека : пер с нем. / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с. – (Мыслители XX века).
257. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн ; пер. с англ. – 4-е изд., междунар. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с. – (Мастера психологии).
258. Холодкова И. В. Дидактические условия интеграции очной и дистанционной форм обучения : автореф. дис. на соискание ученой степени

канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. В. Холодкова. – М., 2009. – 29 с.

259. Хуторской А. В. Виртуальное образование и русский космизм [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 1999. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/1999/0105.htm>. – 17.02.2009. – Загл. с экрана.

260. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студ. высших учеб. заведений / А. В. Хуторской. – М. : Академия, 2008. – 256 с.

261. Чайка В. М. Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Чайка Володимир Мирославович. – Тернопіль, 2006. – 463 с.

262. Чайка І. А. Електронні ресурси бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / І. А. Чайка // Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, Черкаси, 20–22 жовтня 2008 р. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників ; [редкол.: П. І. Рогова (голова) та ін.] – К., 2008. – С. 103–109. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/cherkacy08.pdf>

263. Чайка І. А. Інформаційні і комп'ютерні технології як фактор розвитку бібліотеки педагогічного університету [Електронний ресурс] / І. А. Чайка // Науково-дослідна діяльність спеціальних бібліотек України – важлива складова розвитку сучасного бібліотекознавства : матеріали всеукраїнського наук.-практ. семінару, Київ, листопад 2009 р. / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2009. – С. 181–190. – Режим доступу: http://www.dnpb.gov.ua/research_activity/personal_lib_products.

264. Чайка І. А. Комп'ютерні технології організації роботи бібліотеки як фактор формування інформаційно-освітнього середовища педагогічного

університету / Ірина Чайка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – Тернопіль, 2011. – № 1. – С. 216–221.

265. Чайка І. А. Критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки / І. А. Чайка // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2012. – № 38. – С. 275–280.

266. Чайка І. А. Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ / І. А. Чайка // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький, 2012. – Вип. 12. – С. 330–336.

267. Чайка І. А. Моделювання професійної підготовки майбутнього педагога в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ / Ірина Чайка // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. І. С. Руснак. – Чернівці, 2012. – Вип. 617 : Педагогіка та психологія. – С. 189–198.

268. Чайка І. А. Принципи реалізації потенціалу інформаційно-освітнього середовища ВНЗ в контексті особистісних вимірів підготовки майбутніх педагогів / І. А. Чайка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота. – гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород, 2012. – Вип. 24. – С. 194–197.

269. Чачко А. С. Бібліотечна професіологія в системі багатоступеневої фахової освіти та її стандартизації / А. С. Чачко // Бібліотечний вісник. – 1997. – № 1. – С. 3–6.

270. Чачко А. С. Развивающаяся библиотека в информационном обществе : монография / А. С. Чачко. – М., 2002. – 106 с.

271. Чусавитина Г. Н. Педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию электронно-коммуникативных средств в учебно-

воспитательном процессе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Г. Н. Чусавитина. – Челябинск, 1995. – 23 с.

272. Шапиро Э. Л. Взаимоотношение читателя и библиотекаря в процессе поиска информации / Э. Л. Шапиро // Научные и технические библиотеки СССР. – 1976. – N 10. – С. 29–33.

273. Шапиро Э. Л. Развитие информационной среды и экология культуры / Э. Л. Шапиро // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 1988. – N 1. – С. 8–11.

274. Шацкий С. Т. Работа для будущего : документальное повествование : кн. для учителя / С. Т. Шацкий ; сост. В. И. Малинин, Ф. А. Фрадкин. – М. : Просвещение, 1989. – 223 с.

275. Швецова В. В. Компоненты ретренинга в системе дополнительного профессионального образования / В. В. Швецова // Акмеология. – 2009. – № 1. – С. 27–31.

276. Шолохович В. Ф. Дидактические основы информационных технологий обучения в общеобразовательных учреждениях : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / В. Ф. Шолохович. – Екатеринбург, 1995. – 45 с.

277. Шрайберг Я. Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей : : главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы общества : учебно-практическое пособие / Я. Л. Шрайберг. – М. : Либерея, 2001. – 102 с.

278. Шрайберг Я. Л. Роль библиотек в преобразовании гражданского общества в информационное / Я. Л. Шрайберг // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 4. – С. 83–92.

279. Шрейдер Ю. А. Информация и метаинформация // Научно-техническая информация. Сер. 2: Информационные процессы и системы. – 1974. – N 4. – С. 3–10.

280. Шрейдер Ю. А. О семантической теории информации / Ю. А. Шрейдер // Проблемы кибернетики. – М., 1965. – Вып. 13. – С. 233–240.
281. Шутенко А. И. Личностное измерение образовательно-информационной среды в высшей школе / А. И. Шутенко // Инновации в образовании. – 2012. – № 4. – С. 107–116.
282. Щедровицкий Г. П. Избранные труды / Г. П. Щедровицкий. – М. : Школа культурной политики, 1995. – 800 с.
283. Щедровицкий Г. П. Система педагогических исследований (методологический анализ) // Педагогика и логика. – М., 1993. – С. 16–201.
284. Щуркова Н. Е. Воспитание : новый взгляд с позиций культуры : для директоров и заместителей директоров школ по учебно-воспитательной работе / Н. Е. Щуркова. – М. : Педагогический поиск, 1997. – 78 с.
285. Щуркова Н. Е. Воспитание как педагогическое явление. Общие закономерности и принципы воспитания / Н. Е. Щуркова // Педагогика : учеб. пособие / под ред. П. И. Пидкасистого. – М., 1996. – С. 344–390.
286. Щуркова Н. Е. Новое воспитание / Н. Е. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 128 с. – (Профессиональная культура педагога).
287. Электронные компоненты информационно-образовательной среды / В. А. Красильникова, П. В. Веденеев, А. С. Заварихин, Т. Н. Казарина // Открытое и дистанционное образование. – 2002. – Вып. 4 (8). – С. 54–56.
288. Энциклопедия практического самопознания / сост., предисл. и комм. А. И. Красилы. – М. : Междунар. пед. акад., 1994. – 352 с.
289. Янкина Н. В. Формирование готовности студента университета интеркультурной коммуникации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. В. Янкина. – Оренбург, 1999 с. – 20 с.

290. Янкович О. І. Освітні технології вищої школи України: проблеми та перспективи : монографія / Олександра Янкович ; за ред. В. М. Чайки. – Тернопіль : Підруч. і посіб., 2010. – 208 с.

291. Ясвин А. В. Образовательная среда : от моделирования к проектированию / А. В. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

292. Duncan O. D. Cultural, behavioral and ecological perspectives in the study of social organization / O. D. Duncan, L. F. Schnore // Amer. J. Sociology. – 1969. – Vol. 65, №2. – P. 132–136.

293. Kaszap M. Exploration d'Internet, recherches en education et roles des professionnelles de l'enseignement / M. Kaszap, D. Jeffrey, G. Lemire. – Canada : Harmattan, 2001. – 268 p.

294. Pawlik K. Ökologische Psychologie : Entwicklung, Perspektive und Aufbau eines Forschungsprogramms / K. Pawlik, K. H. Stapf // Umwelt und Verhalten – Perspektiven und Ergebnisse ökopsychologischer Forschung / K. Pawlik, K. H. Stapf (eds.) – Bern, 1992. – S. 9–24

295. Proshansky K. M. Environmental Psychology : A Methodological Orientation / K. M. Proshansky // Environmental Psychology / H. M. Proshansky, W. H. Ittelson and L. G. Rivlin (eds.). – Second Edition. – New York, 1976. – P. 59–68.

296. Taurisson A. Pedagogies.net : l'Essor des communautés virtuelles d'apprentissage / A. Taurisson, A. Senteni. – Quebec : Presses de l'Université, 2003. – 318 p.